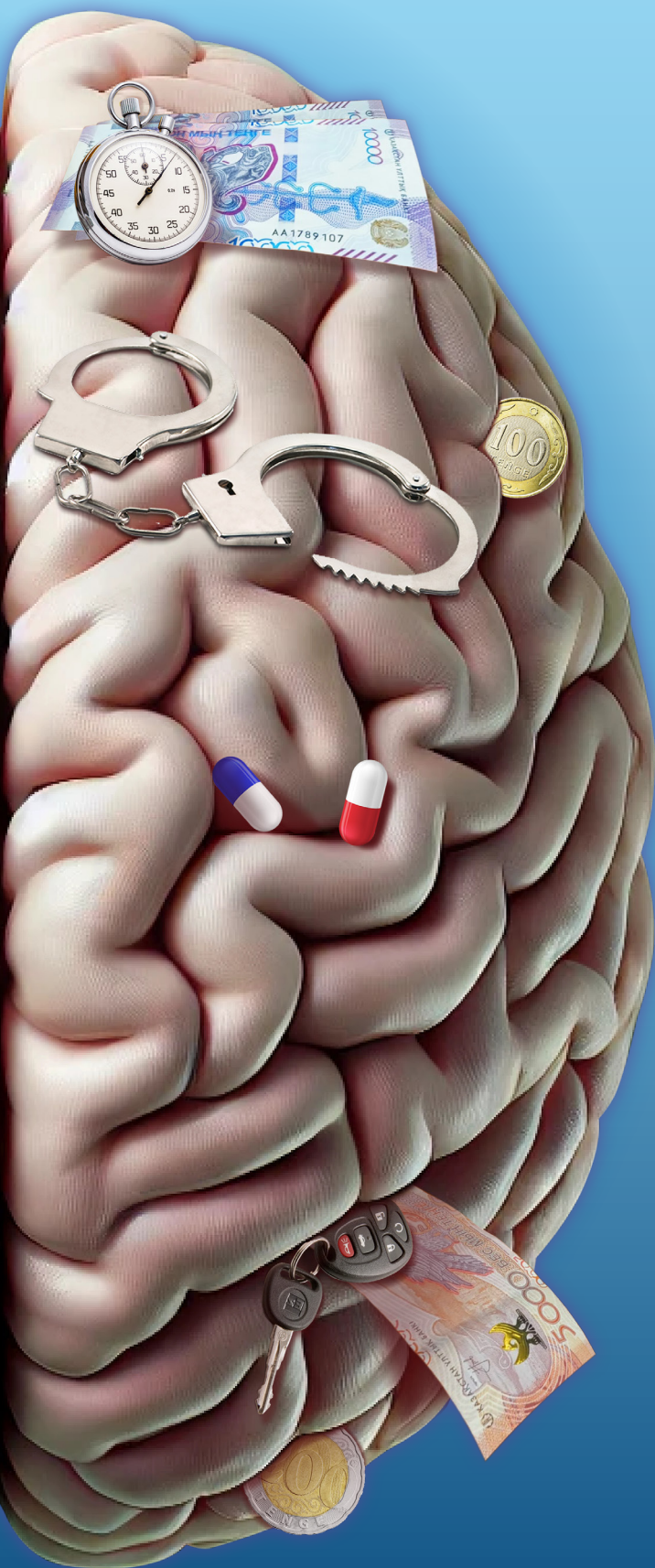

«ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛУДОМАНИЯ ФЕНОМЕНІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР»

КАБИНЕТТІК ТАЛДАУ
МЕН САПАЛЫҚ
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІНІҢ
НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША
ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА

«ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЛУДОМАНИЯ ФЕНОМЕНІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУЫНА ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР»

**КАБИНЕТТІК ТАЛДАУ МЕН САПАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ
ӘДІСТЕРІНІҢ НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША
ТАЛДАМАЛЫҚ БАЯНДАМА**

Осы талдамалық баяндама «Esbol Qory» қоғамдық қорының (Esirtkisiz Bolashaq) тапсырысы бойынша кабинеттік талдау, сарапшылық және тереңдетілген сұхбат әдістерін қолдана жүргізілген «Қазақстандағы лудомания феномені және оның дамуына ықпал ететін факторлар» әлеуметтанулық зерттеуінің нәтижесіне сүйеніп дайындалған. Ол Қазақстан азаматтарының өмірі мен болашағын жақсартуға бағытталған тиімді мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру үшін мемлекеттік органдарға, ғылыми және білім беру мекемелері мен барлық мүдделі тарапқа арналған.

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫС	4
КІРІСПЕ	5
ЗЕРТТЕУ ДИЗАЙНЫ	6
КАБИНЕТТІК ТАЛДАУ	8
Лудомания мәселесінің ғылыми өлшемі	8
Лудоманияның таралу факторлары	10
Құмар ойындар нарығы	12
Әлеуметтік желілер лудоманияның таралу индикаторы ретінде	12
САРАПТАМАЛЫҚ СҰХБАТ	18
Негізгі тұжырымдар	18
Лудомания ұғымы, пайда болу себептері мен факторлары	18
Лудоманияның ауқымы мен таралуы	22
Құмар ойындар туралы хабардарлық пен оның таралуы	28
Лудоманияның таралу перспективалары	33
ТЕРЕҢДЕТІЛГЕН СҰХБАТ	35
Портрет	35
Құмар ойындарға патологиялық әуестік	37
Тәуелділердің әлеуметтік-экономикалық сипаттамасы	39
Ойын динамикасы	42
Заңсыз құмар ойындардың әсері	45
Болашақты түсіну	48
ҰСЫНЫМДАР	49

АЛҒЫС

«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы он екі жыл бойы мемлекеттік саясатты жетілдіру бойынша ұсыным әзірлеу мақсатында ұлттық дамудың өзекті мәселелерін жүйелі түрде зерттеп келеді. Осы жұмыстың аясында «Esbol Qory» қоғамдық қорының (Esirtkisiz Bolashaq) тапсырысы бойынша Қазақстандағы лудомания феномені мен осы тәуелділіктің халық арасында таралуына ықпал ететін факторларға талдау жүргізілді.

Зерттеудің объективтілігі мен толықтығын қамтамасыз ету үшін лудомания мәселесіне қатысты түрлі салада жұмыс істейтін жетекші мамандармен консультацияны қамтитын сараптамалық қолдау ұйымдастырылды. Атап айтқанда, зерттеуге AiMar компаниясының сарапшылары, сондай-ақ психология, құқық, экономика және әлеуметтану салаларының мамандары қатысты. Зерттеу бірқатар жекеменшік орталық басшылығының сараптамалық қолдауының арқасында жүзеге асырылды:

- Баязитов Нұрсұлтан, «Soul Clinic» менталдық саулық клиникасының директоры.

- Курганова Дана, «Sober Road» оңалту және тәуелділікті емдеу орталығының директоры.

- Калиева Аймаң, «Komek Qoldau» ЖШС бағдарламалар директоры.

- Утенов Арман, «Луч» оңалту орталығының бас директоры.

Пәнаралық зерттеу жүргізуге ден қойған осындай топ оңалту және тәуелділіктің алдын алу саласындағы теориялық дайындықты және практикалық тәжірибені үйлестіре отырып, мәселені жан-жақты талдауға мұрсат берді. Әртүрлі кәсіби топтың қоян-қолтық ынтымақтасуы нәтижесінде дайындалған осы талдамалық баяндама сандық және сапалық көрсеткіштерді біріктіретін кешенді зерттеу болып отыр.

Баяндаманы дайындауға атсалысып, көмек көрсеткен барша адамға, білімі мен тәжірибесі талдауды сапалы жүргізуге және практикалық ұсыным әзірлеуге жол ашқан мамандарға шын жүректен зор алғысымызды білдіреміз.

Баяндамада көрсетілген тұжырымдар мен ұсынымдар құмар ойынға тәуелділік деңгейін төмендетуге бағытталған мемлекеттік шараларды жақсартуға ықпал етеді деп үміт етеміз.

Зерттеу нәтижелері денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және құқық тәртібі салаларындағы мемлекеттік бағдарламаларды дамытуға елеулі әсер етеді деп үміт етеміз. Ұсынылған бастамаларды енгізу тек лудоманияға қарсы күресті тиімді жүргізуге мүмкіндік беріп қана қоймай, қоғамның да орнықты дамуы мен азаматтардың әл-ауқатын жақсартуға жағдай жасай алады.

Құрметпен,
«Жастар» F3O ұжымы

КІРІСПЕ

Кейінгі отыз жылда тігістің небір түрін айтарлықтай қолжетімді еткен ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты құмар ойын саласының айтарлықтай етек жайып кеткені байқалып отыр. 2020 жылғы пандемия кезіндегі әлеуметтік-экономикалық шектеулер мен дағдарыс жағдайында түрлі тәуелділік формасының, соның ішінде лудоманияның кеңінен таралып жатқаны ерекше байқалды.

Қазақстандағы лудомания мәселесін кешенді түрде талдау үшін «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының сарапшылары кабинеттік талдау жұмыстарын жүргізіп, осы мәселемен тікелей немесе жанама байланысты салаларда жұмыс істейтін мамандар арасында бірқатар сұхбат ұйымдастырды. Зерттеу аясында экономика, құқық, психология, әлеуметтану салаларындағы сарапшылармен, сондай-ақ оңалту орталықтарының басшыларымен 10 сұхбат өткізілді. Зерттеуде халықтың құмар ойынға әуестенуінің алдын алу мәселелеріне және лудоманияға қарсы күрестің тиімді стратегияларын әзірлеуге ерекше назар аударылды.

Лудоманияның ерекшеліктерін жіті түсіну үшін Қазақстан бойынша оңалтудан өткен я

өтіп жатқан 60 адаммен сұхбат жүргізілді. Бұл тәуелділіктің шынайы салдары мен оңалту тәжірибесі туралы эмпирикалық дерек жинауға мүрсат берді.

Лудоманияның таралуына ықпал ететін факторларды талдау тәуелділік саласындағы кейінгі теориялық және қолданбалы зерттеулердің негізі бола алады. Сонымен қатар бұл тәуелділіктің халық арасында таралуы қаупін азайтуға бағытталған стратегиялар мен шараларды әзірлеуге практикалық бағдар бола алады. Берілген ұсынымдар денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және құқық тәртібі салаларында жұмыс істейтін мемлекеттік органдарға, сондай-ақ тәуелділіктің алдын алу және оңалту мәселелерімен айналысып жүрген қоғамдық институттарға пайдалы болары хақ.

Зерттеу нәтижелері лудоманияның табиғаты мен ауқымын Қазақстанда ғана емес, халықаралық ғылыми-сараптамалық контексте де тереңірек түсінуге ықпал ете алады. Осы жиналған деректі тәуелділікке қарсы күрес кезінде және халықтың өмір сапасын жақсартуға бағытталған қоғамдық және мемлекеттік саясатты қалыптастыру барысында қолдануға болады.

ЗЕРТТЕУ ДИЗАЙНЫ

«Қазақстандағы лудомания феномені және оның дамуына ықпал ететін факторлар» әлеуметтанулық зерттеуі Қазақстандағы лудомания феноменін зерттеуге және оның халық арасында таралуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтауға бағытталған.

Зерттеу міндеттері:

кабинеттік талдау негізінде:

- Қазақстандағы тенденцияларды бағалау үшін халықаралық дерекпен салыстырмалы талдау жүргізу;
- тәуелділіктің пайда болуына әсер ететін факторларды анықтау мақсатында әлеуметтік желілер дерегін талдау.

сараптамалық зерттеу негізінде

(арнайы сұхбаттар):

- лудоманияға қарсы күрес және оның алдын алу саласында жұмыс істейтін мамандардың соның пайда болуы себептері және осы құбылысқа қарсы күресудегі мемлекеттің ұстанымы туралы пікірін талдау;
- елдегі лудомандардың латенттік (жасырын) үлесін бағалау;
- лудоманияның қалыптасуына қатты әсер ететін құмар ойын түрлерін анықтау;
- «лудомания» ұғымының терминологиялық негіздерін қалыптастыруға талпыну.

тереңдетілген сұхбат негізінде:

- ойынға деген құмарлықты арттыратын факторлар мен жағдайларды анықтау;
- лудоманияның ойнағандардың өмірінің түрлі аспектісіне, соның ішінде отбасылық қарым-қатынасқа, мансапқа, қаржылық жағдайға және психикалық саулыққа тигізер әсерін бағалау;
- қатысушылардың өзінің мінез-құлқын басқару үшін қолданатын стратегияларын және тәуелділікке қарсы күрес әрекетін зерттеу;
- әлеуметтік желілер, маркетингтік компаниялар, сондай-ақ жақын ортаның (отбасы, достар, әріптестер) лудомандардың өміріне, сауығу процесіне немесе жағдайдың нашарлауына тигізер әсерін қарастыру.

Әдіснама:

• кабинеттік талдау

(қайталама ақпаратты өңдеу бойынша)

Осы зерттеуді жазу үшін лудомания мәселесіне қатысты халықаралық ғылыми еңбектер қолданылды. Сондай-ақ әлеуметтік желілерді талдау және жазбаларды жинау мен сұрыптауға арналған арнайы алгоритмдерді қолданатын AiMar компаниясының дерегі қарастырылды. Компания «ВКонтакте» және Instagram сияқты екі ірі әлеуметтік желідегі мәліметті ұсынды. Зерттеу барысында пайдаланушылардың құмар ойын, спорттық тігістер және лотереялар жайлы топтарға қатысу деңгейі зерделенді. Профильдер географиялық белгілер мен басқа да сипаттамалар негізінде жіктелді. Зерттеу букмекерлік кеңселер, спорттық болжамдар, лотереялар, казинолар және басқа да құмар ойын тақырыбына байланысты қауымдастықтарға жазылған аккаунттарды қамтыды.

• сараптамалық сұхбат

Зерттеу аясында экономика, құқық, психология, әлеуметтану салаларындағы сарапшылармен, сондай-ақ оңалту орталықтарының басшыларымен 10 тереңдетілген сұхбат жүргізілді. Сұхбаттар зерттеудің міндеттеріне сәйкес дайындалған сценарий (гайд) бойынша өткізілді. Зерттеу құралнамасының құрылымына бағдарламалық мақсаттар мен міндеттерге сәйкес логикалық блоктарға бөлінген сұрақтар жиынтығы кіреді. Сұхбат барысында деректерді талдауды жеңілдету үшін аудиожазба жүргізіліп, кейіннен ашып жазылды (транскрибация). Нәтижесінде аудиожазбалар ажыратылып, транскрипт жасалды.

• құмар ойынға/бас тігуге қатысқандар мен лудоманиядан зардап шеккен адамдар арасында сауалнама жүргізу.

Деректі жинау әдісі ретінде арнайы әзірленген гайд бойынша жүргізілген тереңдетілген жартылай құрылымдалған сұхбаттар қолданылды. Бұл ақпаратты жинау жүйелігін қамтамасыз етіп, информанттардың жеке тәжірибесін зерттеуде икемділікті сақтауға мүмкіндік берді. Сұхбаттар лудоманиядан зардап шеккен және жекеменшік оңалту орталықтарында емделіп жүрген немесе

емделген 60 адам арасында өткізілді: Астана (22 респондент), Алматы (30 респондент), Шымкент (5 респондент), Павлодар (3 респондент) қалалары. Деректер 2024 жылғы қараша мен желтоқсан айлары аралығында жиналды.

Зерттеу алаңына қолжетімділік жекеменшік оңалту орталықтары желісінің директоры қызметін атқаратын гейткипердің көмегімен ұйымдастырылды. Сұхбат жүргізу үшін ерікті түрде қатысу қағидаттарымен жұмыс істейтін ашық типтегі оңалту орталықтарына рұқсат алынды. Бұл мекемелерде пациенттер 12 қадамдық бағдарлама бойынша толық емдеу курсынан өтеді, оның ұзақтығы үштен сегіз айға дейін созылады. Бақылау нәтижесі көрсеткендей, орталықтар қарапайым жекеменшік үй түрінде қызмет етеді, олардың сыйымдылығы ауданына байланысты орта есеппен 10-нан 40 адамға дейін өзгеріп отырады. Мұндай мекемелерде бұрындары өзі де тәуелді болып қалған адамдар кеңесші я ерікті болып жұмыс істейді. Әр бөлмеде 6–8 адам тұрады. Айта кету керек,

оңалту орталықтарында әртүрлі тәуелділіктен зардап шеккен адамдар, соның ішінде нашарлық, алкоголизм, құмар ойынға тәуелділік және басқа да аддикциялар бір мезгілде емделеді. Информанттардың басым бөлігінде бірге жүретін тәуелділіктер байқалады, мысалы, алкогольдік, есірткілік, жыныстық немесе жұмысқа деген тәуелділік. Орталықтарда күн тәртібі қатаң реттелген: тамақтану және ұйықтау уақытына қоса, психологтармен жеке және топтық кездесулер, физикалық жаттығулар, рефлексия жасау (күнделік жазу), фильм көру, би, ән айту және «қалаға» шығу жоспарланған. Бағдарламаға қатысушылардың бәріне мобильді телефонды қолдануға шектеу қойылған.

Барлық сұхбат арнайы сервистердің көмегімен транскрибацияланып, кейін мәтіндер редакцияланды. Дерек талдауы Excel кестелерін пайдалана отырып, тақырыптық және концептуал кодтау арқылы жүргізілді. Бұл алынған ақпаратты жүйелеуге және негізгі заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

КАБИНЕТТІК ТАЛДАУ

Лудомания мәселесінің ғылыми өлшемі

Бүгінде Қазақстанда лудомания мәселесінің ауқымы мен ерекшеліктеріне қатысты статистикалық және әлеуметтанулық деректің айтарлықтай жетіспеушілігі бары байқалады. Мұндай ақтаңдақ оған араласу мен алдын алудың тиімді стратегияларын әзірлеуді қиындатып жібереді. Сонымен бірге әлемдік деңгейде лудомания медицина, психология, әлеуметтану, нейробиология және фармакология сияқты ғылымның әртүрлі саласын қамтитын пәнаралық зерттеулер аясында белсенді түрде зерттеліп жүр. Scopus ғылыми-метрикалық базасының дерегіне сәйкес, «gambling addiction» тірек сөздерін сұрағанда 5 485 жарияланым көрсетіледі. Соның ішінде 3 379-ы медицина саласына, 2 278-і психологияға, 1 247-сі әлеуметтік ғылымдарға, 681-і нейробиологияға, 432-сі фармакологияға және басқа салаларға тиесілі.

Осы ретте Жаңа Зеландия¹, Швеция², Швейцария³, Аустралия⁴, АҚШ⁵ және Ұлыбритания⁶ секілді бірқатар елде халық арасындағы лудоманияны зерттеу үшін ұлттық репрезентатив сауалнамалар жүргізілген. Түрлі елде патологиялық және проблемалық ойыншылардың болжалды үлесі әртүрлі болып отыр. Швецияда бұл көрсеткіш –, сәйкесінше, 0,6% және 1,4%, Жаңа Зеландияда – 0,5% және 0,8%, ал Бразилияда – 1% және 1,3%. Швецияда жүргізілген зерттеулер проблемалық лудоманияның дамуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтаған, олардың қатарына жыныс, жас және туған елі жатады. Сондай-ақ ойынға тәуелділіктің неке құрмаған адамдар мен ірі қала тұрғындары арасында жиірек пайда болатыны анықталған. Жаңа Зеландияда осы мәселеге ықпал ететін мүм-

кін боларлық факторлар ретінде жыныс, этностық тиесілік және жас болған. Осы контексте психология және әлеуметтану саласындағы зерттеу нәтижелеріне назар аударған жөн, себебі олар халықты құмар ойындарға тартатын факторлар мен уәжінің кең ауқымын көрсетеді. 2006 жылы Оңтүстік Кореяда лудомандардың мотивациясын факторлық және кластерлік талдау барысында құмар ойын мінез-құлқының төрт негізгі себебі анықталған: әлеуметтену/үйрену, сынақ/бәсекелестік, проблемалардан қашқақтау және ақша ұтып алуға ұмтылу. Осындай уәж лудоманияның пайда болуына ықпал ететін факторлардың күрделілігі мен көпқырлығын көрсетіп, алдын алу мен терапиялық стратегияларды әзірлеу үшін негіз бола алады⁷.

Лудоманияға жөніндегі экономикалық зерттеулердің көбі оның экономикалық әсерін бағалауға бағытталған. 2017 жылы Ұлыбританияда жүргізілген зерттеуге сәйкес, лудоманияның жалпы экономикалық шығыны 31 млрд фунт стерлингтен асып, елдің ішкі жалпы өнімінің (ІЖӨ) шамамен 1,5%-ын құраған⁸. Сондай-ақ бірқатар зерттеудің нәтижесі жеке қаржы туралы білімнің жоғарылығы шығындар мен қатерді жақсы басқаруға ықпал ететінін, бұл, өз кезегінде, құмар ойындарға әуестікті және олардың зардабын азайтатынын көрсетеді⁹. Құмар ойын мәселелері көбінесе кедейлік, жұмыссыздық, тұрғын үй жағдайының тұрақсыздығы, баспанасыздық, төмен табыс деңгейі және қолайсыз аудандардағы өмір сүру сияқты әлеуметтік-экономикалық қиындықтармен тығыз байланысты¹⁰. Экономикалық қиын жағдайдағы адамдар құмар ойынды өзінің қаржылық жағдайын тез жақсартудың тәсілі ретінде қабылдауы мүмкін, бұл олардың тәуелділі-

¹Abbott, Max W. Williams, Maynard M. Volberg, Rachel A. A Prospective Study of Problem and Regular Nonproblem Gamblers Living in the Community // <https://psycnet.apa.org/record/2004-15314-001>

²Rachel A. Volberg, Max W. Abbott, Sten Rönnerberg, Ingrid M. E. Munckand risks of pathological gambling in Sweden // <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1600-0447.2001.00336.x>

³G Bondolfi 1, C Osiek, F Ferrero Prevalence estimates of pathological gambling in Switzerland <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10868471/>

⁴Australia's gambling industries <https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/gambling/report>

⁵J Welte 1, G Barnes, W Wiczorek, M C Tidwell, J Parker Alcohol and gambling pathology among U.S. adults: prevalence, demographic patterns and comorbidity, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11702810/>

⁶Kerry Sproston, Bob Erens, Jim Orford The future of gambling in Britain, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1119028/>

⁷Lee C. K., Lee Y., Bernhard B. J., Yoon Y. S. 2006. Segmenting Casino Gamblers by Motivation: A Cluster Analysis of Korean Gamblers. *Tourism Management*. 27: 856–866

⁸Pryce R., Walker I., and Wheeler R. How much of a problem is problem gambling? *Economics Working Paper Series*. 2017 https://www.lancaster.ac.uk/media/lancaster-university/content-assets/documents/lums/economics/working-papers/LancasterWP2017_011.pdf

⁹Somtip Watanapongvanich, Punjapol Binnagan, Pongpat Putthinun, Mostafa Saidur Rahim Khan, and Yoshihiko Kadoya. Financial literacy may reduce gambling frequency: Evidence

¹⁰Hahmann, T., Hamilton-Wright, S., Ziegler, C., & Matheson, F. I. (2020). Problem gambling within the context of poverty: a scoping review. *International Gambling Studies*, 21(2), 183–219. <https://doi.org/10.1080/14459795.2020.1819365>

гін одан әрі ушықтырып, үлкен мәселелерге алып келеді. Сондай-ақ лудомания мен қылмыс арасында айқын байланыс бар екені де байқалады. Ғалымдардың еңбегі құмар ойынға қолжетімділіктің артуы алаяқтық, ұрлық, жымқыру және басқа да құқық бұзушылық сияқты қылмыстардың көбеюіне алып келетінін көрсетеді. Лудомания көбінесе елеулі қаржылық шығындарға әкеліп, тәуелді адамдарды шығындарын өтеудің жолдарын, соның ішінде қылмыстық әрекеттер арқылы іздеуге итермелейді. Осындай факторлар лудоманияның өсуі қылмыстың өсуіне тікелей ықпал ететін тұйық шеңберді тудыратынын, ол, өз кезегінде, әлеуметтік проблемаларды күшейтіп, қоғамдық қауіпсіздікті нашарлататынын көрсетеді^{11,12}.

Медицина және әлеуметтік ғылымдар саласындағы бірқатар зерттеу лудоманияның есірткіге тәуелділік пен психикалық бұзылыс сияқты мінез-құлық девиацияларымен жиі қатар жүретінін көрсетеді. Атап айтқанда, зерттеулер лудомандар арасында психоактив заттарға тәуелді адамдардың жиі кездесетінін анықтады. 1990 жылдардың өзінде «ойынға патологиялық тәуелділік» концепциясы жасалған кезде осы тәуелділіктің алкогольге және есірткіге тәуелділікке ұқсастығы көрсетілген. Бұл тәуелділіктің қалыптасу механизмдерінің ортақ сипаты мен әртүрлі тәуелділік түрінің өзара байланысын атап көрсетеді¹³. Ғалымдар құмар ойынға әуестену сипаттамаларының психоактив заттарға тәуелділікпен ұқсастығын ерекше атап өтеді. Психоактив заттарды қолдануға байланысты бұзылыс тек симптоматикасы бойынша ғана емес, сонымен қатар бірге жүретін аурулар деңгейі бойынша да лудоманиямен көп ортақ сипатқа ие¹⁴. Мұндай ортақ факторлардың қатарына «генетикалық осалдықты», биологиялық маркерлерді және когнитив бұзылыстарды жатқызуға болады, бұл екі тәуелділіктің даму механизмдерінің ұқсас екенін көрсетеді. Сонымен қатар әртүрлі зерттеудің нәтижесі лудо-

мандарда алкогольді шамадан тыс қолдану қаупі 6 есе, ал психоактив заттарды қолдану қаупі 4,4 есе жоғары екенін анықтады¹⁵. Құмар ойын алкоголь, каннабис, галлюциногендер, опиоидтар, седативтер/ұйықтатқыштар/анксиолитиктер, стимуляторлар, темекі сияқты заттармен қатар ми нейротрансмиттерлерінің реттелуін бұзып, пациентке жағымды белсенділік әсерін қамтамасыз етеді¹⁶. Бұл ұқсастықтар тәуелді мінез-құлықтың биологиялық және психологиялық негіздерін зерттеудің жаңа перспективаларын ашып, тиімді емдеу әдістерін әзірлеуге көмектесуі мүмкін.

Лудоманның әлеуметтік портретін сипаттау барысында ғалымдар көбінесе психоактив заттарды қолданумен байланысты бұзылысқа шалдыққан адамдардың сипаттамаларымен параллель мен аналогия жүргізеді. Лудомандар есірткіге немесе алкогольге тәуелді адамдар сияқты мінез-құлықта ұқсас белгілерді көрсетеді. Мысалы, импульсив әрекеттерге бейімділік, өз іс-әрекеттерін бақылаудағы қиындықтар, сондай-ақ психоәлеуметтік проблемалардың болуы, атап айтқанда, стресс, мазасыздық немесе депрессия. Осындай ұқсастықтар құмар ойынға тәуелділік пен психоактив заттарға тәуелділіктің ортақ биопсихоәлеуметтік тамырлары болуы мүмкін деген гипотезаны растайды. Екі тәуелділік түрін емдеу мен алдын алу үшін ұқсас тәсілдерді қолдану мүмкіндігін ашады¹⁷. «De Jong Gierveld» (SLS) жалғыздық шкаласы бойынша жүргізілген зерттеулер жалғыздық пен психоактив заттарды қолданудың интернет-ойындарға тәуелділіктің жоғары деңгейімен тығыз байланысты екенін көрсетті¹⁸. Нәтижесінде, әлеуметтік оқшаулануды сезінетін немесе психоактив заттарға тәуелді адамдар ойынға тәуелділіктің дамуына бейім болуы мүмкін. Жалғыздық психоәлеуметтік фактор ретінде эмоциялық жетіспеушілікті өтейтін балама тәсілдерді, мысалы, құмар ойындар немесе интернет-ойындарды, іздеуге ықпал етеді. Бұл тәуелді мінез-құлық мәселесін одан әрі ушықтыруы мүмкін.

¹¹Sakurai Y., Smith R. G. Gambling as a Motivation for the Commission of Financial Crime //Trends & Issues in Crime & Criminal Justice. – 2003. – №. 256.

¹²Adolphe A. et al. Crime and gambling disorders: A systematic review //Journal of Gambling Studies. – 2019. – Т. 35. – №. 2. – С. 395-414.

¹³Rosenthal R.J. Pathological Gambling. *Psychiatric Annals*. 1992;22(2):72-78. doi:10.3928/0048-5713-19920201-09

¹⁴Petry NM, et al. An overview of and rationale for changes proposed for pathological gambling in DSM- 5. *J Gambl Stud* 2014;30(2):493- 502. // [<https://doi.org/10.1007/s10899-013- 9370-0>

¹⁵Hodgins, D. C., Stea, J. N., & Grant, J. E. (2011). Gambling disorders. *The Lancet*, 378(9806), 1874-1884

¹⁶Chen G., Adelman J. P. Misuse and addiction definitions, demographics, and general concepts //Substance Use and Addiction Research. – Academic Press, 2023. – С. 147-160. // <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-98814-8.00013-5>

¹⁷Castrén S, Kontto J, Alho H, Salonen AH. The relationship between gambling expenditure, sociodemographics, health-related correlates and gambling behaviour—a cross-sectional population-based survey in Finland. *Addiction* 2018;113(1):91106. // [Электронный ресурс]. - URL: <https://doi.org/10.1111/add.13929>

¹⁸Konstantinov, V., Mynbayeva, A., Gritsenko, V., Stelmakh, S., Reznik, A., Porat, S. L. R., & Isralowitz, R. (2024). Gaming disorder among Russian and Kazakh university students. *Discover Global Society*, 2(1), 93.

Ойынға тәуелділіктің салдарына қатысты зерттеулер лудомандар арасында өз-өзіне қол жұмсау қаупінің айтарлықтай жоғары екенін растайды¹⁹. Лудомания тәуелді мінез-құлықтың бір түрі ретінде көбінесе терең психологиялық және әлеуметтік проблемалармен қатар жүреді. Мысалы, адамның психоэмоциялық жағдайының нашарлауына ықпал етуі мүмкін қаржылық шығындар, адамдар арасындағы қарым-қатынастардың бұзылуы, стресс пен депрессия ретінде. Өз кезегінде, осы факторлар суицидтік ойлар мен әрекеттердің пайда болу ықтималдығын арттырады. Құмар ойынға тәуелді адамдар арасында суицидтік мінез-құлықтың, оның ішінде өз-өзіне қол жұмсау ойлары мен әрекеттерінің қаупі басқа әлеуметтік топтарға қарағанда жоғары²⁰. Осылайша, лудомания тек физикалық және психикалық саулыққа ұзақмерзімді жағымсыз әсерлер әкеліп қана қоймай, сонымен қатар тәуелді адамдардың өмірі мен әл-ауқатына елеулі қауіп төндіреді.

Лудомания көбінесе әлеуметтік-экономикалық қиындықтармен қатар жүреді, оның ішінде қарыз деңгейінің жоғарылауы, борыштық жүктеменің артуы және адамдар арасындағы қарым-қатынастардың қиындауын қоса алғанда. Зерттеулер көрсеткендей, ойынға патологиялық тәуелділік отбасы ішіндегі хаос пен дисфункцияны тудырады, неке қатынастарын бұзып, қақтығыстардың туындауына қолайлы жағдай жасайды. Бұл ажырасулар деңгейінің өсуіне алып келеді, себебі құмар ойындарға тәуелді адамдар қаржылық қиындықтарды еңсере және жақындарымен тұрақты әрі салауатты қарым-қатынастарды сақтай алмайды, нәтижесінде бұл әлеуметтік және отбасылық құлдырауға әкеледі^{21,22,23}.

Жалпы, бүгінгі зерттеулер лудоманияның әлеуметтік-экономикалық, психологиялық, биологиялық және мәдени аспектілерді қамтитын көпқырлы және көпқабатты құбылыс екенін растап отыр. Бұл құбылыс тек бір ел аймақпен шектеліп қана қоймайды және оның көріністері қоғамның ерекшелігіне байланысты құбылып отырады. Халықаралық тәжірибеде байқалған жалпы үрдістерді ескере

отырып, осы зерттеулердің жалпыланған нәтижелері Қазақстан қоғамы үшін де өзекті болуы мүмкін деп болжауға болады.

Лудоманияның таралу факторлары

Қазақстанда лудомания мен бірқатар әлеуметтік-экономикалық фактор арасындағы корреляциялық талдауды жүргізу қиындығы тәуелділіктің зардабын көрген адамдар саны туралы сенімді статистикалық деректердің айтарлықтай тапшылығына байланысты. Кейде ақпараттық кеңістікте нақты зерттеулерсіз жарияланған деректер кездесіп жатады. Денсаулық сақтау министрлігі ұсынған математикалық модельдеу нәтижелеріне сүйенсек, құмар ойынға тәуелділік мәселесін мойындайтын адамдардың санын шамамен 36 мың құрайды²⁴. Алайда осы сан тек шамамен алынған болуы мүмкін, себебі көптеген жағдай тәуелділіктің жасырын сипатына байланысты тіркелмей қалып жатады. Бұл мәселенің ауқымын дәл түсінуді және араласу әдістерін тиімді әзірлеуді қиындатып жібереді.

Сонымен бірге Қазақстанда басқа елдердегі сияқты экономикалық тұрақсыздық, жұмыссыздық деңгейінің жоғары болуы, әлеуметтік теңсіздік және құмар ойындардың қолжетімділігі сияқты факторлар лудоманияның таралуына ықпал етуі мүмкін. Сондай-ақ лудоманияның кең таралуы смартфондардың белсенді қолданылуымен, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) дамуымен және онлайн-тігістер, бәс тігу мен тотализатор алаңдары мен онлайн-казинолардың қолжетімділігінің артуымен байланысты болуы мүмкін. Осы өзгерістерді ескере отырып, лудоманияның кейінгі он жылдағы даму динамикасымен байланысты факторларды қарастырған маңызды.

Жұмыссыздық – адамдарды оңай табыс табу немесе стрестен уақытша жеңілдік іздеуде құмар ойындарға итермелейтін факторлардың бірі. Ал құмар ойындар, өз кезегінде, қаржылық жағдайды нашарлатып, психологиялық тұрақсыздыққа алып келіп, жұмыс іздеуді және өмірді жақсарту үдерісін одан әрі қиындатуы мүмкін. Мұндай тұй-

¹⁹<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3397475/>

²⁰Armoon B. et al. Suicidal behaviors and associated factors among individuals with gambling disorders: A meta-analysis //Journal of gambling studies. – 2023. – Т. 39. – №. 2. – С. 751-777.

²¹Shaw MC, Forbush KT, Schlinder J, Rosenman E, Black DW. The Effect of Pathological Gambling on Families, Marriages, and Children. CNS Spectrums. 2007;12(8):615-622. doi:10.1017/S1092852900021416

²²Arifina, D. A., Yusnadi, Y., & Machmud, M. T. (2024). The effect of online gambling addiction (slot) on family harmony: A case study of family leaders in Bunga Tanjung Village. International Journal of Education, Psychology and Counselling, 2(1). <https://doi.org/10.61220/ijepp.v2i1.0243>

²³Botterill, E., Gill, P. R., McLaren, S., & Gomez, R. (2016). Marital status and problem gambling among Australian older adults: The mediating role of loneliness. Journal of gambling studies, 32, 1027-1038.

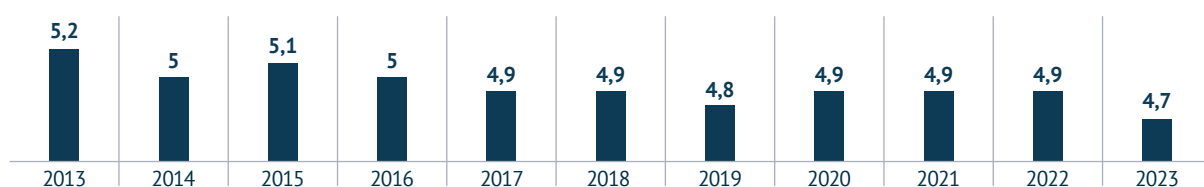
²⁴Сарапшы Қазақстанда құмар ойынына тәуелді қанша адам болуы мүмкін екенін есептеді. <https://orda.kz>

ық шеңбер жеке деңгейде де, қоғам деңгейінде де теріс әсерін тигізіп, мәселенің ауқымын ұлғайтады. Дегенмен жұмыссыздық пен лудомания арасындағы ықтимал теориялық байланыстарға қарамастан, ресми статистикалық дерек Қазақстанда жұмыссыздық деңгейінің біртіндеп төмендеп келе жатқанын көрсетіп отыр: 2013 жылы 5,2%-дан 2023 жылы 4,7%-ға дейін. Жұмыссыздық пен лудоманияның таралуы арасында тікелей байланыс жоқ болуы мүмкін, себебі құмар ойынға тәуелді адамдар арасында тек жұмыссыздар ғана емес, сондай-ақ жұмыс істейтіндер, студенттер, өздігі-

тері бойынша, 2023 жылдың бірінші тоқсанында Қазақстан халқының құмар ойындарға жұмсаған шығындарын шамамен 100 млрд теңге құраған.

Лудоманиямен байланысты мінез-құлық девиациялары, мысалы, психоактив және есірткі заттарын қолдану, лудоманиямен тікелей корреляция бар деп тұжырым жасауға негіз бола алмайтын болса да, осы мәселені зерттеу кезінде ерекше назар аударуды қажет етеді. 2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша психоактив заттарды қолдану салдарынан туындаған «психикалық мінез-құлық бұзылыстары» диагнозымен динамикалық бақы-

№1 диаграмма. Қазақстандағы жұмыссыздық деңгейі, %

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰСБ

нен жұмыспен қамтылғандар және басқа да әлеуметтік-экономикалық топтарға жататын тұлғалар болуы мүмкін.

Мамандардың пікірінше, лудоманиямен өзара байланысты тағы бір фактор – халықтың қарыздық жүктемесінің өсуі. Кейбір дерекке сәйкес, кейінгі екі жылда Қазақстанда тұтынушылық несиелер көлемі үш есеге артқан. Жалпы берілген несиелердің көлемін 18 трлн теңге құрайды, оның 13 трлн теңгесі тұтынушылық несиелерге тиесілі. Елдегі несиеленушілер санын шамамен 8,5 млн адам құрайды²⁵. Бұл экономикалық белсенді халықтың 80%-ынан астамына сай²⁶. Халықтың қарыздық жүктемесінің өсуі лудомания мәселесінің тереңдеуіне ықпал ететін фактор болуы мүмкін, себебі қаржылық қиындықтарға тап болған адамдар өз мәселесін тез шешу мақсатында құмар ойынға жүгінуі мүмкін. Бұл қауіпті тұйық шеңберді қалыптастырады: қарыздың одан әрі ұлғаюы мен қаржылық қиындықтар құмар ойыны арқылы одан әрі шиеленісіп, нәтижесінде қаржылық стресс пен әлеуметтік оқшаулануға әкеледі. ҚР Ішкі істер министрлігінің мәлімет-

лауда 108 722 адам тұр, оның ішінде 18 329 адам есірткі және психотроптық заттарға тәуелді²⁷. Сонымен қатар «психоактив заттарды қолдануға байланысты туындаған психикалық мінез-құлық бұзылыстары» диагнозымен динамикалық бақылаудағы адамдардың саны туралы ресми статистика тіркелген жағдайлар негізінде қалыптасады. Алайда динамикалық бақылауға қою тек пациентке ақпарат беріп, оның келісімін алған соң ғана жүзеге асырылатынын ескерген маңызды. Бұл жағдай статистикалық деректердің толықтығына белгілі бір шектеулер тудыруы мүмкін, өйткені психоактив заттарға тәуелді барлық адам көмекке жүгіне бермейді немесе ресми бақылауға тұруға келіспейді. Нәтижесінде қолда бар дерек тәуелділіктің нақты көрінісіне сай келмейді, бұл статистиканың нақты жағдайға сәйкестігі туралы сұрақтар туындатады. Мамандардың пікірінше, Қазақстандағы есірткіге тәуелді адамдардың нақты санын шамамен 200 мың адам құрауы мүмкін²⁸. Бұл бағалау тек тіркелген нашақорларды ғана емес, сондай-ақ есепте тұрмаған, бірақ есірткі заттарына тәуелді адамдарды

²⁵Қазақстанда халықтың қарыздық жүктемесі үш есеге артып, 18 трлн теңгеге дейін жетті. https://www.kt.kz/rus/ekonomika/v_kazhstane_zakreditovannost_naseleniya_vyroslo_v_tri_1377961983.html

²⁶Қазақстан халқының қарыздық жүктемесі рекордтық деңгейге жетті: жұмыспен қамтылғандардың 80%-дан астамының несиесі бар. <https://kz.kursiv.media>

²⁷Ресми статистика елдегі нашақорлардың нақты санын көрсетпейді – А.Бексултанова. <https://ortcom.kz/ru/novosti/1708410665>

²⁸ІІМ Қазақстанда есірткіге тәуелділер ресми статистикаға қарағанда 10 есе көп деп есептейді. https://kz.kursiv.media/2024-05-21/tksh-narkomany-statistika-mvd/?utm_campaign=endless_feed

да қамтиды. Психоактив заттарды қолдану сияқты қосымша тәуелділіктер мен девиациялар денсаулық пен әлеуметтік тұрақтылық үшін қауіп-қатерді күшейтуі мүмкін.

Құмар ойындар нарығы

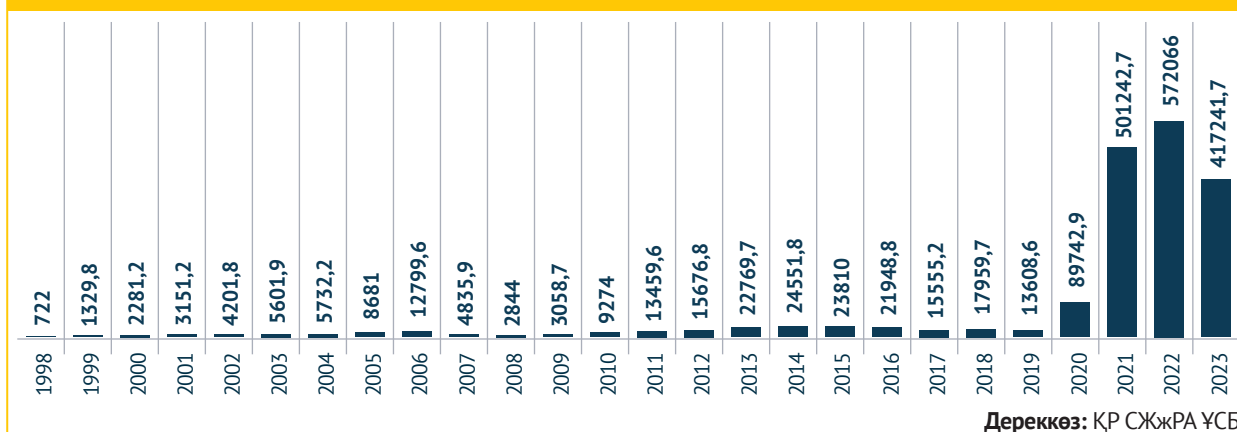
Қазақстандағы құмар ойындар нарығына тоқталсақ, оның мемлекет бюджетіне елеулі салықтық түсімдер әкелетінін атап өткен жөн. Сонымен бірге ресми статистикалық дерекке сәйкес, 2021–2022 жылдары құмар ойындарды және бәс тігуді ұйымдастыру қызметінің көлемі күрт өскені байқалады. 2021 жылы бұл қызметтердің көлемін 501,2 млрд теңге құраса, 2022 жылы 572 млрд тең-

арттыруға ықпал етсе, екінші жағынан, ойынға тәуелділіктің таралуымен байланысты қосымша қауіптерді туындатады.

Алайда Қазақстандағы өңірлер бөлінісінде ойын бизнесі қызметінің ең үлкен көлемі бес облыста шоғырланған: Ақмола, Алматы, Жамбыл, Жетісу және Қарағанды облыстарында. Әсіресе құмар ойындарға байланысты қызметтің көлемін 369,3 млрд теңге құраған Алматы облысы ерекшеленеді.

Құмар ойындарды және бәс тігуді ұйымдастыру қызметі көлемінің артуы Қазақстандағы құмар ойындар нарығының тұрақты өсімін көрсетеді. Бұл экономикалық пайда әкелгенімен, тәуелділік сияқты әлеуметтік мәселелермен байланысты қауіптерді де

№2 диаграмма. Құмар ойындарды және бәс тігуді ұйымдастыру қызметінің көлемі, млн теңге

№1 кесте. Құмар ойындарды және бәс тігуді ұйымдастыру қызметінің көлемі, өңірлер бөлінісінде, млн теңге

Облыстар	Қызмет көлемі
Алматы	369313,8
Ақмола	47812,8
Қарағанды	58,3
Жамбыл	36,7
Жетісу	20

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰСБ

геге дейін артқан. 2024 жылы тек үшінші тоқсанның қорытындысы бойынша ғана құмар ойындар саласындағы қызметтің көлемі 353,6 млрд теңгеге жеткен²⁹. Осындай өсім құмар ойындар нарығының кеңеюін және оның қолжетімділігінің артуын көрсетеді. Бір жағынан, бұл мемлекеттің кірістерін

тудырады. Сондықтан осы секторды реттеу мен бақылауға кешенді көзқарас қажет.

Әлеуметтік желілер лудоманияның таралу индикаторы ретінде³⁰

Лудоманияға бейімділікті анықтаудың ықтимал әдістерінің бірі – әлеуметтік желілердегі аккаунттардың белсенділігін бақылау, атап айтқанда, «тігістер», «болжамдар» және басқа да осыған ұқсас тақырыптық топтарға жазылу. Құмар ойын, спорттық тігістер және өзге де жағымсыз мазмұнмен байланысты онлайн қауымдастықтарға жазылу жасырын психологиялық мәселелер мен зиянды әдеттердің айтарлықтай индикаторы болуы мүмкін.

Талдау үшін екі ірі әлеуметтік желінің, ВКонтакте мен Instagram-ның, деректері қолданылды. Пайдаланушылардың құмар ойындарға, спорттық тігістерге және лотереяларға арналған топтарға әуестенуі деңгейі олардың мінез-құлық үлгілерін анықтауға мүмкін-

²⁹https://t.me/DataHub_FCBK/2969

³⁰Деректер «AiMap» компаниясымен берілген.

дік береді. Бұл құмар ойындарға қатысты мәселелердің туындау қаупін және соған байланысты салдарды болжауы мүмкін. Профильдерді классификациялау үшін географиялық белгілер мен басқа сипаттамалар негізінде аккаунттың Қазақстандық пайдаланушыға тиесілі болу ықтималдығын анықтайтын авторлық алгоритм қолданылды. Зерттеу, ең алдымен, букмекерлік кеңселер, спорттық болжамдар, лотереялар, казинолар және құмар ойындар тақырыбына байланысты қауымдастықтарға жазылған аккаунттарға шоғырланды.

ВКонтакте платформасында Қазақстанда өзін пайдаланушы ретінде көрсеткен және құмар ойындарға қатысты кем дегенде бір топқа (тігістер, букмекерлер, болжамдар, казинолар, лотереялар, тігістерді жарнамалайтын спорттық пабликтер) жазылған 1 462 744 бірегей аккаунт тіркелген. Бұл пайдаланушылар 8 536 тақырыптық ресурстарға жазылған. Контентке деген қызығушылық деңгейі мен ықпалын бағалау үшін 5 және одан да көп топқа жазылған пайдаланушыларды қамтитын шартты топ пайдаланылды. Қатер деңгейі жоғары топқа 102 311 пайдаланушы кірді, бұл олардың осы тақырыпқа деген қызығушылығының жоғары екенін және құмар ойындарға қатысты мәселелердің туындау ықтималдығын көрсетеді.

№2 кесте. ВКонтакте желісіндегі тақырыптық ресурстарға жазылған аккаунттар саны, бірлік

Ресурстың тақырыбы	Топтар	Аккаунттар
Болжамдар	5408	1224988
Тігістер	1398	664931
Басқалары	745	354225
Спорттық пабликтер	22	232444
Онлайн-казино	1326	72032
Лотереялар	314	60638
Жалпы	8536	1 462 744

Құмар ойындар жайлы топтарға жазылған барлық пайдаланушының 36%-ы жыл бойы белсенді болған. Әсіресе кәмелетке толмаған пайдаланушылар арасында бұл көрсеткіш 47,6%-ға дейін жетуі мүмкін екенін ерекше атап өту керек. Бұл жастар аудиториясы осындай топтарға жоғары деңгейде әуес екенін көрсетеді.

Әртүрлі тақырыптық бағыттағы топтардың санын 8 536 құраса, осындай топтардың кем дегенде біреуіне жазылған аккаунттардың жалпы саны 1 462 744-ке жетеді. Бұл пайдаланушылардың болжамдар, тігістер, онлайн-казинолар мен лотереялар сияқты тақырып-

тарға жоғары қызығушылығын растайды. Осы деректер ең танымал топтарды бөліп көрсетуге және әлеуметтік желілердегі құмар ойындарға қызығушылықты анықтауға мүмкіндік береді.

Топтардың ең көп саны (5 408) спорттық тігістер мен басқа да құмар ойындарға байланысты тақырыптарды қамтитын болжамдарға арналған. Осы топтарға 1 224 988 пайдаланушы жазылған, бұл барлық санаттар арасында ең жоғары көрсеткіш саналады. Аталмыш құбылыс жазылушылар арасындағы ең танымал тақырып спорттық болжамдар екенін және оның кең аудиторияны қамтитынын көрсетеді. Одан бөлек тігістерге арналған топтардың айтарлықтай саны (1 398 топ) бар, оларға 66 931 аккаунт жазылған. Бұл топтар тігістер туралы ақпарат орналастыруға бағытталған. «Басқалары» санатына жататын топтардың саны 745 болса, оларға 354 225 аккаунт жазылған. Осы топтар аз мамандандырылған болуы мүмкін, бірақ құмар ойындар мен тігістерге қызығушылық танытқан қатысушылардың айтарлықтай санына ие.

Сонымен қатар тігістерді жарнамалайтын спорттық пабликтерге бағытталған топтарды атап өту керек. Мұндай топтардың саны 22-ге жетеді, ал оларға 232 444 пайдаланушы жазылған. Бұл көп адамның тігіс жасау мүмкіндігіне қызығушылық танытатынын көрсетеді. «Онлайн-казино» санатында 1 326 топ бар, оларға 72 032 аккаунт жазылған. Онлайн-казино – әлеуметтік желілердегі құмар ойындардың маңызды бөлігі, ол көптеген қатысушыларды тартады. Лотереяларға арналған топтар саны 314-ке тең, ал оларға 60 638 аккаунт жазылған. Лотереялар басқа санаттармен салыстырғанда шектеулі тақырып болғанымен, пайдаланушылар арасында танымалдылыққа ие.

№3 диаграмма. Белгілі бір тақырыптық пабликтер мен топтарға жазылған аккаунттар саны, бірлік

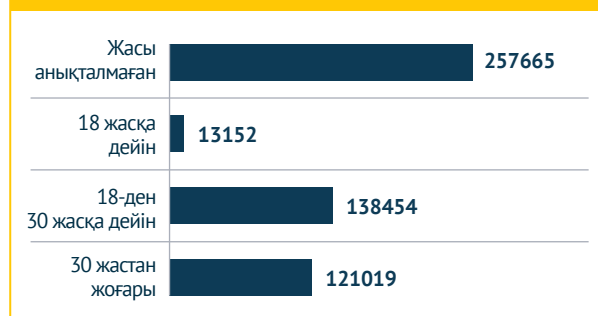
1-ден 5-ке дейін	1360433
5-тен 10-ға дейін	75153
10-нан 20-ға дейін	21274
20-дан 50-ге дейін	5102
50-ден 100-ге дейін	699
100-ден жоғары	83

Ұсынылған деректерден құмар ойындарға қатысты ресурстарға жазылу саны мен олардың пайдаланушыларға әсеріне қатысты бірнеше маңызды аспектілерді бөліп көрсетуге болады. Ең алдымен, әртүрлі тақырыптық ресурстарға жазылу саны туралы деректер көрсеткендей, пайдаланушылардың басым бөлігі букмекерлік

кеңселер, спорттық болжамдар және құмар ойындар сияқты 1-5 топқа жазылған (1 360 433 аккаунт). Бұл пайдаланушылардың негізгі бөлігі осы тақырыпқа қызығушылық танытқанымен, шектеулі деңгейде екендігін білдіреді. Алайда мұндай ресурстарға жазылу саны артқан сайын, пайдаланушының құмар ойындарға қатты әуестену ықтималдығы да жоғарылайды. 5 және одан да көп топтарға жазылған пайдаланушылар (75 153 аккаунт) тәуекел деңгейі жоғары топқа жатады. Мұндай деңгейдегі әуестену адамдардың құмар ойындарға байланысты контентті белсенді түрде тұтынуымен байланысты болуы мүмкін, бұл топтардың олардың мінез-құлқына ықпалын күшейтеді. Осындай құбылыс, өз кезегінде, пайдаланушылардың құмар ойындарға тәуелді болу қаупін арттыруы мүмкін.

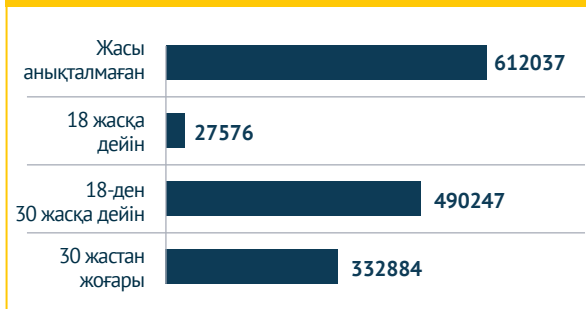
Қарастырылған аккаунттардың ішінде 530 290-ы (немесе барлық көрсетілген профильдердің 36%-ы) жылдың басынан бері белсенді болған. Сонымен қатар желідегі белсенділік кәмілетке толмаған пайдаланушылар арасында 47,6%-ға дейін жетеді. Лудоманияға арналған 5-тен астам топқа жазылған пайдаланушылардың жартысы (50%) жыл басынан бері белсенді. Бұл 102 311 пайдаланушының ішінде 51 522 белсенді аккаунтты құрайды. Олардың ішінен ең көп саны (257 665 аккаунт) өз жасын көрсетпеген, бұл кәмілетке толмаған пайдаланушылардың осы ақпаратты жасыруы мүмкін екенін білдіреді. Жасын көрсеткен пайдаланушылар арасында 18 бен 30 жас аралығындағылар басым топқа жатады (138 454 аккаунт), ал одан кейін 30 жастан асқан пайдаланушылар (121 019 аккаунт) орналасқан. 18 жасқа дейінгі пайдаланушылар санын 13 152 аккаунт құрайды. Бұл бөлініс жазылушылардың көпшілігі жастар екенін көрсетеді, осы жас тобында құмар ойындарға деген қызығушылықтың жоғары екені байқалады. Профильде көрсетілмеген жас кәмілетке толмағандардың барын жасыруы мүмкін екенін ескеру маңызды. Бұл кәмілетке толмағандардың құмар ойындарға және тігістік тәжірибелерге тартылуы қаупін арттырады.

№4 диаграмма. Жыл басынан бері белсенді аккаунттар саны, жас бөлінісінде, бірлік

Жалпы барлық аккаунттар бойынша жас санатында ең көп өкілдікке ие топ 18 бен 30 жас аралығындағы жастар болып отыр (жасы анықталмаған пайдаланушылардан кейін).

№5 диаграмма. Жас бөлінісіндегі аккаунттар саны, бірлік

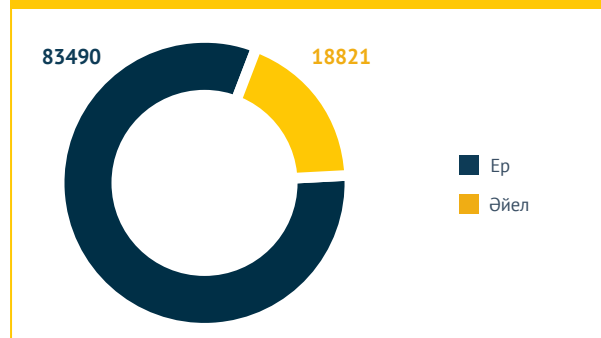
Құмар ойындарға байланысты ресурстарға жазылымдар саны артқан сайын тәуелділіктің қалыптасу ықтималдығының да жоғарылайтынын ескеру маңызды. 5 және одан да көп топқа жазылған пайдаланушылар арасында контенттің әсері едәуір күшейеді, себебі әлеуметтік желілердің алгоритмдері пайдаланушыларға ұқсас ресурстарды ұсынады, бұл олардың тартылуын одан әрі арттырады. Мысалы, каперлік қауымдастықтар жиі пайдаланушыларға «тегін болжамдар» немесе «100% кепілдендірілген тігіс» туралы жеке хабарламалар жібереді. Бұл тігістерге әуестенуді күшейтіп, тәуелділікті арттыруы мүмкін. Деректер тәуелділік пен құмар ойындарға байланысты қауіптерді азайту мақсатында әлеуметтік желілердегі пайдаланушылардың, әсіресе жастар мен кәмілетке толмағандардың белсенділігін бақылаудың маңыздылығын көрсетеді.

Пайдаланушылардың жынысына қарай бөлінісіне қатысты деректерде құмар ойындарға арналған топтарға жазылған пайдаланушылардың жынысы мен белсенділігі арасындағы байланысты көрсететін бірнеше қызықты аспектілер бар. Ең алдымен, құмар ойындармен байланысты кем дегенде бір топқа жазылған барлық пайдаланушылар арасында ерлер саны әйелдерден айтарлықтай көп екені байқалады, олардың үлесін 63% құрайды. Бұл ерлердің мұндай ресурстарға жазылуға бейімділігі жоғары екенін көрсетеді, әрі олардың құмар ойындар саласында белсенділігімен байланысты болуы мүмкін.

5 және одан да көп топтарға жазылған пайдаланушылар арасында ерлердің үлесі одан да жоғары – 82%. Бұл ерлердің құмар ойындармен байланысты контентті белсендірек тұтынатынын көрсетеді. Байқалған үрдіс бойынша, құмар ресурстарға жа-

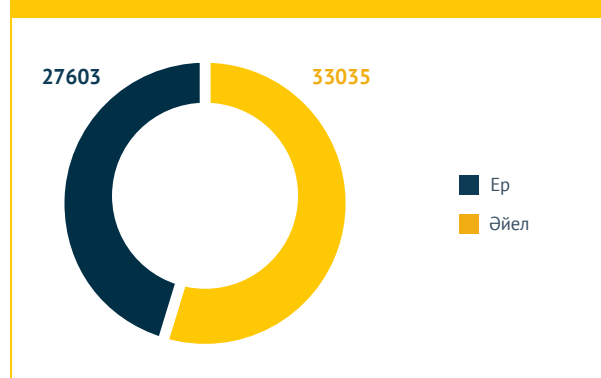
зылымдар саны артқан сайын (яғни жоғары әуестену деңгейі мен тәуелділік көрсеткіші) ерлердің үлесі де өседі. Осылайша, ерлер лудоманияға қызығушылығы бар пайдаланушылар арасында тәуекел деңгейі жоғары топқа жатады.

№6 диаграмма. 5 және одан да көп топ пен пабликтерге жазылған аккаунттар саны, жыныс бөлінісінде, бірлік

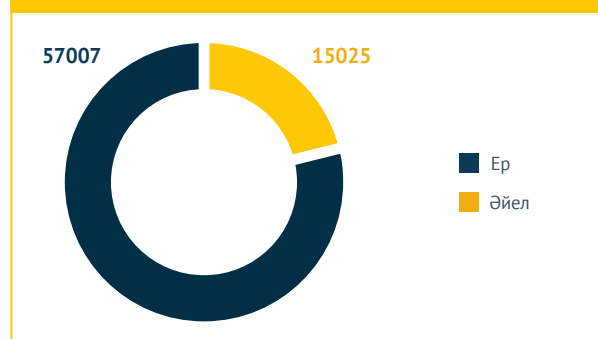
Жекелеген санаттар ішінде жыныс бөлінісіндегі өзгерістерді байқауға болады. Мысалы, «лотерея» санатында әйелдердің үлесі жалпы үрдістен ерекше – 54%. Бұл лотерея ойындарының әйелдерді спорттық тігістер немесе онлайн-казинолар сияқты басқа құмар ойын түрлеріне қарағанда көбірек тартатынын көрсетуі мүмкін.

№7 диаграмма. «Лотерея» санатындағы аккаунттардың саны, жыныс бөлінісінде, бірлік

«Онлайн-казино» санатында әйелдердің үлесін небәрі 20% құрайды. Бұл онлайн-казино формасындағы құмар ойындар негізінен ерлер арасында танымал екенін, ал әйелдердің бұл аудиторияда айтарлықтай аз екенін көрсетеді. Жалпы ерлер аудиториясы лудоманияда басымдыққа ие, әсіресе онлайн-тігістер мен казиноға қатысты санаттарда. Ал әйелдер, керісінше, лотереялар сияқты жеңілрек құмар ойын түрлеріне көбірек әуестенеді.

№8 диаграмма. «Онлайн-казино» санатындағы аккаунттар саны, жыныс бөлінісінде, бірлік

Жас ерекшеліктері бойынша статистика құмар топтарға жазылған барлық пайдаланушылардың ішінде айтарлықтай бөлігін жастар мен кәмелетке толмағандар құрайтынын көрсетті. «Жасы көрсетілмеген» санатына жататын профильдер арасында кәмелетке толмаған пайдаланушылар болуы мүмкін екенін ескеру маңызды. Алайда қолдағы деректерге сүйене отырып, жастар аудиториясының елеулі үлесін құрайтынын болжауға болады. Бұл осындай қауымдастықтарға қолжетімділікті реттеуге сақтықпен қарауды талап етеді. Құмар топтарға жазылған пайдаланушылардың ең көп санын 18 бен 30 жас аралығындағы жастар құрайды. Ал 18 жасқа дейінгі пайдаланушылар саны 27 576 адамнан тұрады. Бұл кәмелетке толмағандардың лудоманияға әуестігін көрсетеді және алаңдатарлық белгі саналады. Мұндай пайдаланушылар санатын қорғау үшін мұқият бақылау мен, бәлкім, араласу қажеттілігі бар.

Білім деңгейі бойынша талдау көрсеткендей, құмар ойындарға арналған кем дегенде бір топқа жазылған барлық пайдаланушылардың ішінен 134 146 адам жоғары білімі бар екенін атап өткен. Олар студенттер, оқытушылар және түлектер болуы мүмкін. Бұл көрсеткіш құмар ойындар мен спорттық тігістерге қызығушылық тек жастарды ғана емес, сонымен қатар халықтың неғұрлым білімді бөлігін де қамтитынын көрсетуі мүмкін.

Ұсынылған деректерге сүйене отырып, Қазақстанның әртүрлі өңірінде тіркелген пайдаланушылар арасында айтарлықтай **аймақтық айырмашылық** бар екенін байқауға болады. Пайдаланушылардың жалпы саны – 1 305 772 адам. Бұл аудиторияның географиялық таралуы туралы түсінік алуға мүмкіндік береді. Ең көп пайдаланушылар саны Алматыда тіркелген – 289 608 адам. Бұл көрсеткіш мегаполистің жоғары халық тығыздығымен, дамыған инфрақұрылыммен және интернет пен цифрлық

технологияларға кең қолжетімділікпен түсіндіріледі. Алматы тек елдің мәдени және экономикалық орталығы ғана емес, сонымен бірге онлайн белсенділіктің негізгі тораптарының бірі саналады. Өңірдегі пайдаланушылардың айтарлықтай көп саны әлеуметтік және экономикалық процестерге жоғары деңгейдегі қатысуды көрсетуі мүмкін. Бұл интернетке тәуелділік және басқа да байланысты құбылыстарды зерттеуде қаланың маңыздылығын растайды. Екінші орында 165 138 тіркелген аккаунтпен Шымкент қаласы тұр. Бұл да халық тығыз орналасқан және кейінгі жылдары белсенді дамып келе жатқан Қазақстанның ірі қалаларының бірі. Алматы мен Шымкент арасындағы айырмашылықтың айтарлықтай үлкен болуы урбанизация деңгейі мен интернетке қолжетімділік деңгейіндегі өзгешеліктерді көрсетеді. Үшінші орында Қазақстан елордасы Астана иеленді, мұнда 143 645 пайдаланушы тіркелген. Астана елорда мәртебесіне ие болғанымен, пайдаланушылар саны бойынша Алматы мен Шымкенттен төмен. Бұл халық санының аздығымен немесе демографиялық құрамының ерекшеліктерімен байланысты болуы мүмкін. Дегенмен Астана интернет белсенділігі жоғары маңызды өңір болып қала береді.

Орташа позицияларда Жамбыл (72 920 пайдаланушы), Қарағанды (66 276 пайдаланушы) және Ақтөбе облыстары (59 116 пайдаланушы) орналасқан. Аталған өңірлер интернетке қолжетімділіктің орташа деңгейімен сипатталады. Бұл олардың географиялық, экономикалық және әлеуметтік ерекшеліктерімен байланысты болуы мүмкін. Айта кету керек, осы өңірлер мегаполистермен салыстырғанда пайдаланушылар саны аз болғанымен, жалпы көлемде айтарлықтай рөл атқарады. Пайдаланушылар саны аздау өңірлерге Абай (36 756 пайдаланушы), Шығыс Қазақстан (35 276 пайдаланушы) және Солтүстік Қазақстан облыстары (23 023 пайдаланушы) жатады. Төмен көрсеткіштер халық тығыздығының төмендігімен, интернетке шектеулі қолжетімділікпен немесе инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуымен байланысты болуы мүмкін. Қызықты аспект ретінде Ұлытау облысындағы пайдаланушылар санының өте төмендігі (7 902 пайдаланушы) атап өтіледі. Бұл географиялық оқшауланумен, халық санының аздығымен немесе цифрлық технологияларға қолжетімділікті шектейтін басқа да әлеуметтік-экономикалық факторлармен түсіндірілуі мүмкін.

Пайдаланушылардың таралуын талдау Алматы, Шымкент және Астана сияқты ірі қалалардың айқын басымдыққа ие екенін көрсетеді. 1,3 млн-нан астам пайдаланушының онлайн қоғамдастықтарға тартылға-

№3 кесте. ВКонтакте желісінде тақырыптық ресурстарға жазылған аккаунттар саны, өңірлер бөлінісінде, бірлік

Өңір	Аккаунттар саны
Алматы қаласы	289608
Шымкент қаласы	165138
Астана қаласы	143645
Жамбыл облысы	72920
Қарағанды облысы	66276
Ақтөбе облысы	59223
Қызылорда облысы	59016
Маңғыстау облысы	55993
Атырау облысы	47949
Түркістан облысы	46903
Батыс Қазақстан облысы	43750
Павлодар облысы	40020
Қостанай облысы	37801
Абай облысы	36756
Шығыс Қазақстан облысы	35276
Жетісу облысы	30906
Ақмола облысы	28421
Солтүстік Қазақстан облысы	23032
Алматы облысы	15237
Ұлытау облысы	7902

Дереккөз: ҚР СЖЖРА ҰСБ

нын ескере отырып, әлеуметтік факторлардың пайдаланушылардың мінез-құлқына әсерін дәлірек түсіну үшін әр өңірдегі белсенділік ерекшеліктерін зерттеуге бағытталған зерттеулер әлі де қажет екені айқын.

Отбасы жағдайы тұрғысынан ең үлкен топ «көрсетілмеген» санаты (1 251 601 адам) болып отыр, яғни адамдардың қарым-қатынас жағдайы туралы деректердің жоғын білдіреді. Бұл респонденттердің осы ақпаратты ашқысы келмегенін немесе деректерді жинау барысында кейбір адамдар үшін әлеуметтік жағдай аспектісінің қамтылмағанын көрсетуі мүмкін. Одан кейін «некеде» (77 014 адам) және «іздеуде» (44 404 адам) топтары орналасқан. Деректер қарым-қатынаста немесе белсенді түрде қарым-қатынас іздейтін адамдардың айтарлықтай санын көрсетеді. Сонымен қатар романтикалық немесе эмоциялық байланыстары бар екенін көрсететін «ғашық» санаты (38 858 адам) ерекшеленеді. Қосымша 27 642 адамның «жалғызбасты», яғни қазіргі уақытта қарым-қатынаста емес екені жіктелді. Ең аз топтарға «барлығы күрделі» (10 863),

«қарым-қатынаста» (8 921) және «атастырылған» (3 441) санаттары жатады. Бұл әлеуметтік байланыстарға және олардың қазіргі жай-күйіне әртүрлі көзқарастардың барын көрсетеді.

Instagram желісінде лудомания тақырыбы бойынша 2 757 ресурсқа жазылған 1 731 532 аккаунт анықталды. Олардың ішінде 1 660 121 адам 1-ден 5-ке дейінгі тақырыптық топтарға, 34 239 адам 6-дан 10-топқа, ал 37 171 адам 10-нан астам топқа жазылған.

№9 диаграмма. Тақырыптық аккаунттарға жазылған аккаунттар саны, отбасы жағдайы бөлінісінде, бірлік

Көрсетілмеген	1251601
Некеде	77014
Іздеуде	44404
Ғашық	38858
Жалғызбасты	27642
Барлығы күрделі	10863
Қарым-қатынаста	8921
Атастырылған	3441

Мәліметтерге сәйкес, ВКонтакте желісінде назар аударуды қажет ететін аддикцияға ұшырауы мүмкін 1 462 744 пайдаланушы, ал Instagram-да 1 731 532 пай-

даланушы тіркелген. Алайда ВКонтакте және Instagram әлеуметтік желілерінен алынған деректер тәуелділіктің толық көрінісін көрсете алмайды, өйткені есепте Telegram сияқты басқа платформаларды пайдаланатын құмар ойындарға тәуелді болуы мүмкін адамдар ескерілмеген. Бұл тек ішінара көрініс. Мәселені дәлірек бағалау үшін басқа мессенджерлер мен әлеуметтік желілерді, олардың мәліметтерін, қазіргі уақытта қолжетімсіз ақпараттарды да қоса алғанда, ақпарат көздерінің кең ауқымын есепке алу қажет.

№10 диаграмма. Instagram желісінде тақырыптық аккаунттарға жазылған аккаунттар саны, бірлік

1-ден 5-ке дейін	1660121
6-дан 10-ға дейін	34239
10-нан көп	37171

Жалпы, алғанда бүгінде Қазақстандағы лудомания мәселесі қоғам үшін елеулі сынақ болып отыр. Ол әлеуметтік-экономикалық проблемалармен тығыз байланысты. Сонымен бірге мәселенің ауқымын нақты бағалау сенімді статистиканың жеткіліксіздігі мен деректерді жинау әдістерінің әртүрлілігіне байланысты күрделеніп кеткен. Сондай-ақ барлық қауіп факторы мен салдарын қамтитын кешенді зерттеулердің болмауы мәселенің ауқымын түсінуді шектейді.

САРАПТАМАЛЫҚ СҰХБАТ

Негізгі тұжырымдар

Сараптамалық сұхбаттардың барысында Қазақстанда лудоманияның пайда болуына айтарлықтай әсер ететін бірнеше негізгі тенденция анықталды. Бұл факторлар қоғамдық дискурста бұрындары бірнеше рет талқыланған еді, ал енді респонденттер солардың әлі өзекті екенін растап отыр. Дегенмен олар әлі де ғылыми пайымдауды және терең пәнаралық талдауды қажет етеді. Осы ретте мынадай аспектілерін атап өткен жөн:

Құмар ойындардың интернетте және мобильді құрылғыларда қолжетімді болуы. Бұл фактор елде лудоманияның өршіп кеткенінің негізгі драйвері болып отыр. Онлайн платформаларда құмар ойындарға оп-оңай қосылып ойнай беру адамдарды еліктіріп әкетіп, тәуелді болып қалуы қаупін күшейтіп, болжауды қиынырақ етеді. Кез келген уақытта және кез келген жерде ойнау мүмкіндігі ойын процесін халықтың үлкен тобына қолжетімді етіп, патологияның қалыптасуы қаупін едәуір арттырып жібереді.

Психологиялық стимул ойынға берілуге түрткі болатын негізгі фактор ретінде. Құмар ойындарға қатысудың маңызды себебі жеңіске деген ұмтылыс қана емес, сонымен бірге процестің өзінен эмоциялық ләззат алу да бола алады. Көп жағдайда ойын кезінде жеңісті тосу, құмарлану және эмоцияның бойды кернеуі соңындағы нәтижеден де маңыздырақ болады. Бұл ойын процесі мен бойды кернеген эмоциялар материалдық дәулетке жету құралы емес, өзін-өзі ақтайтын мақсатқа айналған тәуелділікті туғырады.

Онлайн ойындардың танымалдығы. Спортқа және онлайн казиноларға тігіс қою – Қазақстанда лудоманияның өсуіне ықпал етіп жүрген құмар ойындардың ең көп таралған түрлері. Бұл ойын түрлері адамдарды еліктіріп әкетіп, лезде нәтиже береді де, ойынға тәуелді болып қалуын арттырып, пайдаланушылар арасында тәуелділікті кеңейте береді.

Қауіп-қатерге ілігу тобына негізінен ер адамдар кіреді. Лудомания, ең алдымен, 18–35 жас аралығындағы ер адамдарға, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық жағдайы төмен және психоэмоциялық қиындығы бар адамдарға қатты әсер етеді. Бұл санаттағы адамдар бірнәрсеге тәуелді болып қалуға бейім келеді, өйткені олар қаржылық тұрақсыздық, басын қатерге тігу, эмоциялық осалдық және дұрыс шешім қабылдай алмау сияқты қосымша факторлармен бетпе-бет келіп жүреді. Мұндай адамдар құмар ойындарды жиі шынайы өмірден алшақтаудың

я қаржылық жағдайын жақсартуға тырысудың құралы ретінде қабылдайды.

Халықтың құқықтық хабардарлығының төмен деңгейі. Лудоманияның артуына ықпал етіп жүрген елеулі факторлардың бірі – азаматтардың Қазақстандағы құмар ойындарды реттейтін құқықтық нормалар туралы хабардарлығының төмен деңгейі. Құқықтық сауаттың жеткіліксіздігі және тиімді ақпараттық саясаттың болмауы халықтың едәуір бөлігінің заңсыз құмар ойын ойнауға байланысты қауіп-қатерді жіті түсінбеуіне әкеледі. Заңсыз онлайн платформаларға оп-оңай қол жеткізу пайдаланушыларға құқықтық және қаржылық жауапкершілік артып, басын қатерге тігеді, көбінесе олар тігіс тіккен сәтте мұндай жауапкершілік барын толық түсіне бермейді.

Қазақстанда құмар ойындарға деген тәуелділік мәселесі – кешенді, пәнаралық шешім қажет ететін көпдеңгейлі құбылыс. Жалпы, мемлекеттік органдардың дер кезінде әрекет етіп, азаматтарды құмар ойындардың қауіп-қатері мен зардабы жайлы хабардар етуі қоғамдағы тәуелділік деңгейін айтарлықтай төмендетуге жол ашады.

Лудомания ұғымы, пайда болу себептері мен факторлары

Сауалнамаға қатысқан мамандар лудомания ұғымын талдап қарағанда құмар ойындарға тәуелді болып қалу психоактив заттарды қолданғанға ұқсас екенін атап өтті. Мәселен, сарапшылар сұхбат барысында лудоманияны тәуелділіктің бір түрі, есірткі заттарын қолданғанға ұқсас күрделі неврологиялық және мінез-құлық ауруы деп таныды. Олар құмар ойындардың миға және гормондардың бөлінуіне алкоголь, каннабис, галлюциногендер т. с. с. заттар іспеттес әсер ететінін атап өтті. Олардың пікірінше, мұндай тәуелділік көп жағдайда жүре пайда болады.

Сарапшылардың жауаптарын талдай отырып, **лудомания – құмар ойындарға патологиялық түрде тәуелді болумен сипатталатын ауыр психикалық және мінез-құлық бұзылысы** деп қорытынды жасауға болады. Бұл бұзылыс мидағы қанағаттану жүйесіне байланысты нейрохимиялық процестердің бұзылуы сияқты биологиялық аспектілерді ғана емес, сонымен қатар тәуелді адамның тұлғасына әсер ететін психологиялық, әлеуметтік және рухани элементтерді де қамтиды. Сарапшылар лудоманияның негізгі сипаты адамның жеке, кәсіби өміріндегі және

қаржылық істеріндегі салдарға қарамастан құмар ойындарға деген құштарлықты басқара алмау екенін атап көрсетті.

«Лудомания – жағымсыз салдарының барына қарамастан адамның ойын ойнау мінез-құлқын бақылау қабілетінен айырылып, құмар ойындарға патологиялық түрде тәуелді болып қалуы. Лудоманияның негізгі белгілері – тігіс тігу туралы тұрақты ойлар (беймаза күй), қаржылық немесе әлеуметтік мәселелерге қарамастан ойнауды тоқтата алмау және бұрынғыдай қызбалық деңгейіне жету үшін тігістің санын көбейту қажеттілігі».

Терапевт, аддиктолог, еңбек өтілі – 10 жыл

«Лудомания немесе құмар ойындарға тәуелділік – жағымсыз салдарға қарамастан өзін-өзі ұстай алмай, ойындарға үнемі қатысып, құмар ойындардың патологиялық түрде тартымды болуы. Мұндай тәуелділік ойын автоматтары, спорттық тігіс тігулер, карта ойындары және онлайн казино сияқты құмар ойындардың әртүрлі формасынан көрінуі мүмкін.

Лудоманияны диагностикалаудың негізгі критерийлері:

1. Тәуелді мінез-құлыққа бейімділік.
2. Тітіркенгіштік және мазасыздану сезімдері.
3. Сыртқы әлемге қызықпау.
4. Қаржылық тұрақсыздық.
5. Жалпы қабылданған мінез-құлық нормаларынан психологиялық ауытқулар».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Лудомания – құмарлық геніне байланысты психикалық бұзылыс. Құмарлық гені бәрімізде бар».

**Ұлттық университеттің психология
кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл**

Тігістер туралы жиі ойлау, ойынға деген құмарлықтың артуы және күрделі мәселелер туындаған кезде де тоқтай алмау лудоманияның негізгі белгілері саналады. Сарапшылар дер кезінде диагноз қойып, емдеуге кешенді көзқараспен қарағанның маңызды екенін алға тартады. Лудоманияны емдеу тек дәрілік терапияны ғана емес, сонымен қатар психологиялық көмекті, атап айтқанда когнитив және мінез-құлық терапиясын, әлеуметтік қолдауды және қоршаған ортаны өзгертуді қажет етеді. Жалпы, сарапшылардың бағалауы бойынша, лудомания жай

ғана жаман әдет немесе ерік-жігердің әлсіздігі емес, емдеу мен қолдауға кешенді көзқарасты қажет ететін күрделі және жойқын психикалық бұзылыс.

Қоғамда құмар ойындарға тәуелділіктің пайда болуына ықпал ететін негізгі фреймдер

Құмар ойындарға тәуелділіктің пайда болуы бір мезгілде әрекет ететін және осы бұзылыстың қалыптасуына қолайлы жағдай жасайтын көптеген фактордың әсерінен туындайды. Сарапшылардың пікірінше, **құмар ойындардың қолжетімділігі мен агрессиялы жарнама** басты рөл атқарады. Технология дамыған заманда құмар ойындарға интернет арқылы қолжетімділік артты. Бұл адамдарға кез келген уақытта және кез келген жерде ойнауға мүрсат береді. Бұл тәуелді болып қалу қаупін едәуір арттырады, өйткені ойын ойнау шегі минимум деңгейге дейін түседі.

«Лудоманияның пайда болуына ықпал ететін негізгі фактор – тәуелділікке әкелетін ойындардың және басқа да әрекеттердің қолжетімді болуы. Есірткілердің, онлайн ойындардың және сол сияқтылардың оңай қолжетімді болуы».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

«Жеке кәсіби тәжірибеме сүйене отырып, әлі де қолжетімділікті бірінші орынға қояр едім. Қазіргі уақытта әрқайсымыз кез келген уақытта және кез келген жерде ойын ойнай аламыз, бұл тәуелділіктің пайда болуы қаупін айтарлықтай арттырады. Психологиялық және эмоциялық мәселелерді басым қауіп-қатер факторы деп санаймын. Құмар ойындарға тәуелділік көбінесе стрестен, депрессиядан немесе үрейден аулақ болуға тырысып жүрген адамдардың бойында пайда болады. Құмар ойындар эйфория мен жеңіс сезімін береді (алдамшы болса да)».

**Психиатр, Ақпараттық-талдамалық
мониторинг орталығының жетекшісі,
еңбек өтілі – 21 жыл**

Құмар ойындардың жарнамасы, өз кезегінде, белсенді түрде оңай ұтыстар мен табысты өмірдің тартымды бейнесін жасайды. Бұл адамдардың сезімін алдап, оларды ойындарға қатысуға ынталандырады. Лезде табысқа жетуге уәде беру сияқты психологиялық жарнама механизмдері ойыншылар бақылауынан айырылып қалса да, жағдайды басқара алатындығына сендіру арқылы бақылау иллюзиясын күшейтеді.

Әлеуметтік қысым маңызды фактор болып қалып отыр, өйткені құмар ойындар кейбір әлеуметтік

топта бос уақытты өткізудің қалыпты түрі немесе қаржылық мәселелерді шешу тәсілі ретінде қарастырылып жүр. Әлеуметтік желілер мен интернетте құмар ойындар демалу тәсілі ретінде көрсетіліп жүр, бұл да оның тартымдылығын арттырып, тәуелділіктің таралуына ықпал етеді.

«Факторлары көп, дегенмен, ең маңыздыларының бірі, біздің ойымызша, әлеуметтік желілер мен интернет. Интернет сөзбе-сөз айтқанда “сіздің қолыңызда”, ал құмар ойындарды насихаттайтын ойындар мен контентке қол жеткізу бұрын соңды осыншалық оңай болған емес».

Консалтингтік компанияның бас директоры

Бұл ретте **қаржылық сауатсыздық** пен қарыз немесе ақшаның жетіспеушілігі сияқты экономикалық қиындықтар адамдарды тігіс тігу және ойын арқылы ақша табудың «оңай» жолдарын іздеуге мәжбүрлейді. Бұл, өз кезегінде, қауіп-қатерді одан әрі арттырып жібереді. Белгісіздік пен дағдарыс жағдайында құмар ойындар қиындықтарды еңсерудің жылдам әдісі ретінде қабылданып, тәуелділіктің пайда болуына ықпал етеді.

«Қаржылық сауатсыздық, бөліп төлеу мен несие алу, содан кейін оны жабудың “оңай және жылдам” жолын іздеу. Сондай-ақ букмекерлік кеңселердің қолжетімді болуы, онлайн форматтың болуы да бар».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

Психологиялық осалдық – қорғансыздықтың тағы бір фреймі. Депрессиядан, үрей немесе өзін-өзі төмен бағалаудан зардап шегіп жүрген адамдар, алдамшы болса да, уақытша эйфория мен жеңіс сезімін беретін ойыннан жұбаныш іздейді. Құмар ойындар шынайы өмірден қашып, жағымсыз эмоцияларды басу тәсілі ретінде эскапизмнің өзіндік бір механизміне айналады. Бұл адамның ойын арқылы өзін одан да терең тәуелділікке батыратынын аңғармай уақытша жеңілдеу сезімін іздеген кезде стресс пен ішкі жайсыздық жағдайында күшейе түседі.

Генетикалық бейімділіктің де маңызы зор. Кейбір адам әу бастан тәуелділік мінез-құлқына көбірек бейім болуы мүмкін. Бұл қоршаған орта жағдайы мен жеке қиындықтармен үйлескен кезде құмар ойындарға тәуелділіктің пайда болуына әкелуі мүмкін. Құмар ойындар кең таралған немесе тәрбиелеу материалдық құндылықтардың маңыздылығына назар аударылмаған отбасыларда адамның ойындарға және «жеңіл» өмір жолдарын іздеуге бейімділік қа-

лыптасуы мүмкін. Егер адам бала кезінен отбасында құмар ойындарға бейімділік барын көріп немесе ата-анасының сондай мінез-құлқын бақылап өссе, бұл оның болашақта құмар ойындарға деген қарым-қатынасына әсер етіп, белгілі бір ұстанымдар мен күтілімдерді қалыптастыруы мүмкін.

«Біріншіден, кейбір құндылық төмендеп кеткен. Бәрі отбасы тәрбиесінен басталады: отбасында қандай құндылық болды, қалай көңіл бөлінді, қандай кәсіби компетенция болды, материалдық жағдайы не болды. Иә, жалпы, осының бәрі бойымыздағы осы геннің оянуына әсер етуі мүмкін».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

«Кейбір адам ойынға қатты әуестену қауіп-қатерін арттыратын биологиялық ерекшелігіне байланысты тәуелділікке бейім келеді».

Заң ғылымдарының кандидаты, кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл

Тиісінше, лудоманияның таралуы – көптеген фактордың өзара әрекеттесуінің нәтижесі. Қазіргі уақытта құмар ойындардың қолжетімділігі, әлеуметтік қысым, психологиялық мәселелер, қаржылық сауатсыздық, сондай-ақ генетикалық бейімділік пен отбасылық көзқарастар тәуелділікке бейімділікті айтарлықтай арттыратын жағдайлар кешенін қалыптастырады. Бұл факторлар оқшауланбай, бір-бірімен тығыз байланыста әрекет етеді, нәтижесінде адамның бұл тұйық шеңберден шығуы қиынға соғып, сырттан көмекке мұқтаж болады.

Ойынға қосылудың негізгі себептері

Жылдам табыс

Жылдам табысқа ұмтылыс құмар ойындарға тәуелділіктің пайда болуына айтарлықтай әсер етеді. Өз кезегінде, тез арада табыс табу – жиі сәттілік арқылы қаржылық әл-ауқатқа жылдам қол жеткізуге байланысты болатын тұтынушылық мәдениетінің нәтижесі. Қазіргі заманғы технологиялар мен әлеуметтік желілер осындай иллюзияны қалыптастыруда маңызды рөл атқарып жүр. Блогерлердің, танымал тұлғалардың және табысты адамдардың мінсіз өмір салтын үнемі көрсете беруі табысқа оңай және ешқандай күш салмай-ақ қол жеткізуге болады деген жалған түсінік қалыптастырады.

Сарапшылардың айтуынша, психологиялық деңгейде адамның жылдам табысқа ұмтылуы оның жылдам марапат алуды іздейтін «жедел қанағаттану» феноменіне байланысты. Бұл сыртқы ынталандыруларға жылдам реакция жасауды қамтамасыз ететін эволюциялық бейімделу механизмдеріне байланысты. Алайда қазіргі өмір жағдайында өткенде пайдалы болған осынау инстинкт механизмі адамға қарсы әрекет ете бастады. Жылдам нәтижелерге деген ұмтылыс, сондай-ақ ұзақмерзімді күш-жігерге дайын болмау өмірді қысқа мерзімде өзгерту мүмкіндігін уәде етіп, жылдам жеңістерге жетуге шақыратын құмар ойындарға деген қызығушылықты арттырады.

«Жанама факторлардың бірі – қазіргі қазақстандық қоғамда «етек жайған» заманауи тұтынушылық психологиясы. Зумер ұрпағы үшін, әсіресе, қаржылық әл-ауқатқа өте қысқа мерзімде қол жеткізген блогерлер мінез-құлық үлгісі болып отыр».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

«Instagram идеал өмірдің витринасына айналып кеткен қазіргі заманда әрқайсымыз басқа адамдардың көкпеңбек жағажайларда коктейль ішіп, бақыттан басы айналып жүргенін көріп жүрміз. Бірақ ойынға тәуелді адам бұл бейнелердің адам болмысы мұхитындағы тамшы ғана екенін, мұндай «қаһармандар» өміріміздегі көптеген адамның аз ғана бөлігінен құралғанын түсіне бермейді. Адам солардың бірі болуға міндетті екеніне, құдды бұл оның тағдыры екеніне сенімді».

Терапевт, аддиктолог, еңбек өтілі – 10 жыл

Қазіргі қоғамда үстемдік етіп тұрған тұтынушылық культі, жылдам жетістік пен ләззат арқылы қаржылық жағдайды жақсартуға ұмтылып жүрген «табысты адамның» бейнесі медиа, әлеуметтік желілер мен жарнама арқылы белсенді түрде насихатталып жүр. Адамдар жеке тұлғаның кімдігіне қысым жасалып, сәттілік көбіне материалдық жетістіктерден тұрады деген қазіргі қоғамда құмар ойындарды «табысты өмірге» қол жеткізудің оңай жолы ретінде қабылдап жүр. Әлеуметтік желілерде адамдар өзінің өмірін мінсіз бейне ретінде көрсетеді. Мұндай жағдай өзгелерді де осындай өмір салтына ұмтылуға мәжбүрлейді, кейде қауіпті және деструктив жолдарды таңдауына да ықпал етеді.

Шынайылықты бұрмалай қабылдау құбылысы, яғни адам «жеңіл ақша» туралы мифке сеніп, ойын процесін идеализациялай бастаған кезде пайда болады. Жолы болып, алғашқы жеңістен кейін «басыма бақ қонды» деп ойлап, тәуелділікке беріле бастайды. Мұндай тәуелділік ойын процесіне эмоциямен беріліп кетуімен ғана емес, сонымен қатар қауіп-қатерді қабылдауының өзгеруімен де күшейе түседі, яғни ұтылып қалу ықтималдығы заңдылық емес, уақытша сәтсіздік ретінде қабылдана бастайды.

«Адамдардың ойлауындағы “бұрмалануды” атап өткен маңызды. Адамдар сәттілікке немесе “жүйеге” сеніп, казиноны немесе букмекерлерді “айламен жеңуге” болады деп ойлай бастайды. Шын мәнінде құмар ойындардың нәтижесі – математикалық тұрғыда ылғи ұйымдастырушылардың пайдасы жағында».

Заң ғылымдарының кандидаты, кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл

«Иә, бұл жеңіл ақша табу иллюзиясы іспеттес. Осы құбылыс қаржылық сауаттың жоғынан, үнемі әлеуметтік желілердегі басқа адамдармен салыстырудан және жұмыс істеуге деген құлықсыздықтан туындайды».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

Осымен қатар қаржылық сауаттың төмен деңгейі ықтимал қауіп-қатерді толық түсінуге тосқауыл болады. Адамдар, әсіресе жастар, өзінің әрекеттерінің салдарын жиі бағалай бермейді және проблемаларынан қашақтау, бақылау сезімін қалыптастыру немесе қаржылық қиындықтарынан шығу құралы ретінде қарастырып, құмар ойындардың «тұзағына» түсіп қалады.

Жалпы алғанда индивидтің құмар ойындарға қатысуы арқылы жылдам ақша табуға деген ұмтылысы – бұл тек әлеуметтік және мәдени ықпалдардың нәтижесі емес, сонымен қатар тез жетістікке жетуге деген терең психологиялық қажеттілік. Бұл, соңында, тәуелділік түріндегі жойқын салдарға алып келеді.

Психологиялық әуестік

Бүгінде көптеген адам үшін ойын ақша табудың емес, эмоциялық қанағат алудың көзіне айналып отыр. Ойынға деген психологиялық әуестік ләззат алу кезінде мида белсендіретін нейромедиатор – дофаминнің бөлінуімен байланысты. Адам ақша тіккен кезде оның миы тек нәтижені күтумен ғана шектелмейді, сонымен қатар марапаттау механизмдерін белсендіреді. Бұл, тіпті жеңіс болмаса да, қанағаттану иллюзиясын тудырады.

Тәуелділікке бейім адам үшін ойын процесі өздігінен эмоциялық марапатқа айнала бастайды. Жеңіс сезімінен дәмелену, толқу мен «сәттілікті» күту – осының бәрі адреналиннің көптеп бөлінуіне әкеліп, жарқын әрі қызықты эмоциялар тудырады. Ойын барысында туындайтын осындай күш пен бақылау сезімі кейде жеңістен де маңыздырақ болуы мүмкін, өйткені жеңіс көбінесе қысқамерзімді болып, ұзақ уақытқа созылатын қанағат әкелмейді. Мұндай сезімдер есірткі немесе алкоголь сияқты психоактив заттарды тұтыну кезінде пайда болатын сезімге ұқсас екенін атап өткен жөн. Бұл жағдайда да сол бірдей нейробиологиялық процестер белсендіріледі.

«Менің ойымша, лудоманияның пайда болуына 90%-ға дейін ойын процесіне және жеңісті күтуге деген психологиялық әуестік әсер етеді. Кейбір адам үшін жеңісті тосу, яғни эмоцияның бойын кернеуі, жеңістің өзінен де құндырақ көрінеді. Сонымен қатар құмар ойындар стресс, үрей немесе депрессияны бастан өткеріп жүрген адамдар үшін эмоциялық “анестетик” рөлін атқарады. Ойын процесі оларға жағымсыз сезімдерді уақытша ұмытып, қаржылық ұтыс негізгі мақсат болмаса да, сол сәттегі эмоцияларға назар аударуға мүмкіндік береді».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

Осындай күшті эмоциялар қайталана берсе, ойынға деген психологиялық тәуелділік те дами береді. Бұл эмоциялар есірткіге тәуелділік сияқты бір нәрсеге қол жеткізу құралы емес, бір мақсатқа айналады. Кейбір жағдайда құмарлық пен жеңісті тосу қатты маңызды болып, тіпті ойынның өзі, оның қауіп-қатері мен белгісіздігін қоса алғанда, кез келген қаржылық нәтижесіне қарамастан едәуір күшті сезімдер тудырады. Бұл адамның ойынға қайта-қайта оралып, тіпті ол үшін енді ақша басты рөл атқармаса да, тағы да «сезім шыңына» жетуге құштар болатын тұйық шеңбер тудырады.

«Тіпті жеңіске жетпесе де, “келесі жолы” сәттілік өз жағында болады деген сезім шынайы жеңіс сияқты күшті эмоция тудыруы мүмкін. Бұл адамның ойын процесіне барынша кіріп кетуіне әкеледі, оның миы тек нәтижеге емес, тосуға байланысты жағымды сезімдерді де “есте сақтайды”».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Ойынға біздің гормондық жүйеміз де қатысады: адреналин, дофамин, эндорфиндер, кортизол. Дәл осы гормондардың арқасында адам тәуелділікке ұшырайды, себебі сол бір “гормондық коктейль” жүйке жүйесін артық эмоциялармен шамадан тыс жүктеуге ықпал етеді. Алғашқы жеңіс – ең үлкен “шың”, адам қырағылығынан айырылып, сол “шыңды” қайта сезіну үшін шектен асып кетеді».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

Көптеген психологтың пікірінше, ойын процесіне деген психологиялық әуестік қаржылық мотивациядан әлдеқайда басым және лудоманияның дамуына ықпал ететін негізгі фактор саналады. Яғни лудоманияның пайда болуының түбінде дофамин, адреналин және басқа да гормондардың бөліп, нейрехимиялық марапат механизмдерін белсендіретін ойын процесінің өзіне деген психологиялық тәуелділік бар. Бұл процесс тәуелді адам үшін өздігінен мақсатқа айналады, өйткені жеңісті тосу мен оны күтуге байланысты эмоциялар нәтиженің өзінен де маңыздырақ болады. Осылайша, эмоциялық «шыңға» деген тұрақты ұмтылыс есірткіге тәуелді болғанға ұқсас тәуелділік сақталатын тұйық шеңбердің қалыптасуына әкеледі.

Лудоманияның ауқымы мен таралуы

Қазақстанда лудомания мәселесінің өзектілігі айрықша назарды талап ететін деңгейге жетіп отыр. Сарапшылардың құмар ойындарға тәуелділіктің таралуы деңгейін бағалауы кезінде әртүрлі ақпарат беруі зерттеу әдістері мен статистикалық деректерді түсіндірудегі ерекшеліктеріне байланысты болып отыр. Дегенмен жалпы үрдіс құмар ойындарға әуес адамдар санының айтарлықтай көп екенін және көрсеткіш өсе беруі мүмкін екенін көрсетіп отыр.

Нақты және сенімді деректердің болмауы – негізгі мәселелердің бірі. Лудомания мәселесі көбінесе әлеуметтік стигматизацияға және жеке емдеу орталықтарындағы пациенттердің өз тәуелділігін ашық мойындауға дайын емесі немесе қаламауы себепті құпиялыққа байланысты жасырын қалып отыр. Бұл объективті статистиканы жинауды қиындатып, мемлекеттік саясат деңгейінде шешім қабылдауды күрделендіреді.

«Қазақстанда халықтың бұл мәселеге тартылуы бойынша ауқымды зерттеулер әлі жүргізіл-

мегендіктен нақты айту қиын. “Құмар ойындарға патологиялық әуестік” диагнозы бойынша ресми статистикалық деректерге сәйкес динамикалық бақылауда 13 пациент тұр. Жеке орталықтар бойынша ақпарат жоқ».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Мамандығымның тар бағытына сүйенсек, бұл мәселенің шынында да ауқымды екенін айта аламын. Алайда жеке орталықтардағы құпиялық пен адамдардың осы мәселеге ұшырап, мемлекеттік мекемелерге жүгінуге құлықсыздығына байланысты шынайы статистиканы анықтау қиын».

Психолог, аддиктолог, еңбек өтілі – 4 жыл

«Қазақстандағы жаһандану мен цифрландыру халық арасында ойынға тәуелділік деңгейін арттырып жіберді. Біздің ойымызша, құмар ойындарға әуестіктің қамтуы 50%-дан асады. Алайда ойынға қатысушылар мен тәуелді адамдардың ауқымы латент (жасырын) сипатқа ие, сондықтан оның нақты деңгейін бағалау өте қиын».

Заң ғылымдарының кандидаты, кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл

«Жалпы ересек халықтың шамамен 5-6%-ы».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

«Бұл – еліміздегі әрбір 10-шы тұрғын. Бұл – “оптимистік” болжам, оның үстіне алкоголизм мен есірткіге тәуелділікті есепке алып отырған жоқпын».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

Нақты деректердің болмауына қарамастан көптеген сарапшы жанама мәліметтерді талдау негізінде тәуелділіктен зардап шегіп жүрген адамдар саны ресми көрсеткіштерден әлдеқайда жоғары болуы мүмкін екенін алға тартады. Әлемде лудоманияның таралуы бойынша зерттеулерде бұл көрсеткіш 0,12%-дан 5,8%-ға дейінгі аралықта деп бағаланады, ал орташа есеппен бұл ересек халықтың шамамен 2,95%-ынан құралады.

«Егер осы сандарды Қазақстан Республикасына бейімдесек, мәселе былай көрінуі мүмкін: тұрақты түрде ойнайтын адамдардың санын 1 875 000 адам құрайды (12,5%). Мұнда бұл сан кез келген құмар ойын (лотерея, лото, карта, дойбы, домино және т. б.) ойнайтын барлық адамды қамтитынын атап өткім

келеді; патологияның таралуы шамамен 442,5 мың адамға жетуі мүмкін (2,95%); ал құмар ойындарға тәуелділікке байланысты мәселелерді мойындайтындардың санын 36 мың адам (8,3%) құрайды».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Қазақстанда лудомания үлкен әлеуметтік мәселеге айналып отыр. Бағалаулар бойынша, елде шамамен 36 мың адам құмар ойындарға тәуелді, ал кейбір дерекке сәйкес, бұл сан 350 мыңға дейін жетіп отыр. Мұндай адамдардың көпшілігі ауыр қаржылық қиындықтарға тап болып жүр, ал орташа қарыз сомасы 10 млн теңгеден асуы мүмкін. Құмар ойындардың кеңінен таралып кетуі және олардың заңдастырылуы мәселені ушықтырып жіберді. Одан бөлек 2020 жылы құмар ойындардан түскен табысты 89,7 млрд теңге құраса, 2022 жылы бұл көрсеткіш 600 млрд теңгеден асқан, мұндай сан кейбір облыстың жылдық бюджетінен де көп. Осы деректерге сүйеніп, бұл көрсеткіш шамамен 3%-ға тең дер едім».

Экономист, ассоциированный профессор

Қазақстанда әлеуметтік желілердің мәліметтері де құмар ойындар саласына тартылудың ауқымды екенін көрсетіп отыр. Сарапшылардың пікірінше, адамдар көбінесе өзін-өзі анықтау және идентификациялау мүмкіндіктерін іздеп жүр. Бұл, әсіресе, нақты өмірде құндылықтар жүйесі немесе қолдау болмаған жағдайда тәуелділіктің өсуіне ықпал етуі мүмкін.

«Қазіргі уақытта Қазақстандағы лудомания мәселесінің айтарлықтай ауқымды екенін көріп отырмыз. Мұны ашық дереккөздерден алынған сандар мен жаңалықтар растап отыр. AiMar мәліметтері бойынша, Instagram-да шамамен 1,7 млн қазақстандықтың аккаунты спорттық тігіс тігу, казино, болжам, лото және т. с. с. қауымдастықтарға жазылған. ВКонтакте желісінде де ұқсас жағдай байқалады, осындай топтарға жазылған 1,4 млн қазақстандық аккаунтты көріп отырмыз. ВКонтакте пайдаланушыларының 517 мыңы – 30 жасқа дейінгі пайдаланушылар. Мұндай сандар адамның тәуелділігінің бар-жоғын әрқашан көрсете бермейді, бірақ адамның осы тұзаққа түсіп қалу ықтималын жақсы көрсетеді. Сонымен қатар біз пайдаланушыларды девиант қауымдастықтарға жазылым саны бойынша да анықтаймыз. Осылайша, екі әлеуметтік желінің 3,1 млн пайдаланушы-

сының ішінде: 1-ден 5-ке дейін жазылымы барлар – 3 020 554, 6-дан 10-ға дейін – 109 392, 10-нан астам – 64 329».

Консалтингтік компанияның бас директоры

Лудоманияның таралуының өзіндік ерекшеліктері

Лудоманияның пайда болуына ықпал ететін әлеуметтік және экономикалық жағдайлардың сипаты көпқырлы. Негізгі факторлардың бірі – **экономикалық тұрақсыздық**. Дағдарыс, инфляция және қаржылық қиындықтар жағдайында адамдар күрделі жағдайлардан жылдам шығудың жолдарын іздей бастайды, бұл кейде оларды қаржылық мәселелерді шешудің иллюзиялық тәсілі ретінде құмар ойындарға жетелейді. Заңды түрде табыс табу мүмкіндіктің шектеулігі, әлеуметтік мобильділіктің төмендігі және әлеуметтік кепілдіктің жеткілікті болмауы жағдайында бұл қатты сезіледі. Бұл орайда құмар ойындар «тез әрі оңай байып кетудің» тәсілі ретінде қарастырылады.

Дегенмен экономикалық жағдай әрдайым шешуші фактор бола бермейтінін де атап өткен жөн. Зерттеулер көрсеткендей, лудомания табыс деңгейі әртүрлі адамдарды – кедейлерді де, бай-бағландарды да қамтуы мүмкін. Біреулер үшін негізгі фактор қаржылық қиындық болса, басқалары жеткілікті қаражаты бола тұра құмар ойындарға әуес болуы мүмкін. Бұл тәуелділіктің күрделі психологиялық аспектілері бар екенін көрсетеді.

«Ойынға тәуелділік тек қаржылық қиындықтарға тап болған адамдарға ғана тән деп айтуға болмайды. Қазіргі уақытта тәуелділікке қоғамның барлық дерлік әлеуметтік тобы ұшырап жүр».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

Әлеуметтік оқшаулану мен маргинализация да лудомания мәселесінің ауқымын арттыратын факторлар қатарында. Атап айтқанда, өзін-өзі төмен бағалау және өзін қабылдау мәселелері адамды өз құндылығын сыртқы жеңіс немесе ойындағы жетістік арқылы растау жолдарын іздеуге итермелеуі мүмкін. Нәтижесінде әлеуметтік қолдау мен байланыстан айырылған адамдар жалғыздық пен эмоциялық қажеттіліктерді өтеудің жолын іздеуге бейім келеді. Құмар ойындар шынайылықтан қашудың бір тәсіліне айналуы мүмкін, өйткені адам позитивті эмоциялардың жетіспеушілігін сезініп, ұтыс арқылы ішіндегі уақытша бос сезімін толтырады. Осы тұрғыда әлеуметтік оқшаулану мен айналасындағылармен байланыстың

болмауы тәуелділіктің пайда болуының маңызды каталитаторы бола алады.

Лудоманияға әуестік биологиялық және нейрофизиологиялық аспектілерге де байланысты. **Генетикалық бейімділік**, дофамин жүйесінің ерекшелігі және нейробиологиялық реактивтік адамның құмар ойындарға бейімді болуына әсер етуі мүмкін. Белгілі бір нейробиологиялық құрылымға ие адамдарда марапатқа деген сезімталдық жоғары болуы мүмкін, бұл олар үшін құмар ойындарды ерекше тартымды етеді. Мұндай жағдайларда марапат жүйесін ойындар арқылы ынталандыру қанағаттану мен эйфорияның айқын сезімін тудырады, бұл мінез-құлықтың қайталануына ықпал етеді.

«Егер себептері туралы айтатын болсақ, бірден бейімділік деп жауап берер едім. Қазіргі уақытта біздің студенттер нашарлық және басқа да тәуелді мінез-құлықтың алдын алумен айналысатын қоғамдық қор жүргізіп жатқан зерттеуге қатысып жатыр. Онда өте қызықты гипотезалар бар, мен сол гипотезаға келісемін және оның расталатынына үміттенемін. Гипотеза мынадай: “14 жасқа дейінгі жастардың бойында есірткіге тәуелділіктің негізі қалыптасады”. Яғни 6 мен 14 жас аралығындағы кезең іс жүзінде зерттелмейді, ал менің ойымша, дәл осы жаста үлкен қауіп бар, бұл туралы көптеген медицина қызметкері мен денсаулық сақтау саласының мамандары да айтып жүр. Мұнда тек әлеуметтік-экономикалық себептерді көріп отырған жоқпын. Мұнда басқа себептер де бар».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

Білім мен хабардарлықтың жетіспеушілігі лудоманияның пайда болуына қолайлы орта қалыптастырады. Көп адам нақты қауіп-қатерді түсінбестен құмар ойындарға әуестеніп, «жүйені алдап» жеңімпаз бола аламын деп ойлайды. Бұл сондай-ақ ұзақмерзімді қаржылық тұрақтылықты жоспарлау машығының жетіспеушілігіне және өзінің әрекетінің қауіп-қатері мен салдарын бағалай алмауына байланысты.

«Қазір білім алу үшін түрлі мүмкіндік бар. Мен бүгінде өткенге өкінішпен қарап, сол кездері оқымағаныма өкінетін адамдарды кездестіріп жүрмін. Өз қабілетін ешқашан дамытпағанына налитындары да бар. Сөйткенде өмірде көп нәрсе жасауға болатын еді екен деп».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

Когнитивті-әрекеттік және психоэмоциялық механизмдер де ойынға тәуелділіктің триггері болып қала береді. Күнделікті өмірде ерекше сезім іздейтін адамдар соны құмар ойындардан табуы мүмкін. Ойынға қатысу кезінде бөлінетін адреналин мен дофамин уақытша марапат және эйфория сезімін береді, бұл ойынға қайтадан қосылуға қуатты ынталандырушы факторға айналады. Ақырында, осы эмоциялар психика үшін ең маңызды және ең зиянды факторларға айналады – ойын стресс, депрессия және өмірге қанағаттанбаушылықты басқарудың тәсілі ретінде қабылдана бастайды.

«Масая сезімі мен құмарлық күнделікті өмірдің біркелкілігінен қашуға, депрессия мен стресс жағдайын жеңуге, жаңа әсерлерді сезінуге және күнделікті күйбең тірліктен алыстауға “көмектеседі”. Мұның барлығы нейромедиаторлық дофамин және серотонин жүйелерін белсендіріп, “марапаттау” немесе “эйфория” сезімін қалыптастырады»..

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Құмар ойындар стресті азайтудың немесе қиын эмоциялық жағдайлардан уақытша құтылудың тәсілі ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл әсіресе жұмыссыздық немесе жеке мәселелер сияқты күрделі өмірлік жағдай туғанда өзекті. Кейбір адамға қауіп-қатерге толы жағдайлар ұнайды, бұл мінез-құлық құмар ойындар арқылы көрініс табуы мүмкін».

Экономист, қауымдастырылған профессор

Лудомания – кез келген тәуелділік сияқты пайда болуына әртүрлі фактор әсер ететін көпқабатты құбылыс. Экономикалық жағдайлар – бұл құбылыстың тек бір қыры ғана. Кедейлік, білім деңгейінің төмендігі, жұмыссыздық немесе әлеуметтік оқшаулану шынында да катализатор бола алады, бірақ өздігінен жалғыз себебі бола алмайды. Мұндай жағдайларда құмар ойындар қаржылық қиындықтардан шығудың немесе өзін-өзі дәлелдеудің жолы ретінде қабылдануы мүмкін, әсіресе адамның өз жағдайын жақсартудың басқа мүмкіндіктері болмаған кезде. Дегенмен тәуелділік жоғары табысы бар адамдарда да, кедейлік жағдайында өмір сүретіндерде де пайда болуы мүмкін екенін түсінген маңызды.

Адамның құмар ойындарға қатысты мінез-құлқы – көбінесе биологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі. Осы

аспектілердің бәрін ескере отырып, лудоманияны емдеу психотерапиялық әдістерді, әлеуметтік ортаны түзетуді, сондай-ақ жеке тұлғаның биологиялық және нейробиологиялық ерекшеліктерімен жұмыс істеуді қамту арқылы кешенді болуы қажет.

Қауіп-қатер тобына кіретіндер

Сарапшылар Қазақстандағы лудомания мәселесінің айқын әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктері бар екенін алға тартады. Сол ерекшеліктерді әрі қарай зерттеп, алдын алу мен оңалту бойынша тиімді бағдарламаларды әзірлеу үшін маңызды фактор ретінде қарастыруға болады. Негізгі аспектілерінің бірі – жыныс және жас ерекшеліктері. Жалпы алғанда сарапшылардың көбі **құмар ойындарға әйелдерге қарағанда ер адамдар тәуелділікке бейім екенін** растап отыр. Кейбір сарапшының пікірінше, әйелдер тәуекелге сирек ұшырайды, өйткені олардың өмірі көбінесе отбасындағы міндеттерді және тәуекелге сақтықпен қарауды қамтып, біркелкі құрылымға негізделген.

«Біздің бақылауларымыз бойынша, ерлердің үлесі – 63,2%, ал әйелдердікі – 36,8%. Бұл – ВКонтакте әлеуметтік желісіндегі лудомания тақырыбындағы қауымдастықтардың жазылушылары арасындағы қатынас. Ерлер спорт, тігістер, болжамдар мен капперлер, сондай-ақ онлайн-казиноға қатысты контентті көбірек тұтынады. Әйелдердің көрсеткіші тек “Лотерея” санатында басым: 53,8%-ы әйелдер және 46,2%-ы ерлер».

Консалтингтік компанияның бас директоры

«Құмар ойындарға әйелдерге қарағанда ер адамдар көбірек бейім».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

«Қазақстанда да басқа елдердегідей жағдай болуы мүмкін: зерттеулер ерлердің қатысу деңгейінің жоғары екенін көрсетеді, себебі олар тігістерге жиі әуестенеді, ал тәуекелге бейімділік – олардың мінез-құлқына тән қасиет».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Әйелдердің өзге де міндеттері болғандықтан олардың казиноға немесе басқа да іс-шараларға баруға уақыты жоқ. Бірақ кейбір жеке жағдайда әйелдер де мұндай тәуелділікке ұшырап жатады».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

Лудоманияға ең бейім жас тобы – жастар. **Негізінен 18 бен 35 жас аралығындағы адамдар.** Жастардың қаржылық ахуалы тұрақсыз әрі тәуекелге бейім болғандықтан, әсіресе, онлайн платформалар мен тігістерге арналған танымал мобильді қосымшалардың қолжетімділігін ескерсек, олар құмар ойындарға деген әуестікке әлдеқайда осал келеді. Жас адамдар ұтысқа бір рет ие болып, кейінгі шығындар мен мәселенің ушығуына қарамастан жиі одан әрі ойнауға ынталанып, тұзаққа түсіп қалады. Ал үлкен жастағы буын көбінесе дәстүрлі құмар ойын түрлеріне, мысалы, казиноларға жүгінеді, бірақ олардың жалпы әуестік деңгейі жастарға қарағанда төмен.

«Жас топтарына қатысты айтатын болсақ, ашық дереккөздерден мынадай көріністі байқаймыз: пайдаланушылардың 57,63%-ы 18 бен 30 жас аралығындағы адамдарды, 30 жастан асқандарды 39,13%-ы, ал 18 жасқа толмағандарды 3,24% құрайды».

Консалтингтік компанияның бас директоры

«Менің тәжірибемде бұл – көбіне 18 жастан асқан ер адамдар, азиаттар».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

«Бұл көбіне 18 бен 30 жас аралығындағы ер адамдар болуы мүмкін».

Психолог, аддиктолог, еңбек өтілі – 4 жыл

«Жастар спорттық тігістер немесе онлайн ойындар сияқты құмар ойындарға, ал аға буын казиноға баруға көбірек бейім».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

«18 бен 35 жас аралығындағы жастар құмар ойындарға үлкендерге қарағанда көбірек әуес болады. Бұл онлайн платформалардың қолжетімділігімен, қаржылық сауатсыздықпен және импульсив шешім қабылдауға бейімділікпен байланысты. Дегенмен егде жастағы жалғыздық немесе қаржылық қиындыққа тап болған адамдар да қауіп-қатер тобына кіруі мүмкін».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

Бұдан басқа әлеуметтік-экономикалық мәртебе де – лудоманияның пайда болуына әсер ететін маңызды фактор. Сарапшылардың айтуынша, табыс деңгейі төмен, қаржылық қиындықтары мен психо-

эмоциялық мәселелері бар адамдар тәуелділікке бейім келеді. Қаржылық қажеттіліктерін қанағаттандыра алмау немесе оқшаулану сезімі адамды құмар ойындардан шешім іздеуге итермелеуі мүмкін. Осы факторлар депрессия және мазасыздық бұзылыстарынан зардап шегетін адамдар арасында да тәуелділіктің пайда болуына ықпал етуі мүмкін. Бұл құмар ойындарға тәуелді адамдардың бет-бет келіп жүрген психологиялық жағдайының күрделі екенін де көрсетеді.

«Тәуелділік жасөспірімдер, ер адамдар, экономикалық жағдайы және білім деңгейі төмен азаматтар арасында жиі кездеседі».

Экономист, қауымдастырылған профессор

«Жасөспірімдер мен жастар, табыс деңгейі төмен немесе қаржылық қиындықтары бар адамдар, психикалық бұзылыстар немесе эмоциялық мәселелері бар адамдар, сондай-ақ тәуелділікке бейімділігі бар тұлғалар. Жалпы құмар ойындарға ер адамдар, әсіресе жастар көбірек әуес болады. Ғылыми дереккөздерде этностық және мәдени топтар, мигранттар мен азшылық өкілдері лудоманияға бейімірек екені айтылады. Әлеуметтік-экономикалық жағдай да – әлеуметтік-демографиялық көрсеткіштің бір бөлігі».

Заң ғылымдарының кандидаты, кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл

«Депрессиядан, мазасыздық бұзылыстарынан зардап шегетін, өзін-өзі төмен бағалайтын адамдар құмар ойындарға бейім келеді».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

Қазақстанда түрлі этностық топтар болғанымен, мамандардың көбінің пікірінше, құмар ойындарға тәуелділіктің қалыптасуында этностық тиесіліліктен гөрі әлеуметтік-экономикалық жағдай, жас және жыныс әлдеқайда маңызды рөл атқарады.

«Қазақстанда этностық тиесілілік анықтаушы фактор емес деп ойлаймын».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Қазақтардың үлесі халық санының 90%-на жақындағанына байланысты олардың саны да көп. Қазір бізде шамамен 70-80%-ды құрайды, халық са-

нының көп болғанына орай олар да көп. Бірақ ұлдар, әрине, көбірек».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

Қазақстандағы лудомания мәселесі жас, жыныс, әлеуметтік-экономикалық жағдай және жеке тұлғаның психологиялық күйі сияқты негізгі факторлармен айқындалатын көпқырлы әлеуметтік проблема саналады. Осы факторларды түсіну қауіп-қатер тобына кіретіндерге бағытталған, яғни жастарға, ер адамдарға, табыс деңгейі төмен адамдарға және психозмоциялық қиындықтарды бастан кешіріп жүргендерге арналған алдын алу және оңалту бағдарламаларын әзірлеу үшін маңызды.

Лудомания мен урбанизация арасындағы байланыс

Сарапшылардың лудомания мен урбанизацияның өзара байланысы туралы пікірлерінің нәтижесі елді мекеннің түріне байланысты тәуелділіктің таралуына әсер ететін бірнеше негізгі аспектіні анықтауға мүмкіндік беріп отыр. Сарапшылардың көбі лудоманияның ауылдық елді мекендерге қарағанда ірі қалаларда жиі кездесетінін алға тартып отыр. Бұл құбылысты урбанизациямен тікелей байланысты бірнеше фактормен түсіндіруге болады. Біріншіден, ірі қалаларда құмар ойындарға, соның ішінде физикалық және онлайн форматтарда қолжетімділік әлдеқайда жоғары. Мұнда цифрлық инфрақұрылым айтарлықтай жоғары деңгейде дамғандықтан интернет-тігістер мен онлайн-казиноға тәулігіне 24 сағат бойы қолжетімді.

Стресс деңгейі, әлеуметтік оқшаулану және экономикалық қиындықтар жоғары болатын ірі қалалардың әлеуметтік-экономикалық контекстін де ескерген маңызды. Қаржылық мәселелер немесе эмоциялық ауыртпалықтарды бастан кешіріп жүрген адамдар шынайылықтан қашудың жолдарын іздеуі мүмкін, ал құмар ойындар – осындай жолдардың бірі. Стресс пен болашаққа деген сенімсіздік жағдайында лудомания өзіндік психологиялық «пана» ретінде қызмет ете алады. Сонымен қатар анонимділік деңгейі жоғары және әлеуметтік мобильді қалалық ортада адамдар айналадағы қысымды аз сезінеді, бұл тәуелділіктің дамуын жеңілдетеді.

«Лудомания әсіресе ірі қалаларда жиі кездеседі. Бұл құмар ойындардың, соның ішінде онлайн және физикалық форматта (казино, ойын автоматтары, букмекерлік кеңселер) қолжетімділігінің жоғары деңгейіне байланысты. Ірі қалаларда сонымен қатар стресс деңгейі жоғары, әлеуметтік оқшаула-

ну және экономикалық қиындықтарға тап болған адамдар көп, бұл тәуелділіктің дамуына ықпал етуі мүмкін. Ірі қалаларда лудоманияға тап болу ықтималдығы жоғары, бұл құмар ойындарға арналған инфрақұрылымның дамығандығына, анонимділік мүмкіндіктерінің молдығына және әлеуметтік мобильділіктің жоғары деңгейіне де байланысты».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Иә, тәуелділік бар. Оның таралуы үлкен қалаларда шағын қалаларға немесе ауылдық өңірлерге қарағанда жоғары».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

«Ірі қалаларда тәуелді болып қалғандар жайлы тақырыптар жиірек кездеседі, бірақ кей қалада көп не аз екенін байқаған жоқпын».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

Кейбір сарапшының пікірінше, урбанизацияның және құмар ойындардың қолжетімділігінің әсері шағын қалалар мен ауылдық аймақтардың тұрғындарына да әсер етеді, әсіресе бұл өңірлер заңды ойын аймақтарының жанында орналасқан болса. Мысалы, Қапшағай мен Щучинск сияқты ойын аймақтарына жақын орналасқан елді мекендерде. Жақын маңдағы ауылдар мен шағын қалалардың тұрғындары тәуелділікке оңай ұшырауы мүмкін.

«Әзірге зерттеулер жоқ болғандықтан нақты айту қиынға соғады – интернет қазір барлық жерде қолжетімді. Ірі қалаларда құмар ойындарға қатысу мүмкіндіктері көбірек деген болжам жасауға болады. Мұнда букмекерлік кеңселер, ойын клубтары көбірек шоғырланған, сондай-ақ интернетке қолжетімділік дамыған. Сонымен қатар заңды ойын аймақтарының жанында орналасқан (мысалы, Қапшағай мен Щучинск) шағын қалалар мен ауылдардың тұрғындары да осындай қауіп-қатерге ұшырауы мүмкін».

**Психиатр, Ақпараттық-талдамалық
мониторинг орталығының жетекшісі,
еңбек өтілі – 21 жыл**

Сарапшының пікірінше, шағын елді мекендерде құмар ойындарға қолжетімділік шектеулі болғанына қарамастан (мысалы, ірі казинолар мен букмекерлік кеңселердің жоғы) құмар ойындарға тәуелділік бар. Бірақ ол шектеулі ақпарат пен оңалту орталықтарына қолжетімділіктің жоғына байланысты аса байқалмайтын немесе жасырын түрде болуы мүмкін

«Шағын елді мекендерде құмар ойындарға қолжетімділік шектеулі, бірақ тәуелділік жасырын түрде болуы мүмкін, әсіресе оңалту қызметтеріне әрдайым қол жеткізе алмайтын жастар арасында».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

Дегенмен урбанизацияның әсері әрдайым бір-жақты бола бермейді деген пікір де бар. Кейбір сарапшы ірі және шағын қалалар арасында немесе географиялық ерекшеліктерге байланысты лудоманияның таралуында айтарлықтай айырмашылықты байқамаған. Бұл спортқа тігіс тігу мен ойындарға арналған мобильді қосымшалар мен интернеттің қолжетімділігі барлық дерлік жерде бар болуына байланысты болуы мүмкін. Бұл ірі және шағын елді мекендер арасындағы айырмашылықты азайтып отыр. Интернет барлық жерде қолжетімді болған қазіргі заманда «цифрлық урбанизация» шалғай өңірлердің тұрғындарына да үйінен шықпай-ақ құмар ойындарға қатысуға мүмкіндік беріп отыр.

«Географиялық ерекшеліктер туралы айтамын болсақ, менің ойымша, олардың ешқандай әсері жоқ. Студенттерімнің жобаларына дейін мен нашақорлық, лудомания және басқа тәуелділік түрлері тек ірі қалалардың мәселесі деп ойлайтынмын, бірақ қазір сауалнамалардың нәтижесін көріп, ешқандай айырмашылық жоқ екенін түсініп отырмын. Айырмашылық тек тарату арналарында байқалып отыр. Мысалы, қалада есірткі саудасы Telegram-арналар, “закладкалар” арқылы жүзеге асады, ал шағын қалалар мен ауылдық жерлерде мұның бәрі қолжетімді. Лудоманияға қатысты жағдай да осындай деп ойлаймын».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

Кейбір сарапшының айтуынша, Қазақстанның батыс өңірлерінде лудомания мәселесі бойынша өтініштер санының көп болғаны байқалыпты. Бұл жағдай осы өңірлердегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың ерекшеліктеріне, сондай-ақ адамдарға құмар ойындарға лезде әуестенуге мүмкіндік беретін ақпараттық технологиялардың қолжетімділігіне байланысты болуы мүмкін.

«Иә, бар, мысалы, кейінгі жылдары Қазақстанның батыс өңірлерінен көптеген өтініш келіп түсуде».

Психолог, аддиктолог, еңбек өтілі – 4 жыл

Бүгінгі таңда ірі қалаларда лудоманияның кең таралуына ықпал ететін негізгі факторлар – құмар ойындардың жоғары қолжетімділігі, дамыған инфрақұрылым, сондай-ақ қалалық өмірге тән әлеуметтік-экономикалық мәселелер мен стресс деңгейі. Алайда жаһандану және цифрландыру жағдайында ірі және шағын қалалар арасындағы бұл айырмашылық азайып келеді, ал интернеттің адамдардың мінез-құлқына әсері құмар ойындарға тәуелділіктің таралуындағы шешуші факторлардың біріне айналып отыр.

Құмар ойындар туралы хабардарлық пен оның таралуы

Қазақстанда құмар ойын бизнесі клиенттері арасында құмар ойындардың заңдылығы туралы хабардарлық деңгейі жалпы алғанда төмен болып отыр. Ойын индустриясын реттейтін заңнаманың барына қарамастан халықтың көпшілігі құқықтық нормалар туралы жеткілікті біле бермейді. Бұл ақпараттық саясаттың және халық арасындағы құқықтық сауаттың тиімділігінің төмен деңгейіне байланысты, яғни екі-жақты фактор. Нәтижесінде **ойыншылар заңсыз платформаларға оңай түсіп**, ықтимал заңдық және қаржылық қауіп-қатерді түсіне бермейді.

Бұл орайда сарапшылар құмар ойындардың заңдылығы туралы хабардарлық тұтынушылардың таңдауына тек бастапқы кезеңдерде ғана әсер етуі мүмкін екенін алға тартып отыр. Кейінірек, ойынға тәуелділік қалыптасқан кезде, тыйымдар мен құқықтық салдарды түсіну тежеуші фактор болудан қалады. Бұл, әсіресе, жастар арасында заңсыз ойындарға әуестену мен тәуелділіктің алдын алуға бағытталған ақпараттандыру және профилактиканың маңызды екенін көрсетеді.

«Қазіргі жағдайға қарасақ, Қазақстандағы құмар ойындардың белгілі бір түрлерінің заңдылығы туралы қарапайым тұтынушылардың хабардар болу деңгейі өте төмен деп болжауға болады».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Адам теледидардан жарнама көрсе, демек мемлекет оны мақұлдап отыр».

**Психология кафедрасының меңгерушісі,
еңбек өтілі – 29 жыл**

«Құмар ойындардың тұтынушысы оның заңды я заңсыз екенін толық ажыратып жатпайды. Бізде бұл мәселе ешқандай түрде түсіндірілмейді. Ақпараттық саясат мүлде жүргізілмейді. Құмар ойындар мәселесі үлкен “құпия” астында тұрғандай әсер қалдырады».

**Білім беру бағдарламасының жетекшісі,
еңбек өтілі – 12 жыл**

«Тәжірибеме сүйенсем, біздің пациенттердің ішінен тек бірен-сараны ғана өзіне не болып жатқанын түсінуге қатысты қандай да бір құқықтық білімі болды».

**Психиатр-нарколог дәрігер,
медицина ғылымдарының кандидаты,
еңбек өтілі – 21 жыл**

Құмар ойындардың жарнамасы ойындарға деген қызығушылықты қалыптастыруға және ойынға тәуелділіктің дамуына айтарлықтай әсер етіп жатыр. Сарапшылар жарнама көлемін азайту лудоманияға шалдығу санын азайтуы мүмкін деген пікірді ұстанады, себебі бұл құмар ойындарға елігуді азайтып, соған байланысты эмоциялық триггерлердің әсерін кемітеді. Бұл, әсіресе, әлеуметтік желілер мен медиадағы жарнаманың ықпалына түскен жастар үшін өте маңызды.

«Құмар ойындардың жарнамасы адамдардың құмар ойындарға деген көзқарасының қалыптасуына және лудоманияның дамуына елеулі әсер етеді. Құмар ойындардың жарнамасын азайту, сөзсіз, адамдардың жаңадан тәуелді болуы санын, әсіресе жастар мен осал топтар арасында, азайтуы мүмкін. Дегенмен лудоманиямен тиімді күресу үшін жарнаманы реттеуді ғана емес, сондай-ақ хабардарлықты арттыру, психологиялық қолдау көрсету, тәуелділіктің алдын алу және оңалту жағдайларын жасау сияқты кешенді тәсіл қажет».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Жарнама сөзсіз әсер етеді. Иә, жарнама азайса, лудомандардың саны да азаюы мүмкін. Бірақ мұндағы мәселе тек жарнаманың өзінде емес: ол жастардың құндылықтар жүйесіндегі бос орындарды толтыруға ғана қызмет етеді. Мәселе жарнаманың таралуынан әлдеқайда терең қыртыста жатыр».

**Білім беру бағдарламасының жетекшісі,
еңбек өтілі – 12 жыл**

«Жарнамалық кампаниялар эмоциялық триггерлердің бәрін пайдаланып, құмар ойындарға бұрын-соңды қызығушылық танытпаған адамдарды да тартуға бағытталған. Ал тәуелділігі бар адамдар үшін жарнамалық билбордтар, телехабарлар мен басқа да триггерлер жаңа тігіс жасауға итермелеп, ойыннан бас тарту процесін айтарлықтай қиындатып жібереді».

**Психиатр-нарколог дәрігер, медицина
ғылымдарының кандидаты, еңбек өтілі – 21 жыл**

«Біз құмар ойындардың жарнамасы айтарлықтай ықпал етеді деп есептейміз. Ол жеңіл табыс пен құмар ойындардың ойын-сауық ретіндегі тартымды иллюзиясын қалыптастырады. Бұл, әсіресе, әлеуметтік желілер мен басқа да медиадағы жарнаманың ықпалына бейім жастар арасында анық байқалады».

Консалтингтік компанияның бас директоры

Сарапшылар тек жарнаманы реттеу лудомания мәселесін шешуге жеткіліксіз екенін алға тартып отыр. Мәселеге кешенді көзқараспен қарау қажет, ол маркетингке тыйым салумен қатар, халықтың құқықтық және психологиялық сауатын арттыруды, бос уақытты тиімді өткізу мен өзін-өзі дамытуға арналған баламалы мүмкіндіктерді жасауды қамтуға тиіс. Сонымен қатар тәуелділікке ұшырағандар үшін қауіп-қатерді азайту және қоғамға құмар ойындардың орнына пайдалы балама ұсыну мақсатында алдын алу және оңалту бағдарламаларын дамытқан маңызды.

Сарапшылар **заңды және заңсыз құмар ойын операторларының жарнамасы арасында елеулі айырмашылық бар екенін** растап отыр. Бұл айырмашылық лудоманияның пайда болуы деңгейіне тікелей әсер етеді. Заңды операторлар заңнама аясында жұмыс істейді, бұл оларға қатаң жарнама ережелерін сақтау, соның ішінде жас шектеулері мен құмар ойындардың қауіп-қатері туралы хабардар ету міндетін жүктейді. Олар сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қолжетімділік бермеу және ойынға тәуелділігі бар адамдарға көмек көрсету қызметтері туралы ақпарат беру сияқты қорғаныс шараларын енгізуге міндетті. Бұл халықтың осал топтарының әуестенуі қаупін азайтып, құмар ойындарға неғұрлым жауапты көзқарас қалыптастыруға ықпал етеді.

Ал заңсыз операторлар, керісінше, ешқандай ережеге бағынбай, агрессиялы маркетингтік стратегия қолданып, ойыншыларды барынша тартуға

тырысады. Олардың жарнамасы үлкен және жылдам ұтыстарды уәде етіп, кейінгі салдарын айтпай пайдаланушыларды көбірек тартуға бағытталған. Мұндай жарнама кез келген уақытта қолжетімді, аноним және жасын тексеруді қажет етпейді, бұл әсіресе жастар мен кәмелетке толмағандар үшін қауіпті. Осындай платформалар тәуелділіктің пайда болуы қауіпін арттырып қана қоймай, ойыншылар үшін жағымсыз салдарын күшейтетін алаяқтық пен төлем кепілдігінің жоғына да байланысты. Осылайша, заңды және заңсыз операторлардың жарнамасындағы айырмашылықтар қауіп-қатер деңгейіне әсер етеді және заңсыз ойын жарнамасын шектеу лудоманиямен күресте маңызды қадам бола алады.

«Заңды құмар ойын операторлары, әдетте, қатаң белгіленген заңнама аясында жұмыс істейді, ойыншылардың қауіпсіздігі мен қорғау нормаларын сақтауға міндетті. Мұндай операторлардың жарнамасын мемлекеттік органдар реттейді, бұл жарнама мазмұнына, негізгі аудиторияға және материалдарды тарату жиілігіне белгілі бір шектеу қояды білдіреді. Заңды операторлар өз пайдаланушыларын құмар ойындардың қауіп-қатері туралы хабардар етуге, кәмелетке толмағандарға ойынға қол жеткізуді шектеуге, сондай-ақ ойынға тәуелділік жағдайында көмек көрсету қызметтері туралы ақпарат беруге міндетті. Заңсыз құмар ойындардың жарнамасы тек бір мақсатты көздейді – жоғарыда аталған салдарды елемей, мүмкіндігінше көп адамды ойынға тарту».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Мен лудоманиямен күрес тұрғысынан ешқандай айырмашылық көріп тұрғаным жоқ. Лудоман үшін оның заңды я заңсыз болуының не маңызы бар?».

**Терапевт-дәрігер, аддиктолог,
еңбек өтілі – 10 жыл**

«Заңсыз ұйымдар үшін таразының бір жағында мемлекет заңдарын орындамау, салық төлемеу, күмәнді әрі бақыланбайтын жүйе, төлем кепілдігінің болмауы, сондай-ақ алаяқтық пен қылмыстық әрекеттер болса, екінші жағында анонимділікке уәде беру, лезде қолжетімділік, жас шектеулерінің жоғы, мессенджерлер мен жабық сайттар арқылы өз тәуелділігін жасыру

мүмкіндігі тұр. Ірі әрі ресми букмекерлік компаниялардан ақшаны екі тәсілмен шығаруға болады: банк картасы арқылы – бұл үшін өз әуестікті басқа адамға ашуға тура келеді, немесе ақшаны кассадан алу. Бұл жағдайда ойыншының идентификациялық коды мен кәмелетке толғанын растау үшін жеке куәлігі талап етіледі. Ал “заңсыздарда” бәрі әлдеқайда оңай, олар жас шамасын сұрамайды, ал ойыншы, өз кезегінде, олардың лицензиясы мен заңдылық дәрежесі туралы сұрамайды».

**Консалтингтік компанияның
бас директоры**

Сарапшылардың пікірінше, лудоманияның ең жиі кездесетін түрлері онлайн-казино, спортқа тігіс қою, слоттар мен покерге байланысты. Бұл құмар ойын түрлері тәуелді адамдарды ауыр қаржылық және психологиялық мәселелерге жетелейді. Лудоманияны емдеу айтарлықтай уақыт пен ресурстарды қажет етеді. Оңалту процесі бірнеше айдан бірнеше жылға дейін созылуы мүмкін және тәуелділік деңгейіне, әлеуметтік мәртебеге және отбасының қолдауына байланысты болады. Оңалып, қайта адам болудың кілті – психотерапия мен әлеуметтік бейімделуді қамтитын кешенді тәсіл.

Лудомандарды емдеу алкогольдік немесе есірткіге тәуелді адамдарды емдеуге қарағанда қиынырақ екенін ерекше атап өткен жөн. Бұл лудомандардың өз проблемасын мойындаудан бас тартуына байланысты, сәйкесінше, бұл емдеу процесін баяулатып жібереді. Сарапшылар тиімді оңалту ұзақмерзімді оқшаулауды және қарқынды психотерапияны қажет ететінін баса айтады. Сонымен қатар емдеп шығару отбасы мен жақындарының қолдауынсыз мүмкін емес, өйткені олар да осы тәуелділіктің салдарынан зардап шегеді.

«Онлайн-казино, слоттар, спортқа тігіс қою және покер көбінесе терең және жойқын тәуелділіктің қайнар көзіне айналады. Лудоманиядан емделу уақытына көптеген фактор әсер етеді».

**Заң ғылымдарының кандидаты,
кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл**

«Ең жиі кездесетіні – букмекерлік кеңселер. Жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін маған кемінде 3 ай қарқынды жұмыс істеу қажет».

**Терапевт-дәрігер, аддиктолог,
еңбек өтілі – 10 жыл**

«Мысалы біздің студенттер оңалту тәжірибесінен әдетте алты айдан көп мерзімде өтеді. Өкінішке қарай, бірде-бір мемлекеттік немесе әскери қызметкер барлығын тастап, алты ай бойы емделуге уақыт таба алмайды».

**Психология кафедрасының меңгерушісі,
еңбек өтілі – 29 жыл**

«Мен осындай адамдарды екі жеке оңалту орталығында көрдім, біреуі Алматы облысында, екіншісі Алматы қаласында. Ең бастысы, лудомандарды, сондай-ақ алкоголиктерді емдеу нашақорларды емдеуге қарағанда әлдеқайда қиын. Барлық дәрігер солай дейді».

**Білім беру бағдарламасының жетекшісі,
еңбек өтілі – 12 жыл**

«Оқшаулау маңызды болғандықтан мұндай адамдарды емдеу оңай емес. Сонымен қатар ұзақ психотерапия қажет. Көбіне жақындары мен туыстары зардап шегеді. Ойынға тәуелді адамның өз тәуелділігінің салдарына көз жеткізуі ұзақ уақытты алады, өйткені ол мәселені жоққа шығарады. Психологиядағы анозогнозия – бұл пациент өзінің ауруын жоққа шығарып, елемей немесе өз жағдайын бағаламайтын клиникалық құбылыс. Бұл тәуелділік онлайн форматтағы “бұлттан” бастап, әртүрлі онлайн букмекерлік кеңседегі тігістерге дейін қамтиды».

Практик-психолог, еңбек өтілі – 6 жыл

«Кез келген тәуелділікті емдеу уақыт пен ресурсты талап етеді. Лудомания созылмалы бұзылыстар қатарына жататындықтан қалпына келтіру процесі әдетте бірнеше айдан бірнеше жылға дейін созылады. Бұл тәуелділік деңгейі мен адамның оңалтуға деген ынтасына байланысты. Емдеу кешенді болып, сапалы психотерапияны, мамандар мен отбасының қолдауын қамтығаны маңызды».

Психиатр-нарколог дәрігер, медицина ғылымдарының кандидаты, еңбек өтілі – 21 жыл

«Көбіне қиындықтар үлкен несиелік қарыздарға және қаржылық қиындықтарға байланысты туындайды, сонымен қатар мемлекеттік мекемеге жүгінуден бас тарту себебі де жиі кездеседі, өйткені тіркеуге алынудан қорқады. Бұған қоса, нақты көмек көрсетіп, тегін қызмет ұсынатын мекемелер саны өте аз».

Психолог, аддиктолог, еңбек өтілі – 4 жыл

«Әңгіме әрқашан толық сауығу туралы емес, тек ең ауыр салдарды шектеу туралы болуы мүмкін. Отбасының, қоршаған ортаның қолдауы, сондай-ақ арнайы бағдарламалар мен психологтардың көмегі сәтті қалпына келтіру үшін қажет».

Консалтингтік компанияның бас директоры

«Құмар ойындарға тәуелді адамдар көбіне қаржылық қиындықтарды, әлеуметтік оқшауланды және отбасылық дағдарыстарды бастан кешіреді».

Қауымдастырылған профессор

Қазақстанда лудомания мәселесін шешу үшін құқықтық сауатты арттыру, жарнаманы реттеу, психологиялық сауат деңгейін көтеру және бос уақытты өткізудің баламалы түрлерін ұйымдастыруды қамтитын кешенді стратегия енгізу қажет. Сонымен қатар тәуелділікке тап болған адамдарға көмек көрсету және мәселенің одан әрі таралуының алдын алу үшін профилактика және оңалту бағдарламаларын дамытқан жөн.

Құмар ойындардың ең көп таралған түрлері

Сарапшылар сұхбат барысында Қазақстанда көп таралған құмар ойын түрлерінің ішінде букмекерлік кеңселерде спортқа тігіс қою мен киберспорт жетекші орын алатынын алға тартты. Бұл құбылыс тігістерге арналған онлайн платформалардың қолжетімділігінің артуымен, сондай-ақ халықтың спорттық және киберспорттық оқиғаларға деген қызығушылығының өсуімен түсіндіріледі.

«Бәрі картадан, шахматтан басталады (қызығушылық үшін ойнайды, бірақ уақыт өте қызықсыз болып қалады), кейін тігістерге (спорттағы оқиғалар және т. б.) көшеді».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

«Букмекерлік кеңселер мен спорттық тігістер, казино».

Экономист, қауымдастырылған профессор

«Спортқа тігіс қою немесе киберспорт, ойын автоматтары».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

«Букмекерлік кеңселер мен онлайн-казино».

Психолог, аддиктолог, еңбек өтілі – 4 жыл

«Онлайн-тігістер, спортқа тігіс қою мен лотереялар ең кең таралған түрлері. Спортқа ұтыстар, әсіресе букмекерлер арқылы жасалатындары, табыс әкелуі мүмкін қызықты ойын-сауық ретінде қабылданғандықтан таны-мал».

Консалтингтік компанияның бас директоры

«Тәжірибеме сүйене отыра біздің пациенттердің көпшілігінде түрлі спорт түріне тігіс қойып, онлайн платформаларды қолдануға байланысты проблемалар болғанын айта аламын. Ойын автоматтарында ойнау – екінші орында».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Бізде, бәлкім, футбол ойыны барысында тігіс қоймаған адам жоқ шығар. Ер адамдар, әрқайсы, ең болмағанда бес мың теңге болсын тігеді. Біреу дер кезінде тоқтайды. Ал біреу тоқтамайды, әрі қарай кетіп қалады. Осы спорттық тігістер өте қауіпті. Оған қоса елімізде бір мәселе бар. Шексіз жарнама. Көлікте келе жатып радионы қоссаң, онда париматч, олимп бет туралы жарнама жүріп жатады. КТК-ны қоссаң, ол жерде де үнемі осындай жарнама көрсетіледі».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

Бұл ретте онлайн-казино мен ойын автоматтарының танымалдығы атап өтіледі. Бұл ойындардың кең таралуы олардың жоғары қолжетімділігі мен ыңғайлығына байланысты, өйткені көптеген пайдаланушы интернеттің көмегімен үйде отырып-ақ құмар ойындарға қатыса алады. Сарапшылардың пікірінше, ойыншыларды тарту үрдісі ересектермен қатар жастарды да қамтып, айтарлықтай кеңейіп жатыр. Бұл мобильді қосымшаларды пайдалану және бонус ұсынатын жарнамалық акциялар арқылы жүзеге асады. Мұндай қолжетімділік пен маркетингтік стратегиялар жастар арасында осы құмар ойын түрлеріне деген қызығушылықтың өсуіне ықпал етіп жатыр. Бұл жағдай жастардың психоэмоциялық жағдайы мен қаржылық әл-ауқатына ықтимал теріс әсерлері туралы алаңдаушылық тудырады.

«Түрлі онлайн ойындарды көремін. Бұрын көшеде автоматтар тұратын, ал қазір онлайн ойындарға, слоттарға көшкенін байқап жүрмін. Қазіргі уақытта барлығы дерлік онлайн форматта қолжетімді».

Әлеуметтанушы, еңбек өтілі – 12 жыл

«Қазақстанда құмар ойындар заңнамамен реттеледі және қазіргі уақытта елде заңды түрде ұсынылатын бірнеше танымал түрлері бар: казино, ойын автоматтары, букмекерлік кеңселер мен спортқа тігістер, лотереялар, онлайн-казино және интернеттегі құмар ойындар».

Заң ғылымдарының кандидаты, кафедра доценті, еңбек өтілі – 25 жыл.

«... елестетіңізші, осы жарнама үнемі көз алдыңда пайда бола береді. Әрине, “бұл қандай тігістер?” деп ойлай бастайсың. Ал телефоныңа “Саған жүз мың бонус сыйлаймыз” деген хабарлама келгенде ше? Елестетіп көріңіз, жүз мың бонус. Бірақ бұл жайдан-жай берілмейді. Не себепті жүз мың бонус берілді? Бұл ойынға тарту механизмі сияқты. Ал өмірінде қуанышы аз немесе мүмкіндігі шектеулі адам үшін бұл аспаннан түскен сыйлық сияқты көрінеді. Олар ойланып қалады. Неге байқап көрмеске?».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

Сарапшылар түрлі инвестициялық схеманы, яғни қаржы пирамидаларын да атап өтті. Бұл түр дәстүрлі құмар ойындарға толық сәйкес келмесе де, сарапшылар қаржы пирамидаларының жылдам әрі үлкен табысты уәде етіп, тәуелділік қалыптастыруда рөл атқаратынын алға тартады. Адамдар көбіне оларды «жеңіл табыс» алудың тәсілі ретінде қабылдайды, бұл өз кезегінде қаржылық шығындарға және тәуелділікке әкелуі мүмкін. Мұндай схемалар, әсіресе, заңды қаржылық өнімдер ретінде жасырынып, тәжірибесіз инвесторлар үшін қатты тартымды болады.

«...инвестициялар арқылы тартылатындар бар. Есімде, бізде қаржы пирамидаларына ақша сал деген жағдайлар болды. Қаншама адам алданып қалды, өйткені бәрі «жеңіл ақшаны» қалайды. Бәрі тіпті пәтерін сатып, сол ақшаны салуға дайын болды. Өйткені қайтарымы жылдам болады деп

сенеді. Бірақ кез келген пирамидада тек ең жоғарғы деңгейдегілер ғана үлкен ақша табады. Инвестициялар да қандай да бір рөл атқарады және олар да лудоманияға әкелуі мүмкін. Сондықтан адамдар бәрінен айырылып қалады».

Ұлттық университеттің психология кафедрасының меңгерушісі, еңбек өтілі – 29 жыл

Жалпы сарапшылардың пікірінше, кейінгі жылдары елде онлайн-казино мен букмекерлік кеңселердің танымалдығы айтарлықтай өскен. Бұл интернеттің, мобильді технологиялардың дамуы және виртуал платформаларға қолжетімділіктің кеңейгеніне байланысты. Соның салдарынан лудомания мәселесі де жаңа деңгейге шығып жатыр: бір жағынан, интернет арқылы құмар ойындардың қолжетімділігі адамдардың осы әрекетке көбірек тартылуына ықпал етсе, екінші жағынан, мемлекеттік органдар тарапынан қатаң бақылаудың болмауы және цифрлық құмар ойын платформаларын реттеудің әлсіздігі пайдаланушылар арасында тәуелділіктің дамуына ықпал етіп жатыр. Әсіресе, жасөспірімдер мен жастар құмар ойындарға байланысты барлық қауіп-қатерді түсінбей, осал топ қатарына еніп отыр. Бұл денсаулық сақтау мен білім беру салалары, құқық қорғау органдарына елдегі лудоманияның әлеуметтік және экономикалық салдарын азайтуға бағытталған кешенді шараларды әзірлеу бағытында елеулі сын-қатерлер туғызып отыр.

Лудоманияның таралу перспективалары

Лудоманияның болашақта таралуы ұлттық дамуының қазіргі жағдайындағы әлеуметтік сын-қатердің кеңеюіне байланысты. Ең алдымен, бұл интернет пен мобильді құрылғылар арқылы құмар ойындарға қолжетімділікке қатысты болып отыр. Қазіргі заманғы технологиялар ойындарды қолжетімдірек ете түсті, ал онлайн платформалар адамдарға ешқандай шектеусіз ойын процесіне оңай қосылуға мүмкіндік беріп жүр. Осы контексте, әсіресе, әлеуметтік желілер мен цифрлық коммуникациялардың рөлін атап өту қажет. Бұл платформаларда әртүрлі құмар ойын түрлері белсенді түрде насихатталып жүр, лезде жетістікке жетіп, тез ақша табу идеясын алға тартылып жүр. Лутбокстар, микротранзакциялар және әлеуметтік ойындардағы геймификация күнделікті бос уақыттың ажырамас бөлігіне айналып отыр. Бұл адамдарда материалдық игіліктерге жеңіл жолмен қол жеткізуге болады деген жалған түсінік қалыптастырып, уақыт өте келе тәуелділікке айналуы мүмкін әдеттерді қалыптастырады.

«Әрине, егер ешқандай өзгеріс енгізілмесе, интернет лудоманияның өсуіне ықпал ете береді. Әлеуметтік желілердегі негативті ақпарат тарататын қауымдастықтар мен онлайн ойындардың қолжетімділігі үлкен қауіп тудырып отыр».

Консалтингтік компанияның бас директоры

«Қазіргі заманғы технологиялар құмар ойындарға қолжетімділікті едәуір жеңілдетіп жіберді. Адамдар ойын процесін бос уақытты өткізу тәсілі ретінде қабылдайды, бірақ ойын тәуелділікке айналуы мүмкін екенін түсіне бермейді. Құмар ойындардың қолжетімділігі артқан сайын, бұл мінез-құлық «норма» ретінде қабылдана бастайды. Бұған агрессиялы маркетинг пен жарнама да ықпал етеді. Сондықтан, егер ешқандай саяси немесе мемлекеттік шара қабылданбаса, жақын арада бұл мәселеге тартылған адамдар саны тек арта береді».

Психиатр, Ақпараттық-талдамалық мониторинг орталығының жетекшісі, еңбек өтілі – 21 жыл

«Популяризация, геймификация және әлемдегі жалпы экономикалық тұрақсыздық. Бәрі онлайн құмар ойындар форматына көшіп жатыр және көше бермек».

Психолог, еңбек өтілі – 5 жыл

Экономикалық дағдарыс жағдайлары мен әлеуметтік белгісіздіктің артуы халықтың құмар ойындарға деген тәуелділігінің кеңеюі қаупін арттырады. Құмар ойындар қиын жағдайдан шығудың бірден-бір шешімі сияқты көрініп, адамдар үшін тартымды бола бастайды, ал, шын мәнінде, бұл мәселені тек ушықтырып жібереді. Кәсіби және әлеуметтік машықтардың жетіспеушілігі де адамдарды нақты мәселелерді шешудің орнына ойындардан эмоциялық қанағат іздеуге итермелейді.

«Стресс, әлеуметтік теңсіздік және белгісіздік жағдайында адамдар шынайылықтан қашудың жеңіл жолын іздейді. Ал сондай ортаға не айналды? Дұрыс, ойындар, алкоголь, есірткі».

Терапевт, аддиктолог, еңбек өтілі – 10 жыл

Поп-мәдениет пен медиа құмар ойындарды жиі романтизациялап, оларды тез табысқа жету жолы ретінде көрсетуі лудоманияның танымалдығының

өсуіне ықпал етеді. Бұл қатаң бақылау мен заңнамалық шаралардың болмауымен ұштасқанда ойын индустриясының өркендеуіне мүрсат беріп, құмар ойындардың қалыпты әрі тартымды екені туралы иллюзия қалыптастырады.

Технологиялар мен виртуал әлемдердің дамуымен виртуал ойын-сауық пен технологияларға тәуелділік жаңа, күрделі және көпқабатты тәуелділік түріне айналуы мүмкін. Қазірдің өзінде көп адам цифрлық әлемнен жұбаныш іздеп жүр және бұл үрдіс жалғаса берсе, технологиялар мен виртуал шынайылыққа тәуелділік болашақта қоғам үшін басты сынаққа айналуы мүмкін.

«Менің ойымша, қазіргі уақытта жалғыздық факторы, адамдардың бөлінуі және сенімнен қорқу күшею себебінен лудомания тәуелділік ретінде қарқын алып жатыр. Қазіргі заманғы адамның құндылықтары – бұл «жылдам, биік, күшті». Нарциссизмге бейім қоғамды жеке жетістіктерге, сыртқы табысқа және айналадағы адамдардың мойындауы

мен таңданысына негізделген өзін-өзі бағалауға баса назар аударылатын қоғам ретінде сипаттауға болады».

Психолог, еңбек өтілі – 7 жыл

Қазақстанда лудомания жақын арада реттеу мен ақпараттандыру бойынша шаралар қабылданбаса, болашақта пайда болатын кең ауқымды тәуелділіктердің бір бөлігі ғана болады. Бұл жағдай заңнамалық, денсаулық сақтау және білім беру деңгейінде белсенді шаралар қабылданбаса, одан әрі ушығып кетуі мүмкін. Тәуелділіктің алдын алуға және емдеуге бағытталған кешенді көзқарас болмаса, лудоманиядан зардап шегетін адамдар санының өсуі жалғаса береді деуге болады. Адамдар әлеуметтік стресс жағдайында, әсіресе, оқшаулану мен сенімсіздік сезімі күшейген кезде «шынайы өмірден қашып», онлайн ойындардан, әлеуметтік желілерден және виртуал әлемдерден жиі жұбаныш іздейтін болады.

ТЕРЕҢДЕТІЛГЕН СҰХБАТ

Портрет

Жүргізілген сұхбаттар барысында лудоманның шартты портретін құруға көмектесетін бірнеше негізгі сипаттама анықталды. Жиналған дерек осы құбылысты толық түсіну үшін одан әрі ғылыми талдауды және тереңірек пәнаралық зерттеуді талап етеді.

Жынысы. Лудомандар арасында ерлер (90%) айтарлықтай басым, бұл тек биологиялық емес, сонымен қатар әлеуметтік факторлармен, оның ішінде қоғамдағы әйелдерді стигматизациялаумен түсіндіріледі. Әйелдердің құмар ойындарға тәуелді болуы көбінесе табу ретінде қабылданады, бұл олардың ашықтығын, диагностика мен көмек алуға қолжетімділігін төмендетеді.

Этносы. Лудомандардың басым бөлігі қазақ этностық тобының өкілдері, бұл елдің халқы арасында қазақтардың демографиялық ерекшеліктерімен және сандық басымдығымен байланысты.

Жасы. Лудоманның орташа жасы – 29 жас. Бұл құмар ойындарға тәуелділер арасында аудиторияның айтарлықтай жас екенін көрсетеді. Ең жас ақпарат беруші – 20 жаста, ал ең үлкені – 49 жаста. Респонденттердің көбі мектеп жасында ойнауды бастағанын айтқан, бұл жасөспірім жаста тәуелділіктің жоғары даму қаупін көрсетеді.

Білімі. Лудомандар арасында жоғары білімді адамдардың басымдығы (71,7%) олардың жоғары когнитивтік белсенділігін және өз күшіне деген сенімділігін көрсетуі мүмкін. Бұл адамдар

құмар ойындарды интеллектуалдық сынақ ретінде қабылдап, «жүйені жеңе алатыны» туралы иллюзия жасайды. Мұндай жоғары сенімділік пен тәуелділікті түсінбеу ойын ауруының дамуының катализаторы болады.

Отбасы жағдайы. Респонденттердің көбі некеде немесе бұрын некеде болған (56%-дан астам) және балалары бар, бұл оңалту процесінде әлеуметтік және отбасылық қолдаудың маңыздылығын көрсетеді. Отбасы мүшелері көбінесе тәуелділікке бейімделіп, оңалту бағдарламаларына белсенді қатысады, лудомандарға тәуелділікті жеңуге көмектеседі.

Экономикалық жағдайы. Көптеген ақпарат берушіде тұрақты табыс көзі болған, бұл тәуелділік пайда болған кездегі олардың белгілі бір әлеуметтік және экономикалық тұрақтылығын көрсетеді.

Оңалту географиясы. Респонденттердің көбі емдеуді Астана мен Алматы сияқты ірі қалаларда өтуді жөн көреді. Бұл олардың тұратын өңірлерінде арнаулы оңалту бағдарламаларының болмауымен немесе анонимдікті сақтауға және қоғамдық айыптаудан аулақ болуға деген ұмтылыспен байланысты болуы мүмкін.

Жалпы, лудоманияға қатысты ұсынылған орташа деректер мәселенің көптеген түпкі себебі бар екенін көрсетіп отыр. Бұл құмар ойындарға тәуелділік мәселелерін шешуге тек медициналық емес, сонымен қатар әлеуметтік, мәдени және білім беру шараларын қамтитын кешенді көзқарастың қажет екенін баса көрсетеді.

ЛУДОМАНДАРМЕН ТЕРЕҢДЕТІЛГЕН СҰХБАТ: ПОРТРЕТ

90%-ы ерлер
10%-ы әйелдер

90%-ы
қазақ этникалық
тобының өкілдері

20 ЖАС ең жасы
29,7 ЖАС орташа жас
49 ЖАС ең үлкені

71,6%-ЫНЫҢ жоғары білімі бар
20% -ЫНЫҢ арнаулы орта білімі бар

43,3%-ы үйленбеген/
тұрмыс құрмаған
33,3%-ы некеде және
балалары бар
20%-ы ажырасқан

43,3%-ы
тұрғылықты қаласында
емдеуден өтуде
56,6%-ы
басқа қалалардан
келгендер

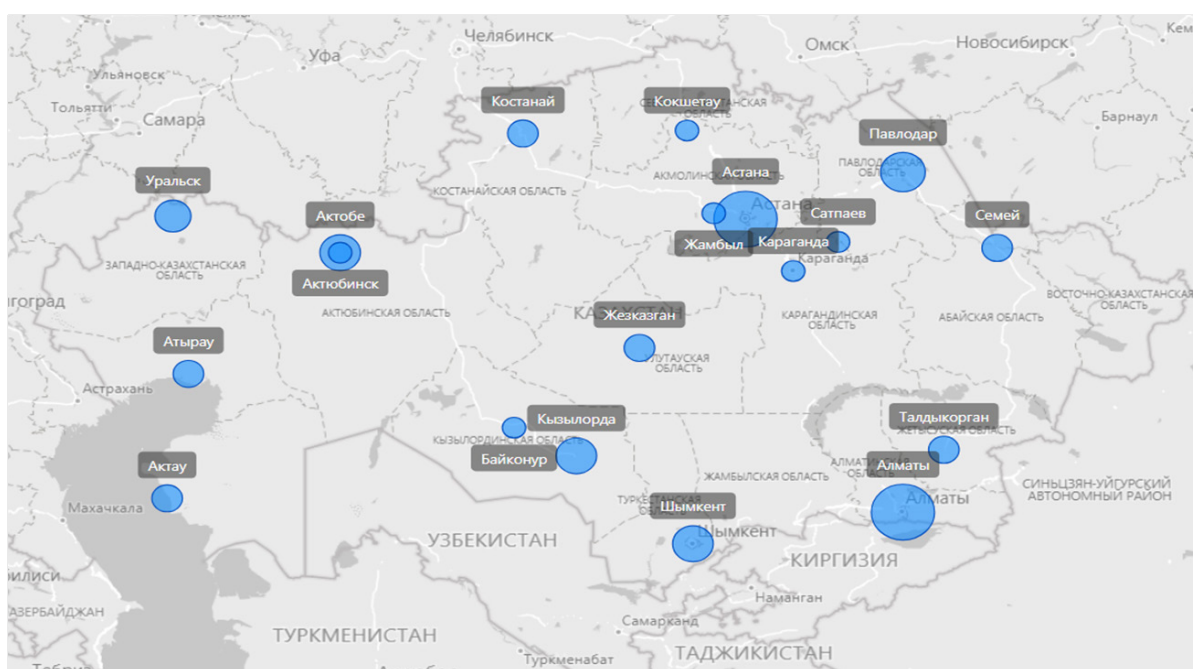
Құмар ойындарға патологиялық әуестік

Қазақстандағы лудомания мәселесі әлі күнге дейін өте өзекті және жеткілікті түрде зерттелмеген болып отыр. Елде аддиктологияны зерттеуге бағытталған ғылыми базаның, сондай-ақ ойынға тәуелділікке қарсы күресуге арналған арнаулы білім беру және бағдарламалық шешімдердің болмауы жүйелі зерттеулер жүргізуді және, соның нәтижесінде, ойынға тәуелділіктің алдын алуды айтарлықтай қиындатады. Нәтижесінде Қазақстанда ойынға тәуелділік мәселесін шешуге кешенді көзқарас үшін қажетті

кіндік береді. Сонымен қатар зерттеу нәтижелері ойынға тәуелділіктің дамуына әсер ететін факторларды тереңірек түсінуге және диагностика, профилактика және оңалтудың қолданыстағы жүйелерін жетілдіру үшін тиімді стратегияларды әзірлеуге ықпал етуі мүмкін.

Сұхбаттар елдің бірнеше ірі қаласында жүргізілді: Астанадан – 28 респондент, Алматыдан – 24, Шымкенттен – 5 және Павлодардан – 3. Алайда барлық ақпарат беруші көрсетілген өңірлердің тұрғындары болмаған, олардың көбі басқа облыстардан келген.

1-сурет. Өңірлік өкілдік

практикалық және теориялық білімнің жетіспеушілігі байқалады.

Қазақстандағы лудомания феноменін және оның пайда болуына ықпал ететін факторларды зерттеу мақсатында «ойынға патологиялық тәуелділік» диагнозы қойылған адамдармен 60 тереңдетілген сұхбат жүргізілді. Сұхбат барысында барлық респонденттер емдеу процесінде немесе жеке орталықтарда оңалтуды аяқтаған кезеңде болды. Бұл орталықтарда ойынға тәуелді пациенттерге мамандандырылған көмек көрсететін психологтар мен аддиктологтар жұмыс істейді.

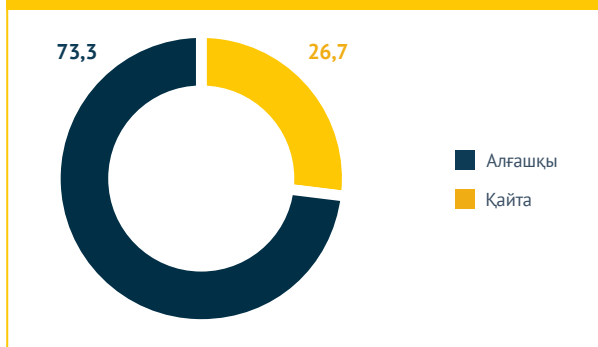
Бұл әдіснамалық тәсіл ойынға тәуелділікке шалдыққан адамдардың жағдайы туралы нақтырақ ақпарат алуға, сондай-ақ жеке оңалту орталықтары жағдайындағы емдеу ерекшеліктерін анықтауға мүм-

Оңалту бағдарламасына қосылу процедурасына қатысты әр орталыққа жүгінген пациент бірінші кезеңде міндетті түрде тест тапсырып, жеке әңгімелеседі. Консультациялардың негізгі мақсаты – тәуелділікті диагностикалау және оның кезеңдерін анықтау. Алынған деректер негізінде емдеу бағдарламасы әзірленеді, ол әртүрлі нұсқаны қамтуы мүмкін: үш айлық немесе жеті айлық курстар, сондай-ақ сәтсіздікке ұшыраған жағдайда қайталама оңалту.

Респонденттердің көпшілігі (73,3%) үшін бұл орталыққа алғаш жүгіну болғанын атап өткен жөн. Сонымен бірге сауалнамаға қатысқандар арасында бірнеше рет көмекке жүгіну жағдайлары да кездескен. Мысалы зерттеуге қатысушылардың бірі 9 рет емделуден өткенін хабарлады. Сондай-ақ кейбір пациент емдеу курсы аяқтағанымен, оңалту бағдар-

ламасын толық аяқтамаған жағдайлар да тіркелген. Бұл емдеудің ұзақ мерзімді тиімділігін қамтамасыз етуде және оңалтудың тұрақты нәтижелерін қолдауда проблемалардың бар екенін көрсетеді.

№11 диаграмма. Оңалту кезеңдері, %

Емдеу курсы аясында аддиктологтар мен психология және медицина саласындағы басқа да мамандар пациенттерге дәрістер оқыды. Бұл сабақтар қатысушыларды ойынға тәуелділіктің теориялық аспектілерімен, соның ішінде оның ықтимал пайда болу себептерімен, даму механизмдерімен және пайда болуына ықпал ететін факторлармен таныстыруға бағытталған. Мамандар тәуелділіктің биологиялық, психологиялық және әлеуметтік аспектілерін егжей-тегжейлі түсіндіріп, пациенттерге олардың мәселесінің табиғатын жақсырақ түсінуге және оңалту процесінде кешенді тәсілдің маңыздылығын ұғынуға көмектеседі.

Лудомандар құмар ойындарға тәуелділік қашан пайда бола бастағанын нақты анықтай алмайды, бірақ көп жағдайда мүмкін болатын себеп ретінде отбасылық мәселелер жиі аталады. Тәуелділіктің бастапқы кезеңдерінде олардың көпшілігі бұл мәселені жақындарынан және таныстарынан сәтті жасыра білген. Алайда үлкен қарыздардың жиналуымен және банктерден қоңыраулар түсе бастаған кезде, жақындары жағдайдың ауырлығын түсініп, оңалту орталықтарының қызметін ұсыну арқылы көмектесуге тырысады. Емдеудің оң нәтижесі тек лудоманның өзі қалпына келтіру процесін бастау туралы шешім қабылдаған жағдайда ғана мүмкін болатынын айта кеткен жөн.

Сонымен бірге лудоманияға шалдыққан адамдардың көпшілігі құмар ойындармен байланысты проблемалардың бар екенін ішінара түсінген, бірақ оңалту орталығына жүгінгенге дейін өз тәуелділігін мойындамаған. Мәселені түсіну кезеңінде көптеген респондент қарсылық пен жоққа шығаруды сезінген, бұл тәуелділік жағдайларына тән ерекшелік. Осы

құбылыс мәселені азайту немесе мінез-құлықтың бақыланатындығына сену сияқты психоэмоциялық қорғаныс механизмдерімен байланысты, бұл тәуелділікті мойындауды қиындатады. Оңалту орталығына жүгіну мәселені түсіну және қабылдау процесінде маңызды сәтке айналады, яғни қалпына келтіру және оңалтудың жолын одан әрі ашады.

«Тәуелділігімді тек оңалту орталығына келгенде ғана түсіндім. Алғашқы консультация есімде. Маған түсіндіріп, айтып жатыр, сосын фактілермен дәлелдеп, ұқсастықтарды көрсетті. Бірақ бәрібір қабылдау жоқ. Тек сол оңалту орталығында ғана менің ойынға тәуелділігім бар екенін, менің лудоман екенімді түсіне бастадым. Бұған дейін, бейнелеп айтқанда, өзімді “иллюзиялармен” алдадым, лудомандар үйлерін кепілге қоятын, көліктерін сататын немесе миллиондаған қарызы бар адамдар деп ойладым».

**Ер адам, Астана, 21 жаста,
ойнау тәжірибесі – 8 жыл**

Орта есеппен лудомандар өзінде тәуелділік бар екенін және оның, бәлкім, өмір бойы сақталатынын түсіну үшін 2-ден 8 айға дейін уақыт жұмсаған. Бұл кезең көбінесе өз мәселесінің ауырлығын және оның ұзақмерзімді салдарын біртіндеп түсінумен байланысты. Осы процестегі маңызды кезең – тәуелділіктің жай ғана уақытша әуестік емес, өзіңмен тұрақты жұмыс істеуді талап ететін созылмалы жағдай екенін ұғыну. «Сіз тәуелділікті қалай түсінесіз?» деген сұраққа респонденттер былай жауап берді:

«Мен үшін тәуелділік – шынайылықтан қашақтау. Маған жайсыз болса, осы шынайылықтан есірткі, алкоголь немесе ойын арқылы қашуға тырысамын. Менің жағдайымда, негізінен, бұл ойын, өйткені менің тәуелділігім ойынға байланысты».

**Ер адам, Астана, 28 жаста,
ойнау тәжірибесі – 12 жыл**

«Тәуелділік мен үшін – түрлену. Балалық шақтағы жарақаттардың түрленуі, олар әсер етеді».

**Ер адам, Астана, 24 жаста,
ойнау тәжірибесі – 8 жыл**

«Ауру. Емделмейтін ауру».

**Ер адам, Астана, 29 жаста,
ойнау тәжірибесі – 14 жыл**

Респонденттердің бәрі дерлік оңалту орталығына мәжбүрлі түрде, өздерінің «түбіне» жеткеннен кейін келгенін атап өтті. Әркім бұл жағдайды өзіне тән етіп сипаттайды, бірақ көпшілігі үшін ортақ бірнеше типтік сезім бар. Лудомандар өз жағдайын көбінесе жақындарының қолдауын жоғалту, балалар мен ата-аналардың алдында ұят сезіну, сондай-ақ өзін-өзі кінәлау (мысалы, «мен ақымақпын», «қалай ғана осылай жасадым») сияқты сипаттайды. Респонденттердің көпшілігі жұмысынан айырылған, айтарлықтай қарыз жинаған, коллекторлардың қудалау объектісіне айналған, ал кейбіреуі өз-өзіне қол жұмсау туралы ойларға бой алдырған немесе тіпті мұндай әрекетке барған.

Көп жағдайда жақын туыстары (ата-аналар, бауырлар, жұбайлары) мәселенің тек қарыздар мен несиелер сияқты қаржылық қиындықтарда ғана емес, терең ойынға тәуелділікте екенін түсінген. Алайда олар тәуелді адамға жағдайдың барлық ауырлығын жеткізе алмаған. Жақындары психологтардың консультациялары немесе діни қауым өкілдерімен әңгімелесу арқылы көмек ұсынуға тырысқан. Лудомандар мұндай көмекті қабылдағанымен, көп ұзамай қайта ойынға оралатын, өйткені бұл тәуелділіктің негізгі мәселесін шешпейтін еді.

Қаржылық қолдау тоқтаған кезде тәуелді адам ойынның салдарымен бетпе-бет қалып, шынайылықпен кездесетін. Бұл жағдай оларды «түпке» – мәселе төзгісіз болып, шұғыл араласуды қажет ететін күйге әкелген. Осындай сәттерде тәуелділер көбінесе оңалтуға келісетін болған. Кейде бұл өз бастамаларымен жүзеге асқан, бірақ көбінесе жақындарының кеңесімен болған. Мұндай жағдайларда олар туыстарымен бірге сәйкес оңалту орталығын тауып, емдеуді төлеп, оңалту курсынан өтуге кіріскен, өз өмірлерін жақсартуға үміттенген.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің көбі үшін өзінің тәуелділігін түсіну процесі тек оңалту орталықтарына жүгінгеннен кейін басталады. Тәуелділер ұзақмерзімді жоққа шығару және қарсылық кезеңдерінен жиі өтеді. Тек қиын жағдайға тап болғаннан кейін ғана олар мәселенің ауырлығын және араласу қажеттілігін түсіне бастайды. Респонденттердің айтуынша, бұл тәуелділікті түсіну трансформациясы айтарлықтай уақытты (2-ден 8 айға дейін) талап етеді және сәтті оңалтудың негізіне айналады.

Сондай-ақ зерттеу нәтижелері жақын туыстары өз жақындарының ойынға тәуелділігін жиі байқап, оны тәуелді адамға жеткізуде қиындықтарға тап

болатынын анықтады. Көп жағдайда мамандардың консультациялары немесе діни практикалар арқылы көмек көрсетуге әрекеттер ұзақмерзімді нәтижелерге әкелмейді. Бұл оңалтудың неғұрлым кешенді және тұрақты әдістерін қолдану қажет екенін көрсетеді. Емдеудің нәтижелі жолының басты факторы – тек медициналық көмек емес, сонымен бірге отбасының қолдауы, оңалту процесіне қатысуға дайындық және емдеуге төлеу үшін қаржылық көмек көрсету.

Тәуелділердің әлеуметтік-экономикалық сипаттамасы

Лудомания немесе құмар ойынға тәуелділік – адам өмірінің әртүрлі аспектісіне әсер ететін маңызды психоәлеуметтік мәселе. Кейінгі жылдары осы тәуелділіктің салдары барған сайын айқын көрініс тауып, ғылыми қауымдастықтар мен денсаулық сақтау және әлеуметтік жұмыс саласындағы мамандардың назарын көбірек аударып келеді. Лудоманияның пайда болуына ықпал ететін факторларды және тәуелді адамдардың сипаттамасын зерттеу аса маңызды, өйткені бұл алдын алу және емдеудің неғұрлым тиімді әдістерін әзірлеуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда лудомания әртүрлі жас тобындағы адамдарға әсер етеді, алайда жеке тұлғалылығын және кәсіби мансапты қалыптастыру кезеңіндегі жастар әсіресе осал болып табылады. Мәселе айқын әлеуметтік және мәдени аспектілерге, сондай-ақ кейбір отбасылық ерекшеліктерге ие. «Ойынға патологиялық тәуелділік» диагнозы қойылған адамдармен жүргізілген сұхбаттардың нәтижелері бойынша келесі әлеуметтік-экономикалық сипаттамалар анықталды.

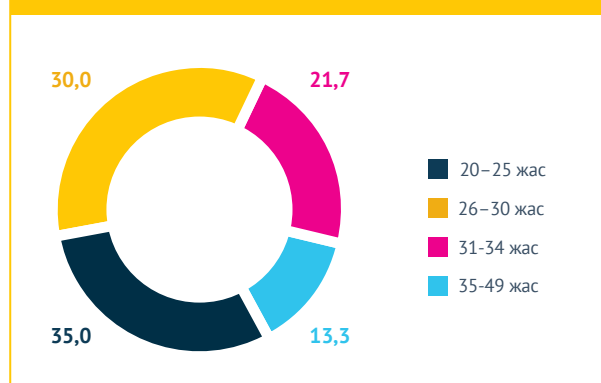
Жасы. Осы тәуелділікке шалдыққан адамдардың жас құрылымын талдау жастардың айқын басымдығын, яғни нақты мына жас тобының лудоманияның даму қаупіне жоғары бейімділігін көрсетеді. Ең жас респондент – 20 жаста, ал ең үлкені – 49 жаста. 26–30 жас аралығындағы жас санаты респонденттердің ең үлкен үлесін құрайды – 35%. Бұл тәуелділік көбіне адамның белсенді әлеуметтік және кәсіби қалыптасу кезеңінде, жоғары жүктемелерге, стресс пен өзін-өзі дәлелдеуге деген ұмтылысқа тап болған уақытта қалыптасатынын көрсетеді.

Өз кезегінде, 20–25 жас аралығындағы адамдардың айтарлықтай бөлігі (30%) осы жас тобының жоғары осалдығын көрсетеді. Өйткені бұл жасөспірім кезеңі мен ересек өмірдің басталуы-

ның тоғысқан кезеңі саналады. Бұл жаста жастар жиі түрлі демалыс және әлеуметтену формаларын сынап көреді, яғни олардың құмар ойындар сияқты қауіпті және деструктивті әрекеттерге тартылу ықтималдығы артады.

31–34 жас (21,7%) және 35–49 жас (13,3%) сияқты неғұрлым жетілген жас топтары арасында лудоманияның таралуы аз байқалады. Дегенмен деректер тәуелділіктің үлкен жаста да дамуы мүмкіндігін жоққа шығармайды, бұл жас ұлғайған сайын тәуекелдің төмендегенін, бірақ толық жоғалмағанын көрсетеді. Жалпы алғанда жас топтары арасындағы тәуелділік деңгейінің айырмашылықтары әлеуметтік-экономикалық жағдай, жеке өмір және психоэмоциялық күй сияқты көптеген фактормен түсіндірілуі мүмкін.

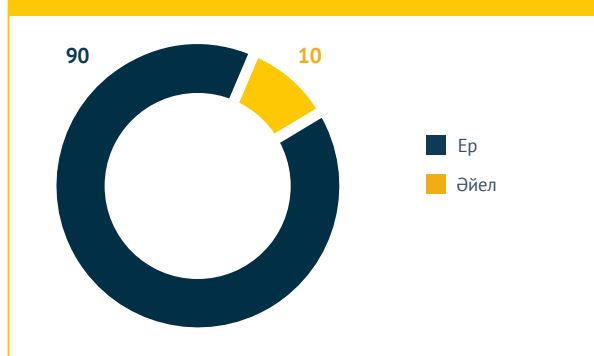
№12 диаграмма. Жасы, %

Жынысы. Ойынға тәуелділікке шалдыққан ерлердің саны әйелдер санынан айтарлықтай көп және 90%-ды құрайды, ал әйелдер үлесі – 10% ғана. Бұл бұзылыстың таралуындағы айқын жыныстық асимметрияны көрсетеді. Мұндай қатынас бірнеше факторлармен, оның ішінде әйелдердің оңалту бағдарламаларына қолжетімділігін шектейтін әлеуметтік және мәдени кедергілермен түсіндірілуі мүмкін. Әйелдер көбінесе отбасы мен қоғам тарапынан жеткіліксіз қолдауға, сондай-ақ көмекке жүгіну және емдеуден өту мүмкіндігін қиындатын қаржылық және эмоциялық қиындықтарға тап болады. Бұл мәселелер қалпына келтіру жолында қосымша кедергілер тудырып, әйелдердің тәуелділікті жеңу және оның салдарын азайту мүмкіндіктерін шектейді.

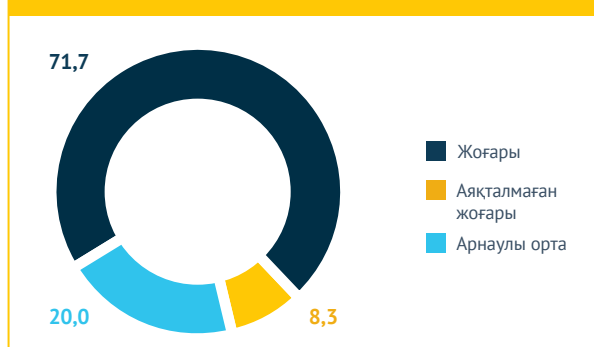
Білімі. Лудомандардың 71,7%-ы жоғары білімге ие, 20%-ы арнаулы орта білім алған, ал тек 8,3%-ының жоғары білімі аяқталмаған. Сауалнамаға қатысқан көп адам мектеп жылдарында жақсы үлгерім көрсетіп, қосымша секциялар мен үйір-

№13 диаграмма. Жынысы, %

мелерге белсенді тартылғанын атап өткен. Бұл олардың өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысы мен оқу саласындағы жоғары белсенділігін көрсетеді. Деректер құмар ойынға тәуелділік әрдайым төмен білім деңгейімен немесе интеллектуалдық қабілеттердің жетіспеушілігімен байланысты емес екенін көрсетеді. Керісінше лудомания жоғары әлеуетке ие адамдарда да дамуы мүмкін, бұл бұзылыстың күрделілігі мен оның көпфакторлы сипатын айқындайды.

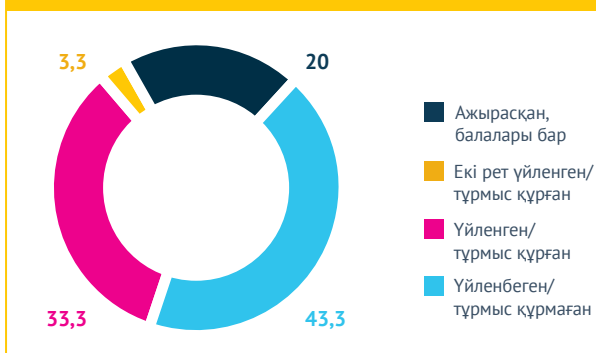
№14 диаграмма. Білімі, %

Отбасы жағдайы. Сауалнамаға қатысқандардың 63,3%-ы некеде емес немесе ажырасқан, және олардың көбі бұл жағдайды өздерінің тәуелділігімен байланыстырады. Лудомандардың көпшілігі тұрақты қарым-қатынас құруға қабілетсіз екенін және олардың ойын мінез-құлқы айналасындағыларға проблемалар туғызатынын түсінген. Қарыздарды және несиелерді өтеуге деген ұмтылыс оларда үмітсіздік пен жалғыздық сезімін күшейтіп, жағдайды нашарлата түскен. Нәтижесінде лудомандардың айрықша белгілерінің бірі – олардың жалғыздыққа бейімділігі: олар жиі қарым-қатынастан және айналасындағылармен араласудан қашқақтайды. Бұл ішкі жайсыздықпен, ұят сезімімен және өз мінез-құлқына деген кінәмен байланысты болуы мүмкін.

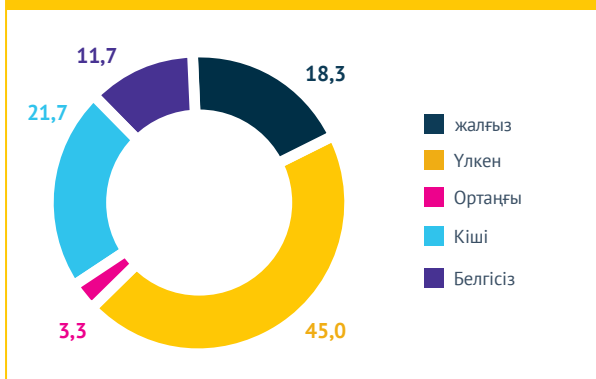
Сонымен бірге қатысушылардың 33,3%-ы некеде екенін көрсетті. Алайда олардың әйелдерінің аз бөлігі некеге тұрғанға дейін күйеулерінің тәуелділігі туралы хабардар болған. Оңалту процесінде көптеген жұбайлар тәуелділердің ата-аналары өтетін тәуелдестілік бойынша курстан өткені де маңызды ақпарат саналады. Бұл курс қиын сәттерде әйелдерге қолдау көрсетуге, қайтадан ойынға тәуелділік белгілерін анықтауға және стрессті тиімді басқаруға үйретуге бағытталған.

№15 диаграмма. Әлеуметтік жағдайы, %

Қызықты байқау ретінде лудомандар арасында «ортаңғы балалар» сирек кездесетіні анықталды – олар көбінесе отбасындағы үлкен немесе кіші ұлдар болып табылады. Ал олардың бауырлары мен әпке-қарындастары мұндай тәуелділіктерді иеленбеген. Бұл отбасы динамикасының және баланың отбасындағы рөлінің тәуелділіктердің дамуына ықпалы барын көрсетуі мүмкін. Сонымен қатар лудомандардың отбасылары көбінесе деструктив болып келеді: ата-аналарының әртүрлі тәуелділіктерге, әсіресе алкогольге тәуелділігі болуы мүмкін немесе олар тым қатаңдық пен талапшылдық танытуы ықтимал. Отбасындағы мұндай жағдайлар балаларда шынайылықтан қашу сияқты теріс мінез-құлық үлгілерінің дамуына ықпал етуі мүмкін.

№16 диаграмма. Отбасы динамикасы, %

Бұл өз кезегінде лудомандардың нақты әлем мен оның мәселелерінен қашуға деген ұмтылысын күшейтеді.

Кәсіби жүзеге асу. Оңалтудан өткен сұхбат қатысушыларының көпшілігі жұмысынан шығып кеткен, алайда олардың кейбірі ұзақ үзілістен кейін қайта оралуға ниет білдіруде. Сонымен бірге олар өздерінің қалпына келу процесі туралы ақпаратты жария етпеуді және бұрынғы жұмыс орнына оралмауды жөн көреді. Керісінше, көптеген респонденттер болашақта оңалту саласында қалып, басқа тәуелді адамдарға көмектескісі келетінін айтты. Бұл олардың өз тәжірибесін ұқсас жағдайға тап болған адамдарды қолдау үшін пайдалануға деген ұмтылысын көрсетеді.

Сауалнамаға қатысқан лудомандардың 18,3%-ы құрылыс және өнеркәсіп саласында, 13,3%-ы қаржы секторында жұмыс істейді немесе жұмыс істеген, 11,7%-ы мемлекеттік қызметкерлер, фрилансерлер немесе кәсіпкерлер, ал 10%-ы – әлеуметтік сала өкілдері. Бұл деректер лудомандар жұмыс істейтін немесе жұмыс істеген кәсіби салалардың алуантүрлі екенін көрсетеді. Тәуелділіктің барына қарамастан олардың түрлі еңбек дағдылары мен тәжірибесі бар, бұл олардың әртүрлі салаларда жұмыс істеуге қабілетті екенін айқындайды. Құмар ойындарға тәуелділік кәсіби жүзеге асуға кедергі болмайтынын, дегенмен, оны жеңу үшін едәуір күш-жігер болуы қажет екенін айта кеткен жөн.

№4 кесте. Кәсіби қызмет саласы, %

Сала	%
Құрылыс және өнеркәсіп	18,3
Қаржы секторы	13,3
Мемлекеттік қызмет	11,7
Бизнес, кәсіпкерлік	11,7
Өзін-өзі жұмыспен қамту, фриланс	11,7
Әлеуметтік сала (денсаулық сақтау, білім беру, мәдениет)	10,0
Қызмет көрсету саласы	8,3
Жұмыссыздар	8,3
IT саласы	3,3
Заңтану	3,3

Респонденттердің әлеуметтік-экономикалық жағдайының өзіндік ерекшеліктері бар. Зерттеуге ай сайынғы құны 100–500 мың теңге болатын және ұзақтығы 3–8 айды құрайтын жеке клиникаларда

емделуге мүмкіндігі бар адамдар қатысты. Бұл жеке орталықтарда емделу белгілі бір әлеуметтік топтар үшін шектеулі болуы мүмкін екенін көрсетеді. Осы фактіні алынған деректерді түсіндіру кезінде ескеру қажет.

Жалпы алғанда зерттеу нәтижелері лудомания адамның өмірінің әртүрлі әлеуметтік және тұлғалық аспектілеріне әсер ететін көпқырлы мәселе екенін көрсетеді. Тәуелді адамдардың жас, жыныстық, білім, отбасылық және кәсіби құрылымына жүргізілген талдау бірнеше негізгі тұжырымдарды айқындауға мүмкіндік береді.

Ең алдымен лудомания көбінесе 20–30 жас аралығындағы жастарды қамтиды. Бұл құбылыс тұлғаның белсенді әлеуметтік және кәсіби қалыптасу кезеңімен байланысты болуы мүмкін, осы кезде психоэмоциялық жүктеме артып, стресс факторлары көбейіп, өзін-өзі дәлелдеу қажеттілігі күшейеді. Өтпелі кезеңде өмірлік мәселелерді конструктивті шешуге қажетті жетілу деңгейінің жеткіліксіздігі жастарды тәуелді мінез-құлыққа, соның ішінде құмар ойынға көбірек бейім етеді. Ересек жасқа келгенде тәуелділік деңгейінің төмендеуіне қарамастан, тәуелділік қаупі толығымен жойылмайды, бұл ерте араласу мен алдын алудың қажеттілігін көрсетеді.

Жыныстық және отбасылық құрылымға жүргізілген талдау лудоманияның негізінен ер адамдарды қамтитынын көрсетті, бұл қоғамның әлеуметтік және мәдени ерекшеліктерімен байланысты болуы мүмкін. Отбасылық динамика тәуелділіктің дамуына айтарлықтай әсер етеді, өйткені ата-аналардың тәуелділігінің болуы немесе қатаң тәртіп сияқты деструктив отбасылық қарым-қатынастар балаларда жағымсыз мінез-құлық үлгілерін қалыптастыруы мүмкін.

Құмар ойынға тәуелділік тек білім деңгейі төмен адамдармен шектелмейтіні де маңызды факт болып отыр. Сауалнамаға қатысқан лудомандардың көпшілігі жоғары білімге ие. Кәсіби салада тәуелділер әртүрлі жұмыс тәжірибесіне және машыққа ие, бұл олардың кәсіби компетенциясының кең ауқымын көрсетеді. Сонымен бірге экономикалық жағдайы мен тәуелділіктің болуы арасында нақты байланыс анықталмаған. Дегенмен лудомания қаржылық тұрақтылыққа зиян келтіріп, әлеуметтік байланыстарды бұзады және мансаптық өсуге кедергі жасайды.

Осылайша, лудомания – күрделі бұзылыс, оны жеңу тек уақтылы араласу және тәуелді адамның қалпына келтіру процесіне белсенді қатысуы

арқылы мүмкін болады. Оңалтудың негізгі аспектісі қаржылық жағдайды қалпына келтіруді, әлеуметтік бейімделуді және жеке қарым-қатынастарды нығайтуды қамтитын кешенді тәсіл. Сонымен қатар оңалтудан өткен кейбір бұрынғы тәуелділер басқаларға көмектесу саласына оралуды қалайды. Бұл олардың жеке тәжірибесінің құндылығын көрсетеді, әрі ұқсас мәселелерге тап болғандарға қолдау мен көмек көрсету үшін ресурс бола алады.

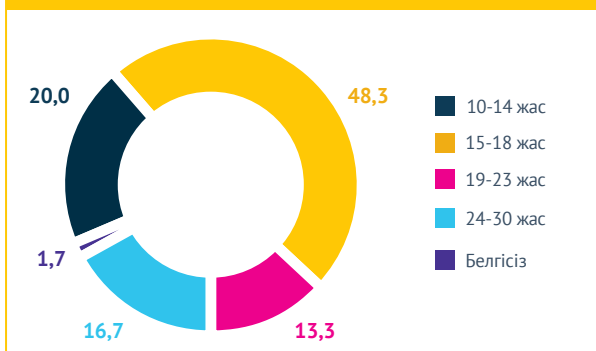
Ойын динамикасы

Құмар ойынға араласқанға дейін сауалнамаға қатысқан лудомандардың көпшілігінің өмірі тұрақты және сәтті болған. Балалық және жасөспірім шақтарында олар жоғары академиялық жетістіктерге жетіп, спортпен белсенді айналысқан, ал кейбіреулері осы салада мансап құруды жоспарлаған. Олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы тұрақты болған, ал ата-аналары қызығушылық таңдауда шектеу қоймаған. Алайда сыртқы сәттілікке қарамастан, ата-аналардың балаларының өміріне эмоциялық қатысуы жиі жеткіліксіз болған. Бұл олардың осалдықтарын қалыптастырып, өзін-өзі дәлелдеудің балама көздерін, мысалы, құмар ойынды іздеуге ықпал етті.

Көп адам құмар ойынға алғаш рет жасөспірім кезінде орта есеппен 15–16 жасында қатысқан. Бұл көбінесе ойын автоматтары немесе букмекерлік кеңселерде тігіс қоюмен байланысты болған. Осы кезеңде құрдастардың, атап айтқанда сыныптастар мен ересек жасөспірімдердің, сондай-ақ ойын тәжірибесі бар оң әсерлерімен бөліскен туыстардың (бауырлар, әпкелер, ата-аналар) ықпалы айтарлықтай болған. Құмар ойындар әлеуметтік белсенділіктің бір бөлігі ретінде қабылданған, ал жеке әл-ауқатқа қауіп ретінде қарастырылмаған. Нәтижесінде көпшілігі осы мінез-құлықпен байланысты қауіп-қатерлерді түсінбей, тәуелділіктің жойқын салдарын болжай алмаған.

Алғашқы тігіс қоюды орташа есеппен 18 жастағылар жасаған. Бұл кәмелетке толу және құмар ойынға кеңірек қолжетімділікпен байланысты болуы мүмкін. Алайда ерте жастан араласу жағдайлары да сирек емес: респонденттердің арасында 10 жасар балалар да кездескен, ал алғашқы тігісті жасаған ең ересек адам 30 жастағы ер адам болған. Ерте ойын тәжірибесі тәуелділіктің одан әрі дамуында шешуші рөл атқарады. Бұл құмар ойындардың табыс көзі немесе эмоциялық қанағаттанудың көзі бола алатынына деген сенімді қалыптастырады.

№17 диаграмма. Ойын әрекетінің басталу жасы, %

Сұхбат нәтижелері бойынша құмар ойынға әуестенудің жалпы сценарийін бөліп көрсетуге болады. Бұл тәуелділіктің қарқынды дамуы мен өмірдің әлеуметтік, қаржылық және психологиялық салаларында айтарлықтай өзгерістермен сипатталады. Осы процесс өзіндік ерекшеліктер мен салдарға ие бірнеше негізгі кезеңдерден өтеді.

1. Бастапқы әуестену: құмар ойын-сауық және демалу тәсілі ретінде. Сауалнамаға қатысқан лудомандардың көпшілігі (70%) құмар ойындармен алғаш рет мектеп жылдарында танысқан. Бұл кезеңде тігістер әдетте аз мөлшерде және сирек қойылады. Құмар ойындар жиі спорттық жарыстар, достармен кездесулер немесе шәкіртақы алу сияқты маңызды оқиғаларға орай ұйымдастырылады. Ойындар күнделікті мәселелерден алаңдататын демалыс түрі ретінде қабылданып, бұл белсенділіктің айтарлықтай қауіп төндірмейтіні туралы пікір қалыптастырады. Алғашқы шағын жеңістер маңызды эмоциялық тәжірибе болып, сәттілікті қайталауға деген ұмтылысты күшейтеді.

2. Қызығушылықтың кеңеюі: қаржылық тәуелсіздік және ортаның әуестенуі. Студенттік жылдарға өту және еңбек қызметінің басталуымен құмар ойынға деген қызығушылық дербес табыс пайда болғандықтан қайта жанданады немесе күшейеді. Осы кезеңде ойыншылардың айналасы да кеңейіп, құмар ойынға қызығушылық білдіретін адамдармен байланыс артады. Ойыншылар басқа демалыс түрлерінен алуға қиын ерекше эмоциялық тәжірибелерді сезінеді. Құмар ойындар әлеуметтік белсенділіктің бір бөлігіне айналып, әрбір лудоманда дерлік құмар ойынға тартылған әріптес немесе таныс пайда болады. Бұл тәуелділіктің әртүрлі кәсіби салада кең тарағанын көрсетеді.

3. Бақылау иллюзиясы: ірі жеңістер мен жеңілістер. Лудомандар айтарлықтай сома ұтқан кезде

өз күшіне және ойын процесін басқару қабілетіне деген сенімі пайда болады. Ірі жеңістерден кейін әдетте қысқа мерзімді үзіліс жасалып, ойыншылар ұтысының бір бөлігін шешіп алып демалуға тырысады. Алайда үлкен жеңіліс орын алса, тәуелділер несие ала бастайды және қайта ойынға оралып, тапқан ақшаларын жоғалтады. Жақындары тәуелділіктің барына күмәндана бастайды, бірақ ойыншылар олардың ескертулерін елемей, құмарлыққа тереңдей түседі. Кейбіреулері психологтарға немесе діни ұйымдарға көмекке жүгінеді, бірақ бұл елеулі жеңілдік әкелмейді.

4. Дағдарыс: қаржылық жағдайдың нашарлауы. Тәуелділік дамыған сайын лудомандар ауыр қаржылық және психологиялық проблемаларға тап болады. Эмоциялық күйзеліс немесе «тильт» жағдайы агрессияға және ойланбай жасалған әрекеттерге әкеледі. Бұл кезеңде қылмыстық белсенділіктің белгілері пайда бола бастайды: жеке құнды заттарды сату, жақындарын манипуляциялау, алдау және өтірік арқылы ойынды жалғастыру үшін ақша табу. Сирек жеңістерге қарамастан ойыншылар тоқтай алмайды және ұтылған ақшаларын қайтаруға тырысып, одан әрі қаржылық шығынға ұшырайды. Лудомандар манипуляцияның шеберлеріне айналып, тәуелділігі жиі жасырын болып қалады. Бұл мәселенің ауырлығын ұзақ уақыт бойы байқатпайды.

5. Құлдырау: оқшаулану, өзін-өзі төмендету және шығу жолын іздеу. Бұл кезеңде құмар ойынға тәуелділік адамның өмірін толықтай басып алады. Ол тамақтану, ұйқы және әлеуметтік қарым-қатынас сияқты негізгі қажеттіліктерді елемейді. Ойын енді ләззат көзі болмай, қажеттілікке айналады, бірақ өз бетімен тоқтау мүмкін емес болады. Кейбір лудомандар пәтерлер немесе қонақ үйлерде нөмірді жалдап оқшауланады, бар уақытын ойынға арнайды. Мазасыз ойлардан арылу үшін алкоголь немесе есірткіні пайдалану қосылуы мүмкін. Бұл кезең депрессиялық эпизодтарға әкелетін терең эмоциялық шаршау, өзін-өзі төмендету және агрессиямен сипатталады. Жақындары оңалту түрінде көмек ұсынып белсенді түрде араласа бастайды. Бірақ ойыншылар өздерінің жағдайынан тек екі шығу жолы барын түсінеді: оңалту немесе суицид.

Барлық респондент лудомания олардың өмірінің әртүрлі аспектісіне жойқын әсер еткенін атап өтті. Құмар ойындар физикалық және психологиялық жағдайдың айтарлықтай нашарлауына, әлеуметтік оқшаулануға, рухани дағдарыстарға және созылмалы күйзеліске әкелген. Тәуелділер

созылмалы шаршау, мазасыздық, депрессия және өмірге деген қызығушылықтың жоғалуымен жиі бетпе-бет келеді. Шынайылықтан үнемі қашу және деструктивті әдеттерге әуестену әлеуметтік бейімделудің нашарлауына алып келеді. Алайда барлық респондент оңалту орталықтарына жүгінгеннен кейін өздерінің физикалық және психологиялық жағдайының едәуір жақсарғанын атап өтті.

Құмар ойынға тәуелділіктің қалыптасу кезеңдері көптеген лудоман үшін ортақ болғанымен, олардың қарқындылығы мен ұзақтығы адамның психикалық жағдайына және құмар ойынның түріне байланысты өзгеруі мүмкін. Ойыншылардың құмар ойын түрлеріне қатысты таңдауы тәуелділіктің даму динамикасында басты рөл атқарады. Бұл оңалту және алдын алу стратегияларын әзірлеу кезінде ескерілуі маңызды.

Құмар ойындардың ең танымал түріне спорттық тігістер жатады. Бұл санат оқиғалардың кең таңдауы мен стратегиялық тәсілді қолдану мүмкіндігі арқасында көптеген ойыншыларды тартады. Онлайн-казино екінші орында тұр. Оның ішінде интернет арқылы қолжетімділігі мен платформалардың әртүрлі ұсыныстары арқасында үлкен танымалдыққа ие болған фриспиндермен ойындар да бар. Үшінші орында дәстүрлі казинолар мен карта ойындары орналасқан. Бұл ойындардың тартымдылығы ортақ тәжірибе жасап, эмоциялық әуестенуді күшейтетін атмосфераның шынайылығы мен әлеуметтік қарым-қатынас мүмкіндігінде болып отыр.

Ең аз танымал құмар ойындарға лотереялар мен ойын автоматтары жатады. Олардың қолжетімділігіне қарамастан, осы ойын түрлері аз аудиторияны тартады. Бұл олардың тартылу деңгейінің төмендігімен және шығындар тәуекелі жоғары болуымен байланысты. Мына ерекшеліктер оңалту стратегияларын әзірлеу кезінде лудомандардың таңдауларын ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Әрбір құмар ойын түрі тәуелділіктің дамуына әртүрлі әсер етуі мүмкін және емдеу мен алдын алу процесінде жеке тәсілді талап етеді.

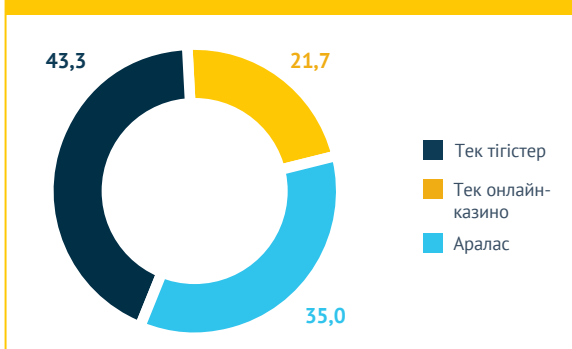
Респонденттердің 56,7%-ы құмар ойындардың нақты түріне, атап айтқанда спорттық тігістер немесе онлайн-казиноға басымдық береді. Сауалнамаға қатысқандардың арасында ойын форматы маңызды емес адамдар да бар. Олар үшін бастысы – тігістер, казино ойындары немесе құмар ойындардың басқа түрлері арқылы белгілі бір сомада ақша алу мүмкіндігі. Бұл ойыншылардың уәждемесін профилактика және оңалту стратегияларын әзірлеу кезінде ескеру маңызды екенін көрсетеді.

№18 диаграмма. Құмар ойындардың танымалдылығы, %

Құмар ойындар формаларының әртүрлілігіне қарамастан ойыншыларды әрдайым шынайылықты бұрмалайтын белгілі бір иллюзиялар арқылы тартады. Бұл иллюзиялар ойын түріне байланысты әртүрлі болуы мүмкін, бірақ барлығы нәтижеге бақылау жасау мүмкіндігін көрсету арқылы тәуелділікті күшейтеді. Сауалнамаға қатысқан лудоман-

№19 диаграмма. Ойын таңдаулары, %

дардың құмар ойын түрлерін қалай қабылдайтынын қарастырайық.

Спорттық тігістер иллюзиясы. Респонденттердің көпшілігі үшін спорттық тігістер бақылау иллюзиясымен байланысты. Ойыншылар талдау мен интуитив болжамдардың көмегімен «жүйені жеңе алатынына» сенімді. Спорт саласындағы, мысалы, футболдағы білімдері оларға сенімділік береді, ал тігіс қоюға дайындалу процесі ойыннан гөрі көбірек рахат әкеледі. Бастапқы кезеңдерде лудомандар ұзақ мерзімді оқиғаларға, атап айтқанда футбол матчтарына тігістер қояды. Бірақ тәуелділік дамыған сайын нәтижелері қысқа мерзімде белгілі болатын теннис сияқты жылдам тігістерге ауысады. Бұл кезеңде оқиғаның өзі маңызды емес, керісінше, тігістің өзі бақылау мен қанағат сезімін тудырады.

Казино иллюзиясы. Казино әуесқойлары өздерінің ерекшелігін және сәттілігін сезінуге ты-

рысады, бұл өз кезегінде мекеме жасайтын атмосферамен қолдау табады. Ойыншылар бақылау иллюзиясын күшейтетін алғашқы сәтті жеңістер жағдайында нәтижеге әсер ете алатынына сенімді. Олар ойын нәтижесі тек сәттілікке байланысты деп есептейді және «жаңадан келгендердің жолы болғыш» немесе «қазір жолым болмағанымен келесіде міндетті түрде жолым болады» деген сенімдермен қолдау табады. Казиноның тартымдылығына қарамастан көптеген респондент бұл ойындардың елеулі қаржылық шығындарды талап ететінін түсініп, олардың қолжетімділігін төмендетеді. Дегенмен қолжетімсіздік тек құмарлықты күшейтіп ойынды жалғастыруға деген құштарлықты арттырады.

Лотоматиктер мен лото иллюзиясы. Лудомандар өз тәуелділігін көбінесе шағын қаржылық салымдар елеулі ұтыстарға әкелуі мүмкін лотоматиктер мен лотодан бастайды. Алғашқы жетістіктер мен түсіп жатқан тиындардың дыбыстары жеңістің жеңілдігі мен қолжетімділігі иллюзиясын тудырып, ойыншыларды процеске тартады. Алайда респонденттердің бір бөлігі оларды манипуляцияға бейім деп есептеп ойындарға сенімсіздік білдіреді. Бұл осы ойын түрлерінің тартымдылығын төмендетеді және алдамшы сезім тудырады. Лото мен ойын автоматтарының жұмыс механикасына көңіл толмаушылық мұндай ойындарды әділетсіз немесе тіпті алаяқтық ретінде қабылдауға әсер етуі мүмкін.

Онлайн ойындар иллюзиясы. Онлайн ойындар лудомандарды жоғары «тартушылық» қабілеті мен қолжетімділігі арқылы баулайды. Тіркеудің қарапайымдылығы, бонустық ұсыныстар және қызықтыратын жарнамалық акциялар жеңіске жетудің оңай екенін сездіреді. Көптеген респондент ойынды жарнама көргеннен немесе стримерлер сияқты танымал тұлғалардың ұсыныстарынан кейін бастаған. Онлайн ойындар әсіресе жастар арасында танымал, ал Mellstroy сияқты жеңістерін көрсететін тұлғалардың ықпалы бұл тенденцияны күшейтеді. Ойыншылар жеңіске жету мүмкіндігі шынайы деп сенеді, бұл олардың қызығушылығын арттырып, тәуелділікті тереңдетеді.

Құмар ойындардың түрлі формасына қатысу кезінде туындайтын иллюзиялар тәуелділіктің қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Осы иллюзиялар ойын мінез-құлқының күшеюіне және тәуелділіктің дамуына ықпал етеді. Аталған иллюзиялардың алдын алу және оңалту бағдарламала-

ры шеңберінде түсінілуі мен түзетілуінің маңыздылығы жоғары.

Зерттеу нәтижелері құмар ойынға әуестену көбінесе сыртқы игіліктерге қарамастан, әлеуметтік және эмоциялық оқшаулану жағдайында болатынын көрсетті. Көптеген респондент оқу мен спортта табысты болғанымен, ата-аналарының немесе жақындарының эмоциялық қатысуының жеткіліксіздігі қанағаттану мен өзін-өзі дәлелдеудің балама көздерін, мысалы, құмар ойындарды іздеуге себеп болған.

Құмар ойынға әуестенудің бастапқы кезеңдері әдетте минималды тігістермен және шектеулі қаржылық тәуекелдермен байланысты болады. Алайда тәуелділік дамыған сайын ойыншыларда бақылау иллюзиясы және құмар ойынды табыс көзі немесе эмоциялық қанағаттанудың құралы ретінде пайдалануға деген сенім пайда болады. Уақыт өте келе тәуелділік өмірдегі басты нәрсеге айналып, әлеуметтік, қаржылық және психологиялық тұрақтылықты бұзады.

Құмар ойынның спорттық тігістерден бастап онлайн-казино, лото және ойын автоматтарына дейінгі түрлі формалары тәуелділіктің дамуына елеулі әсер етеді. Әрбір ойын түрі жеңіске жету мүмкіндігіне деген сенімді күшейтетін әрі ойыншыларды тұйық шеңберге тартатын ерекше иллюзиялармен қатар жүреді.

Осы деректер ойынға тәуелділікті емдеу және алдын алу бағдарламаларын әзірлеуде құмар ойынның түрі, ойыншылардың жеке ерекшеліктері сияқты ақпаратты ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Құмар ойынның түрлі формаларының тәуелділіктің қалыптасуына қалай әсер ететінін және олардың қандай иллюзияларды тудыратынын түсіну табысты оңалту стратегияларын әзірлеу үшін маңызды.

Заңсыз құмар ойындардың әсері

Қазақстандағы заңды құмар ойындар саласы заңнамалық бақылауға бағынушы реттелетін сала болып отыр. Бұл қызмет тек арнайы бөлінген өңірлерде, атап айтқанда Қапшағай мен Щучинскте жұмыс істеуге рұқсат етілген казино және басқа ойын мекемелерінің қызметімен шектелген. 2024 жылғы 9 қыркүйектен бастап елде халық арасында ойынға тәуелділіктің таралуын азайтуға бағытталған жаңа шектеу және ынталандыру сипатындағы заңнамалық шаралар күшіне енді. Атап айтқанда құмар ойындар мен бәс тігуге қатысуға тыйым салынған адамдардың тізімі кеңейтілді³¹. Сондай-ақ заңға

³¹<https://www.zakon.kz/pravo/6447899-v-kazakhstane-nachal-deystvovat-zakon-zapreshchayushchiy-gossluzhashchim-uchastvovat-v-azartnykh-igrakh.html>

сәйкес³² онлайн-казино ұйымдастырушылары Қылмыстық кодекстің 307-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Дегенмен мемлекеттің күш-жігеріне қарамастан Қазақстанда заңсыз құмар ойындар саласының субъектілері белсенді әрекет етуде. Бұл экономикаға, қоғамға және жеке азаматтарға айтарлықтай зиян келтіреді. Мысалы 2024 жылдың қазан айында заңсыз интернет казино тізімі жаңартылды. Тізімге интернет казино белгілері бар 1 820 бірегей мекенжай енгізілді³³. Бұл заңсыз ойын қызметіне қарсы күресте заңнаманы жақсартуға бағытталған күш-жігерді жалғастырудың маңыздылығын көрсетеді.

Онлайн-казиноға тыйым салу туралы заңға қарамастан олар халық арасында танымалдылығын жоғалтқан жоқ. Мұндай ойындар ойыншыларды сәттілік пен жолы болу нәтижесіне әсер етуі мүмкін деген сенімге итермелейтін бақылау иллюзиясын тудырады. Нәтижесінде адамдар әрекеттері жылдам тігістермен шектелген тұзаққа түсіп, қауіп-қатерлерді объективті бағалау қабілетін жоғалтады. Шын мәнінде нәтиже кездейсоқтыққа тәуелді, ал ойыншылар тек сәттілік иллюзиясына сүйене отыра ойынның нәтижесіне әсер ете алмайды. Одан бөлек онлайн ойындардың танымалдығы қолжетімділік, интерактивтілік және әлеуметтік өзара әрекеттестік элементтері сияқты факторлармен түсіндіріледі. Mellstroy сияқты стримерлердің өз жеңістерін белсенді көрсетуі бұл трендті күшейтіп, жеңістің жеңілдігі мен қолжетімділігі иллюзиясын жасайды. Ойынның табысты нәтижелері мен елеулі ұтыстар туралы жарияланымдар көрермендерде жеңіске жету шынайы деген сенімді қалыптастырады, бұл ойын процесіне қатысуды жалғастыру үшін күшті психологиялық ынталандыру қызметін атқарады.

«Ол жақта (онлайн ойындарда) бұл шынайылықтан қашу. Ол жерде мини-казино, көп бонус бар. Бастапқыда казино адамдарды тартады, олар үлкен жеңістер береді. Қазір мұнда (орталықта) үш онлайн-казино ойыншысы бар, олар 10 мың теңгені салып, бір күнде шамамен 500 мың теңге ала аласың дейді. Басында олар осылай жеңістерді бере береді, ал кейін бәрін қайтарып алады»

**Ер адам, Ақтау, 24 жаста,
ойнау тәжірибесі – 9 жыл**

Сұхбат барысында кейбір респонденттер «Авиатор» ойыны туралы айтты. Бұл ойын өзінің динамикалылығымен және жоғары жылдамдығымен көпшілікті тартады, сондықтан ол жылдам әрі ірі жеңістерді іздейтіндер арасында ерекше танымал. Ойынның мәні келесідей: ойыншы тігіс қояды, содан кейін виртуал ұшақтың ұшуы басталады. Ұшу кезінде экранда тігістің көбейткіші көрсетіледі, ол ұшақ әуеде болған сайын артады. Ұшақ неғұрлым ұзақ ұшса, көбейткіш пен ықтимал пайда соғұрлым жоғары болады. Алайда ойынның ерекшелігі бар: ойыншы ұшақ «құлап» кетпей тұрып, ұтысын бекіту туралы шешім қабылдауы керек (бұл ұшудың аяқталуын және тігістің жоғалуын білдіреді). Егер ойыншы ұшақ құламай тұрып ақшасын шығарып үлгермесе, ол тігісінен айырылады. Ойыншылар әрдайым дилеммаға тап болғандықтан тәуекел мен шиеленіс элементі туады: көбейткішті ұлғайту үшін күте беру немесе ойын сәтсіздікке ұшырағанға дейін ақшаны ертерек шығарып алу. Мұндай ойындар ойыншылардың эмоциялық реакцияларына әсер етіп, бақылау иллюзиясы мен жылдам жеңіс мүмкіндігін тудыратындықтан тәуелділікті дамытуға ықпал етуі мүмкін. Бұл ойынға қолжетімділік WhatsApp арқылы жіберілетін сілтемелер арқылы жүзеге асады.

«Иә, авиатор, ұшақ. Мұны бір қытайлық ойлап тапқан, ол қазір осының арқасында миллионер. Ұшақ көтеріледі, бірақ ол бірден құлап кетуі мүмкін. Сіз оны ешқалай бақылай алмайсыз. Ол өз бетімен ұшады. Қай сәтте құлайтынын болжау керек. Егер ұшып бара жатқанда осында тоқтадыңыз делік, міне, осы жерде жеңдіңіз. Ал егер тоқтамасаңыз, ол осы жерде құлады, сіз де ұтылдығыңыз. Мысалы, шартты түрде 100 мың теңге қойып ұтылды делік. Оны қайтару үшін 200 мың қояды, қуанады, сосын 400 мың қояды, ақыры 1,6 миллион теңге жеңеді. Мысалы қанша жоғалтты? 500 мың ба? Ал 1,6 миллион жеңіп алды».

**Ер адам, Жезқазған, 37 жаста,
ойнау тәжірибесі – 8 жыл**

«Менде бір тәжірибем болды. Бұл заңсыз болуы мүмкін, бәлкім авиаторды естіген боларсыз, ұшақ іспетті ұшады. Ол ұшады, авиатор, бір сайт, арнайы ватсап арқылы сілтеме жібереді. Бір жолы маған танысым осы авиатордың сілте-

³²Қазақстан Республикасының «Ойын бизнесі туралы» Заңы (09.09.2024 ж. өзгерістер мен толықтырулармен).

³³<https://liter.kz/v-kazakhstane-obnovlen-spisok-nelegalnykh-internet-kazino-1730095128/>

месін жіберген. Ол маған сол арқылы ақша тапқанын айтты, содан кейін қазаншұңқырда пәтер сатып алыпты. Және авиатор арқылы сол қазаншұңқырды жапты, аздап ақша тапты. Мен ғажап екен деймін».

**Ер адам, Алматы, 34 жаста,
ойнау тәжірибесі – 22 жыл**

Ақпарат берушілер арасында Астана мен Алматыдағы заңсыз казиноларға бару жағдайлары тіркелген. Бұл мекемелерде покер, рулетка және басқа да жоғары қаржылық тігістері бар құмар ойындар өткізіледі. Мұндай казиноларға қолжетімділік шектеулі және оған тек шақырту немесе ұсыныс арқылы ғана кіруге болады. Бұл құпиялылықты сақтауға және олардың қызметін әшкерелеу тәуекелдерін азайтуға ықпал етеді.

«Иә, болған. Мүмкін жай ғана кіріп әзілдесу үшін, бірақ үлкен соманы салу – жоқ».

**Ер адам, Павлодар, 24 жаста,
ойнау тәжірибесі – 7 жыл**

«Бізде тіпті мына казинолар жабық болған кезде жерасты, заңсыз казинолар болған. Біз сол жерлерге барып жүрдік, бізді ішке кіргізетін. Сол жерде ойнадық. Тіпті бізді тегін тамақтандырып, сусын беретін».

**Мер адам, Астана, 35 жаста,
ойнау тәжірибесі – 19 жыл**

Құқықтық тұрғыдан алғанда заңды және заңсыз құмар ойындар арасындағы айырмашылық айқын. Алайда көптеген ойыншы, әсіресе тәуелділер үшін бұл айырмашылық маңызсыз болып көрінеді. Зерттеу нәтижелері бойынша, респонденттердің көпшілігі заңды және заңсыз құмар ойындар арасындағы айтарлықтай айырмашылықты көрмейді. Тәуелді адамдар үшін ойынның форматы емес, ақшалай ұтыс алу мүмкіндігі маңызды.

«Бұл қалай десем болады, заңды мен заңсыздың арасында айырмашылық жоқ. Онда да, мұнда да ойнайды».

**Ер адам, Астана, 30 жаста,
ойнау тәжірибесі – 14 жыл**

«Меніңше, тәуелді адам үшін ешқандай айырмашылық жоқ. Онда да ойнайды, мұнда да ойнайды. Телефонда немесе букмекерлік кеңселерде ойнаймын. Қалай болғанда да соңында – құлдырау. Бірақ заңды

түрде, мысалы Қапшағайда сомалар үлкен, үлкен шығындарға бірден ұрынады».

**Ер адам, Қызылорда, 34 жаста,
ойнау тәжірибесі – 12 жыл**

Сұхбатқа қатысушылардың 51,7%-ы заңды және заңсыз құмар ойындар арасындағы айырмашылық туралы хабардар екенін айтты, ал 48,3%-ы осы мәселе бойынша бейхабар екенін мәлімдеді. Бұл деректер респонденттер арасында білім деңгейінің тең бөлінгенін көрсетеді және құмар ойындардың құқықтық аспектілері мен олардың ойыншыларға әсері туралы хабардарлықты арттыруға бағытталған ақпараттық жұмысты күшейтудің маңыздылығын көрсетеді.

Сондай-ақ респонденттердің 35%-ы заңды және заңсыз құмар ойындарды ажырата алатынын мәлімдегенімен, 65%-ы мұны жасай алмайтынын айтты. Алайда айырмашылық туралы хабардар екенін айтқан адамдардың арасында көпшілігі қандай ойындардың заңды екенін қате түсінеді. Мысалы кейбір ақпарат берушілер Қапшағай мен Щучинскте орналасқан казиноларды заңсыз деп атаған. Бұл деректер құмар ойындардың заңдылық принциптерін түсінуде елеулі олқылық бар екенін көрсетеді.

№20 диаграмма. Құмар ойындардың заңдылық дәрежесі туралы хабардарлық деңгейі, %

Біледі	51,7
Білмейді	48,3
Ажырата алады	35,0
Ажырата алмайды	65,0

Зерттеу нәтижелері халықтың заңды және заңсыз құмар ойындар арасындағы айырмашылықтар туралы хабардарлық деңгейінің төмендігін көрсетеді. Қолданыстағы заңнамалық шаралар мен заңды ойын мекемелері үшін арнайы бөлінген аймақтарға қарамастан респонденттердің айтарлықтай бөлігі (65%) заңды құмар ойындарды заңсыздардан нақты ажырата алмайды. Сонымен қатар өзін хабардар деп санайтындардың арасында да әртүрлі құмар ойын форматтарының құқықтық мәртебесіне қатысты кең таралған түсінбеушіліктер байқалады.

Бұл деректер халықтың құқықтық сауатын арттыруға бағытталған ауқымды ақпараттық-түсіндіру шараларын өткізудің маңыздылығын көрсетеді. Ерекше назарды құмар ойынның құқықтық аспек-

тілерін түсіндіруге және азаматтарды заңды және заңсыз ойын мекемелерін ажырату әдістеріне үйретуге аудару қажет. Мұндай тәсіл тек хабардарлық деңгейін арттырып қана қоймай, сонымен қатар азаматтардың заңсыз құмар ойындарға қатысуын азайтуға оң әсерін тигізеді. Бұл өз кезегінде олардың қоғам мен ел экономикасына теріс әсерін төмендетуге ықпал етеді.

Болашақты түсіну

Лудомания патологиялық тәуелділік ретінде тек күрделі психологиялық мәселе емес, сонымен қатар болашақты айқын түсінуге кедергі саналады. Бұл тәуелділік адамның когнитивтік, эмоциялық және мінез-құлық аспектілеріне әсер етіп, оның ұзақ мерзімді жоспар құру және өмірлік өзгерістерге бейімделу қабілетіне айтарлықтай ықпал етеді. Бұрынғы лудомандарды қалпына келтіру процесі өмірлік бағыттар мен құндылықтарды қайта бағалауды талап етеді, бұл өз болашағын түсінбей іске асуы мүмкін емес. Оңалту бағдарламасынан өткеннен кейін бұрынғы лудомандар әдетте болашағын қайта құруға және жаңа өмір сүруге белсенді бағытталады. Бұл процесс бірнеше негізгі аспектіні қамтиды.

Рецидивтердің алдын алу. Тәуелділікті жеңу тұрақты күш-жігерді талап ететінін түсіну оңалтудың маңызды бөлігі саналады. Бұрынғы лудомандар триггерлерден аулақ болу үшін белсенді жұмыс істейді, бұл құмар ойын мекемелері мен сайттарына барудан, сондай-ақ ойын әдетіне қайта оралуға ықпал ететін адамдармен араласудан бас тартуды қамтиды. Рецидивтердің алдын алудың негізгі элементтері – тұрақты терапевтік сессиялар және қолдау топтарына қатысу. Онда адам көмек алады және ұқсас мәселелерді бастан өткергендермен қарым-қатынас жасайды. Бұл тұрғыда жарнаманы барынша азайту жұмыстары маңызды, өйткені олар бұрынғы лудомандар үшін триггер бола алады.

Әлеуметтік интеграция. Оңалтудан кейін көптеген бұрынғы лудоман үшін жауапты кезең – бұзылған әлеуметтік байланыстарды қалпына келтіру. Тәуелділік көбінесе оқшаулануға және

жақындары мен достарының сенімін жоғалтуға әкеледі. Осы қарым-қатынастарды қалпына келтіру және жаңа қолдаушы ортаны құру олардың болашағының маңызды бөлігіне айналады. Әлеуметтік бейімделудің сәтті болуы үшін сенімді қалпына келтірумен ғана шектелмей, қоғам өміріне белсенді қатысу, соның ішінде қоршаған ортамен өзара әрекеттесудің жаңа, сау формаларын іздеу қажет.

Қаржылық тұрақтандыру және кәсіби бейімделу. Қаржылық тұрақтылықты қалпына келтіру – көптеген бұрынғы лудоман үшін басты мақсат. Құмар ойындар айтарлықтай қаржылық шығындарға, қарыздарға және міндеттемелерге әкелуі мүмкін. Оңалтудан кейін көпшілік табыс әкелетін және қарыздарды өтеуді бастауға мүмкіндік беретін тұрақты жұмысты табуға тырысады.

Жеке өсу және даму. Көптеген бұрынғы лудоман жеке дамуға және жаңа өмірлік мақсаттарды іздеуге ұмтылады. Олардың қызығушылықтары көбінесе ойынға тәуелділіктен зардап шеккендерге көмектесуге бағытталады. Қолдау топтарына қатысу немесе оңалту орталықтарында тәлімгерлік қызмет атқару өз тәуелділігін түсінуді нығайтуға және жеке дамуға ықпал етеді. Бұл сонымен қатар рецидивтердің алдын алуға және қалпына келу жолындағы уәждемені қолдауға мүмкіндік береді.

Волонтерлік қызмет әлеуметтік оңалту құралы ретінде. Емдеу процесінде көптеген пациенттер оңалту орталығында жұмысын жалғастыруға ниет білдіреді. Бұрын мұндай тәжірибе болмағанымен, кейінгі жылдары бұрынғы пациенттер жиі кеңесші ретінде қалады. Волонтерлік қызмет жаңа пациенттерге де, оңалтудан өткендерге де қолдауды қамтамасыз етіп, олардың қалпына келу жолында ынтаны сақтауға ықпал етеді.

Осылайша, оңалту процесі өмірдің жоғалған аспектілерін қалпына келтіру ғана емес, сонымен бірге өзінің болашағын қайта ойластыруды қамтиды. Осы орайды қоғамдағы өз рөлін түсіну және тұрақты әрі мағыналы болашақ жоспарларын құру қабілеті маңызды компонент болып қала береді.

ҰСЫНЫМДАР

Сарапшылар қауымдастығында лудоманияға қарсы күресте әлеуметтік бастамаларды және психологиялық қолдауды біріктіруді қамтитын кешенді тәсілдің қажеттілігі туралы ортақ пікір бар. Лудомания зиянды әдет қана емес, сонымен қатар мемлекеттік құрылымдар мен бүкіл қоғамның назарын талап ететін психикалық бұзылыс ретінде қарастырылады. Атап айтқанда, қаржылық сауатты арттыру құмар ойынның қауіптілігін түсінуге көмектесуі мүмкін. Алайда сарапшылар тәуелділер арасында материалдық жағдайы жоғары, табысты кәсіпкерлер сияқты адамдар жиі кездесетіндіктен бұл жеткіліксіз деп санайды. Мамандардың пікірінше, басты назар тәуелділіктің стресс, жалғыздық сияқты негізгі себептерін және басқа да психологиялық мәселелерді анықтап, өңдеуге мүмкіндік беретін психотерапевтік көмекке аударылуы керек.

Лудоманияға қарсы күрес саласындағы мемлекеттік саясатты бағалауда сарапшылардың пікірі әртүрлі. Кейбір сарапшы құқық қорғау органдарының профилактика және тәуекелдерді анықтау бойынша жұмысын, әсіресе олардың белсенділігін оң бағалайды. Алайда олар профилактикалық іс-шаралардың жеткіліксіздігі мен ақпараттық ашықтықтың төмендігін алға тартады. Басқа сарапшылар қазіргі шаралар жеткіліксіз деп санап, оларды күшейту керек дейді. Атап айтқанда, арнаулы оңалту орталықтары мен психологиялық қолдау бағдарламаларына қолжетімділікті кеңейту қажет екенін айтады. Лудоманияға қарсы күрестің тиімділігін арттыру үшін мемлекеттік және қоғамдық құрылымдарды тарту маңызды. Бұл ретте тек қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ғана емес, сонымен қатар тәуелділерді емдеу мен оңалтуға да назар аудару қажет.

Жалпы, **сарапшылардың ұсынымдарын** келесі негізгі бағыттарға топтастыруға болады:

Тәуелділіктің профилактикасы және лудоманияның қаупі туралы хабардарлықты арттыруға арналған кешенді стратегияны әзірлеу:

- Лудомания және басқа да тәуелділіктердің қаупі туралы хабардарлықты арттыруға бағытталған мемлекеттік деңгейдегі бағдарламаларды құру және енгізу. Бұл ақпараттық науқандарды ұйымдастыруды, мәселені бұқаралық ақпарат құралдарында жариялауды, сондай-ақ білім беру бағдарламаларына тәуелділік мәселелерін енгізуді қамтуы мүмкін.

- Жастар мен ересек тұрғындар үшін білім беру бастамалары мен тренингтерді әзірлеу. Олар стресті басқару дағдыларын дамытуға, эмоциялық тұрақтылықты арттыруға және сыни ойлауды қалыптастыруға бағытталуға тиіс. Бұл құмар ойынға және басқа да тәуелді мінез-құлық түрлеріне тартылудың алдын алуға көмектеседі.

- Лудоманияның профилактикасы және оны емдеу бойынша үйлесімді тәсілді қамтамасыз ету үшін мемлекеттік органдар, коммерциялық емес ұйымдар және жеке сектор арасындағы ведомстваралық ынтымақтастықты нығайту.

Лудомания және басқа да тәуелділіктермен күресу үшін оңалту және психологиялық қолдау инфрақұрылымын жетілдіру:

- Лудоманияны емдеу үшін қолжетімді оңалту орталықтары мен бағдарламалар желісін кеңейту. Бұған тәуелді адамдардың отбасы мүшелерін қолдау бағдарламаларын қосу қажет. Бұл психотерапия және оңалту саласында жұмыс істейтін мамандарды оқытуды және қосымша қаржыландыруды талап етеді.

- Жедел психологиялық көмек көрсету үшін тәулік бойы жұмыс істейтін сенім телефондары мен анонимді онлайн кеңес беру қызметтерін енгізу. Мұндай шаралар көмекке жүгіну кедергілерін азайтып, тәуелділіктің ерте кезеңдерінде оны болдырмауға көмектеседі.

- Психикалық денсаулықтың маңыздылығын мемлекеттік деңгейде мойындау және психотерапиялық көмекті салауатты өмір салтының маңызды құрамдас бөлігі ретінде насихаттау. Шетелдік жалпы әл-ауқатты жақсартуға және бақытқа бағытталған бастамаларға ұқсас мамандандырылған бағдарламалар құру қажеттілігі туындауы мүмкін.

Заңсыз құмар ойындар саласын реттеуді қатаңдату және халықтың осал топтарын тәуелділіктен қорғау:

- Құмар ойындардың жарнамасы мен қолжетімділігін реттейтін заңнаманы қатаңдату. Ерекше назарды жастар мен әлеуметтік осал топтарды қорғауға аудару қажет. Онлайн-казино мен букмекерлік кеңселердің, соның ішінде заңсыз әрекет ететіндерінің қызметін бақылау күшейтілуі тиіс.

- Оқу және жұмыс орындарында анонимді сауалнамалар мен тестілеу жүргізу. Бұл ойынға тәуелділіктің ерте белгілерін анықтап, адамдарды ма-

мандандырылған емдеу орындарына жіберуге мүмкіндік береді.

- Құмар ойындар саласындағы заңсыз қызметті тоқтату үшін қатаң шаралар енгізу. Бұған заң бұзушылар үшін айыппұлдар мен басқа да санкцияларды қолдану, сондай-ақ осы шаралардың орындалуын бақылау және есеп беру жүйесін құру кіреді.

Сарапшылардың пікірінше, осы ұсынымдарды іске асыру лудоманияның таралуын айтарлықтай

төмендетуге, сондай-ақ тәуелді болып қалғанның зардабын көрген адамдардың және жалпы қоғамның өмір сүру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Жалпы хабардарлықты арттыру, көмек көрсетудің қолжетімді әдістерін кеңейту және тиімді оңалту бағдарламаларын интеграциялау арқылы тұрақты қалпына келтіру үшін жағдай жасауға болады. Бұл лудоманияның ұзақмерзімді әлеуметтік және экономикалық салдарын азайтуға ықпал етеді.

«ФЕНОМЕН ЛУДОМАНИИ В КАЗАХСТАНЕ И ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ЕЕ РАЗВИТИЮ»

**АНАЛИТИЧЕСКИЙ ДОКЛАД
ПО РЕЗУЛЬТАТАМ КАБИНЕТНОГО АНАЛИЗА
И КАЧЕСТВЕННЫХ МЕТОДОВ ИССЛЕДОВАНИЯ**

Аналитический доклад основан на результатах социологического исследования «Феномен лудомании в Казахстане и факторы, способствующие ее развитию», проведенного методами кабинетного анализа, экспертных и глубинных интервью по заказу Общественного фонда «Esbol Qory» (Esirtkisiz Bolashaq). Он предназначен для использования государственными органами, научными и образовательными институтами и всеми заинтересованными сторонами для формирования и реализации эффективной государственной политики, направленной на улучшение жизни и перспектив граждан Казахстана.

СОДЕРЖАНИЕ

ПРИЗНАТЕЛЬНОСТЬ	54
ВВЕДЕНИЕ	55
ДИЗАЙН ИССЛЕДОВАНИЯ	56
КАБИНЕТНЫЙ АНАЛИЗ.....	58
Научное измерение проблемы лудомании	58
Факторы распространения лудомании	60
Рынок азартных игр	62
Социальные сети как индикатор распространения лудомании	62
ЭКСПЕРТНЫЕ ИНТЕРВЬЮ	68
Основные выводы	68
Понятие, причины и факторы развития лудомании	68
Масштаб распространения лудомании	72
Осведомленность и распространенность азартных игр	78
Перспективы распространения лудомании	83
ГЛУБИННЫЕ ИНТЕРВЬЮ	85
Портрет	85
Патологическая вовлеченность в азартные игры	87
Социально-экономические характеристики зависимых	89
Игровая динамика	92
Влияние нелегальных азартных игр	95
Понимание будущего	97
РЕКОМЕНДАЦИИ	99

ПРИЗНАТЕЛЬНОСТЬ

Научно-исследовательский центр «Молодежь» уже двенадцать лет на системной основе занимается изучением актуальных вопросов национального развития с целью выработки рекомендаций для совершенствования государственной политики. В рамках этой работы, по заказу Общественного фонда «Esbol Qory» (Esirtkisiz Bolashaq), был проведен анализ феномена лудомании в Казахстане, а также факторов, способствующих распространению этой зависимости среди населения.

Для обеспечения объективности и полноты исследования была организована экспертная поддержка, включающая консультации с ведущими специалистами, работающими в различных областях, связанных с проблемой лудомании. В частности, в работе принимали участие эксперты компании AiMap, а также специалисты в области психологии, права, экономики и социологии. Исследование стало возможным благодаря экспертной поддержке руководства частных центров:

- Баязитов Нурсултан, директор клиники ментального здоровья «Soul Clinic».
- Курганова Дана, директор центра реабилитации и терапии зависимостей «Sober Road».
- Калиева Айман, программный директор ТОО «Komek Qoldau».
- Утенов Арман, генеральный директор реабилитационного центра «Луч».

Эта междисциплинарная команда обеспечила всесторонний подход к анализу проблемы, сочетая теоретическую подготовку и практический опыт в области реабилитации и профилактики зависимостей. Данный аналитический доклад как результат тесного взаимодействия различных профессиональных групп представляет собой комплексное исследование, в котором объединены как количественные, так и качественные показатели.

Мы выражаем искреннюю благодарность всем, кто оказал содействие в подготовке доклада, всем специалистам, чьи знания и опыт позволили провести качественный анализ и разработать практические рекомендации.

Мы надеемся, что выводы и рекомендации, представленные в этом докладе, будут способствовать улучшению государственных мер, направленных на снижение уровня зависимости от азартных игр.

Мы надеемся, что результаты исследования окажут значительное влияние на развитие государственных программ в области здравоохранения, социальной защиты и правопорядка. Внедрение предложенных инициатив может позволить не только эффективно бороться с лудоманией, но и создать условия для устойчивого развития общества и улучшения благосостояния граждан.

*С уважением,
коллектив НИЦ «Молодежь»*

ВВЕДЕНИЕ

В последние три десятилетия наблюдается значительное расширение сферы азартных игр, что может быть связано с быстрым развитием информационных технологий, которые значительно повысили доступность различных форм ставок. Особенно выраженный рост этого явления был зафиксирован в период пандемии 2020 года, когда социально-экономические ограничения и кризисные условия способствовали росту числа людей, подверженных зависимостям, включая лудоманию.

Для комплексного анализа проблемы лудомании в Казахстане эксперты научно-исследовательского центра «Молодежь» провели кабинетный анализ, а также организовали серию интервью со специалистами, работающими в областях, непосредственно или косвенно связанными с данной проблемой. В рамках исследования было проведено 10 интервью с экспертами из различных областей: экономики, права, психологии, социологии, а также с руководителями реабилитационных центров. Особое внимание в исследовании было уделено вопросам профилактики вовлечения населения в азартные игры, а также разработке эффективных стратегий по борьбе с лудоманией.

Кроме того, для более глубокого понимания особенностей лудомании были проведены ин-

тервью с 60 людьми, прошедшими или находящимися на реабилитации по всему Казахстану, что позволило собрать эмпирические данные о реальных последствиях этой зависимости и практиках реабилитации.

Анализ факторов, способствующих распространению лудомании, может стать основой для дальнейших теоретических и прикладных исследований в области зависимости, а также послужить практическим ориентиром для разработки стратегий и мер, направленных на минимизацию риска распространения этой зависимости среди населения. Полученные рекомендации могут быть полезны для государственных органов, работающих в сферах здравоохранения, социальной защиты и правопорядка, а также для общественных институтов, занимающихся профилактикой и реабилитацией зависимых.

Результаты исследования могут способствовать более глубокому осознанию природы и масштабов проблемы лудомании как в Казахстане, так и в международном научно-экспертном контексте. Эти данные могут быть использованы для формирования более эффективных общественных и государственных политик, направленных на борьбу с зависимостями и улучшение качества жизни населения.

ДИЗАЙН ИССЛЕДОВАНИЯ

Социологическое исследование «Феномен лудомании в Казахстане и факторы, способствующие ее развитию» проводится с целью изучения феномена лудомании в Казахстане и определения ключевых факторов, способствующих ее распространению среди населения.

Задачи исследования:

на основе кабинетного анализа:

- провести сравнительный анализ с международными данными для оценки тенденций в Казахстане;
- провести анализ данных социальных сетей на выявление факторов, влияющих на развитие зависимости.

на основе экспертного исследования (направленных интервью):

- проанализировать мнения специалистов, работающих в сфере борьбы и профилактики лудомании о причинах возникновения и позиции государства в борьбе с этим явлением;
- оценить латентные (скрытые) доли лудоманов в стране;
- определить какие виды азартных игр больше всего влияют на формирование лудомании;
- попытаться сформулировать терминологические основы для понятия «лудомания».

на основе глубинных интервью:

- выявить факторы и ситуации, которые провоцируют желание играть;
- определить, как лудомания влияет на различные аспекты жизни участников, включая семейные отношения, карьеру, финансовое состояние и психическое здоровье;
- изучить стратегии, которые участники используют для управления своим поведением и попытки справиться с зависимостью;
- рассмотреть влияние социальных сетей, маркетинговых компаний, а также близкого круга (семья, друзья, коллеги) на жизнь лудоманов на процесс выздоровления или ухудшения состояния.

Методология:

- кабинетный анализ

(по обработке вторичной информации)

Для написания были использованы меж-

дународные научные работы по проблеме лудомании. Также в исследовании были рассмотрены данные компании AiMap, которая занимается анализом социальных сетей и использует специальные алгоритмы сбора и сортировки записей. Они предоставили данные двух крупнейших социальных сетей – ВКонтакте и Instagram. Изучался вопрос вовлеченности пользователей в группы, посвященные азартным играм, ставкам на спорт и лотереям. Была проведена классификация профилей, на основе географических меток и других характеристик. Исследование сосредоточено на аккаунтах, подписанных на сообщества, связанные с букмекерскими конторами, прогнозами на спорт, лотереями, казино и другими темами азартных игр.

- экспертные интервью

В рамках исследования было проведено 10 глубинных интервью с экспертами из различных сфер: экономики, права, психологии, социологии, а также с руководителями реабилитационных центров. Интервью проведены по подготовленному сценарию (гайду), разработанному в соответствии с задачами исследования. Структуру инструментария исследования составляет ряд вопросов, разделенных на логические блоки в соответствии с программными целями и задачами исследования. При проведении интервью проведена аудиозапись для облегчения последующей расшифровки (транскрибирования) и анализа данных. По итогам проведена расшифровка аудиозаписей и составлен транскрипт.

- проведение анкетирования потребителей (участников) азартных игр/нари и лиц, страдающих лудоманией.

Методом сбора данных стали глубинные полуструктурированные интервью, проводившиеся по разработанному гайду, что обеспечило систематичность в сборе информации при сохранении гибкости в исследовании индивидуального опыта информантов. Интервью проводилось среди 60 лудоманов, которые проходят или прошли лечение в частных реабилитационных центрах: Астана (22 информанта), Алматы (30 информантов), Шымкент (5 информантов), Павлодар (3 информанта).

Сбор данных проводился в период с ноября по декабрь 2024 года.

Доступ к исследуемому полю был организован при содействии гейткипера, занимающего должность директора сети частных реабилитационных центров. Для проведения интервью был организован доступ к реабилитационным центрам открытого типа, которые функционируют на принципах добровольного участия. В данных учреждениях пациенты проходят полный курс лечения по 12-шаговой программе, продолжительность которой варьируется от трех до восьми месяцев. Наблюдения показывают, что эти центры представляют собой обычные частные дома, вмещающие в среднем от 10 до 40 человек в зависимости от их площади. В таких учреждениях трудятся консультанты и волонтеры, большинство из которых являются бывшими зависимыми. В каждом помещении может проживать от 6 до 8 человек. Следует отметить, что в реабилитационных центрах одновременно проходят лечение лица, страдающие от различ-

ных форм зависимости, включая наркоманию, алкоголизм, игроманию и другие аддикции. У большинства информантов наблюдаются сопутствующие зависимости, такие как алкогольная, наркотическая, сексуальная и трудовая. В центрах установлен регламентированный распорядок дня, который включает не только прием пищи и время для сна, но и регулярные индивидуальные и групповые встречи с психологами, физические упражнения, саморефлексию (ведение дневника), просмотр фильмов, танцы, пение, а также выезды в «город». Все участники программы ограничены в использовании мобильных телефонов.

Все интервью были транскрибированы с помощью специальных сервисов, после чего тексты подверглись редактированию. Анализ данных осуществлялся посредством тематического и концептуального кодирования с использованием таблиц Excel, что позволило систематизировать полученную информацию и выявить ключевые паттерны.

КАБИНЕТНЫЙ АНАЛИЗ

Научное измерение проблемы лудомании

В настоящее время в Казахстане наблюдается значительный дефицит статистических и социологических данных, касающихся масштабов и особенностей проблемы лудомании. Этот пробел затрудняет разработку эффективных стратегий вмешательства и профилактики. В то же время на глобальном уровне лудомания активно изучается в рамках междисциплинарных исследований, охватывающих различные области науки, такие как медицина, психология, социология, нейробиология и фармакология. По данным наукометрической базы «Scopus», запрос «gambling addiction» приводит к 5 485 публикациям. Из них 3 379 относятся к области медицины, 2 278 – к психологии, 1 247 – к социальным наукам, 681 – к нейробиологии, 432 – к фармакологии и другие.

Наряду с этим в некоторых странах проводились национальные репрезентативные опросы для изучения лудомании среди населения – в Новой Зеландии¹, Швеции², Швейцарии³, Австралии⁴, США⁵, Великобритании⁶. Оценочная доля патологических и проблемных игроков в разных странах варьируется. В Швеции она составляет 0,6% и 1,4% соответственно, в Новой Зеландии – 0,5% и 0,8%, а в Бразилии – 1% и 1,3%. Исследования, проведенные в Швеции, выявили несколько ключевых факторов, способствующих развитию проблемной игромании, такими как пол, возраст и страна рождения. Также было установлено, что вероятность развития игровой зависимости выше среди людей, не состоящих в браке, а также среди жителей крупных городов. В Новой Зеландии возможными предикторами проблемы были определены пол, этническая принадлежность и возраст. В данном контексте следует обратить внимание на результаты

исследований в области психологии и социологии, которые выделяют широкий спектр факторов и мотивов, влияющих на вовлечение населения в азартные игры. В 2006 году в Республике Корея при проведении факторного и кластерного анализа мотивации лудоманов были выявлены четыре ключевые причины азартного поведения: социализация/обучение, вызов/соревнование, бегство от проблем и стремление к выигрышу денег. Эти мотивы подчеркивают сложность и многогранность факторов, способствующих развитию игромании, и могут служить основой для разработки профилактических и терапевтических стратегий⁷.

Между тем большинство экономических исследований, посвященных лудомании, фокусируются на оценке ее экономического воздействия. Согласно исследованию, проведенному в Великобритании в 2017 году, общий экономический ущерб от лудомании был оценен более чем в 31 млрд фунтов стерлингов, что составляло около 1,5% от валового внутреннего продукта (ВВП) страны⁸. В то же время результаты ряда исследований свидетельствуют о том, что более высокие знания о личных финансах способствуют лучшему управлению расходами и рисками, что, в свою очередь, снижает склонность к азартным играм и их негативным последствиям⁹. При этом проблемы с азартными играми часто оказываются тесно связанными с социально-экономическими трудностями, такими как бедность, безработица, нестабильность в обеспечении жильем, бездомность, низкий уровень доходов и неблагополучие районов проживания¹⁰. Люди, находящиеся в сложных экономических условиях, могут воспринимать азартные игры как способ быстрого улучшения своего финансового положения, что лишь усугубляет

¹Abbott, Max W. Williams, Maynard M. Volberg, Rachel A. A Prospective Study of Problem and Regular Nonproblem Gamblers Living in the Community // <https://psycnet.apa.org/record/2004-15314-001>

²Rachel A. Volberg, Max W. Abbott, Sten Rönnerberg, Ingrid M. E. Munckand risks of pathological gambling in Sweden // <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1600-0447.2001.00336.x>

³G Bondolfi 1, C Osiek, F Ferrero Prevalence estimates of pathological gambling in Switzerland <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10868471/>

⁴Australia's gambling industries <https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/gambling/report>

⁵J Welte 1, G Barnes, W Wieczorek, M C Tidwell, J Parker Alcohol and gambling pathology among U.S. adults: prevalence, demographic patterns and comorbidity, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11702810/>

⁶Kerry Sproston, Bob Erens, Jim Orford The future of gambling in Britain, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1119028/>

⁷Lee C. K., Lee Y., Bernhard B. J., Yoon Y. S. 2006. Segmenting Casino Gamblers by Motivation: A Cluster Analysis of Korean Gamblers. *Tourism Management*. 27: 856–866

⁸Pryce R., Walker I., and Wheeler R. How much of a problem is problem gambling? Economics Working Paper Series. 2017 https://www.lancaster.ac.uk/media/lancaster-university/content-assets/documents/lums/economics/working-papers/LancasterWP2017_011.pdf

⁹Somtip Watanapongvanich, Punjapol Binnagan, Pongpat Putthinun, Mostafa Saidur Rahim Khan, and Yoshihiko Kadoya. Financial literacy may reduce gambling frequency: Evidence

¹⁰Hahmann, T., Hamilton-Wright, S., Ziegler, C., & Matheson, F. I. (2020). Problem gambling within the context of poverty: a scoping review. *International Gambling Studies*, 21(2), 183–219. <https://doi.org/10.1080/14459795.2020.1819365>

их зависимость и приводит к еще большим проблемам. Также отмечается, что существует явная связь между лудоманией и преступностью. Работы ученых указывают, что с увеличением доступа к азартным играм возрастает и количество преступных деяний, таких как мошенничество, кражи, хищения и другие правонарушения. Лудомания часто приводит к значительным финансовым потерям, что побуждает зависимых людей искать способы компенсировать утраты, включая преступные действия. Эти факторы создают замкнутый круг, в котором рост игромании напрямую способствует росту преступности, что, в свою очередь, усугубляет социальные проблемы и ухудшает общественную безопасность^{11,12}.

В то же время ряд исследований в области медицины и социальных наук свидетельствует о том, что лудомания часто сопряжена с рядом сопутствующих девиаций поведения, таких как наркотическая зависимость и психические расстройства. В частности, исследования показывают, что среди лудоманов часто встречаются лица, страдающие от зависимости от психоактивных веществ. Уже в 90-х годах, при разработке концепции «патологической игровой зависимости», указывалось на схожесть этой зависимости с алкоголизмом и наркоманией, что подчеркивает общий характер механизма формирования зависимости и взаимосвязь между различными видами зависимого поведения¹³. Ученые подчеркивают схожесть характеристик приверженности азартным играм с зависимостью от психоактивных веществ. Расстройства, связанные с употреблением психоактивных веществ, имеют много общего с лудоманией не только по симптоматике, но и по уровню сопутствующих заболеваний¹⁴. Среди таких общих факторов можно выделить «генетические уязвимости», биологические маркеры и когнитивные нарушения, что свидетельствует о сходстве в механизмах развития обеих зависимостей. Кроме того, результаты различных исследований свидетельствуют о том, что лудоманы имеют в 6 раз более высокий риск злоупотребления алкоголем и в

4,4 раза больше риск употребления психоактивными веществами в сравнении с теми, кто не является лудоманом¹⁵. Азартные игры наряду с такими веществами, как алкоголь, каннабис, галлюциногены, опиоиды, седативные/снотворные/анксиолитики, стимуляторы, табак вызывают нарушение регуляции нейротрансмиттеров в мозге, обеспечивая приятную активацию для пациента¹⁶. Эти схожести открывают новые перспективы для исследования биологических и психологических основ зависимого поведения и могут помочь в разработке более эффективных методов лечения.

При описании социального портрета лудомана ученые часто проводят параллели и аналогии с характеристиками людей, страдающих от расстройств, связанных с употреблением психоактивных веществ. Лудоманы, как и зависимые от наркотиков или алкоголя, зачастую проявляют сходные черты поведения, такие как склонность к импульсивным поступкам, затруднения в контроле над своими действиями, а также наличие психосоциальных проблем, таких как стресс, тревожность или депрессия. Эти сходства подтверждают гипотезу о том, что зависимость от азартных игр и зависимость от психоактивных веществ могут иметь общие биопсихосоциальные корни, что открывает возможности для применения схожих подходов в лечении и профилактике обоих видов зависимого поведения¹⁷. Исследования, основанные на шкале одиночества «De Jong Gierveld» (SLS), показали, что одиночество и употребление психоактивных веществ тесно связаны с более высоким уровнем зависимости от интернет-игр¹⁸. Как следствие, люди, испытывающие социальную изоляцию или страдающие от зависимости от психоактивных веществ, могут быть более уязвимы к развитию игровой зависимости. Одиночество, как психосоциальный фактор, способствует поиску альтернативных способов компенсации эмоционального дефицита, таких как азартные игры или интернет-игры, что может усугублять проблему зависимого поведения.

¹¹Sakurai Y., Smith R. G. Gambling as a Motivation for the Commission of Financial Crime //Trends & Issues in Crime & Criminal Justice. – 2003. – №. 256.

¹²Adolphe A. et al. Crime and gambling disorders: A systematic review //Journal of Gambling Studies. – 2019. – Т. 35. – №. 2. – С. 395-414.

¹³Rosenthal R.J. Pathological Gambling. Psychiatric Annals. 1992;22(2):72-78. doi:10.3928/0048-5713-19920201-09

¹⁴Petry NM, et al. An overview of and rationale for changes proposed for pathological gambling in DSM- 5. J Gambl Stud 2014;30(2):493- 502. // [<https://doi.org/10.1007/s10899-013- 9370-0>

¹⁵Hodgins, D. C., Stea, J. N., & Grant, J. E. (2011). Gambling disorders. The Lancet, 378(9806), 1874-1884

¹⁶Chen G., Adelman J. P. Misuse and addiction definitions, demographics, and general concepts //Substance Use and Addiction Research. – Academic Press, 2023. – С. 147-160. // <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-98814-8.00013-5>

¹⁷Castrén S, Kontto J, Alho H, Salonen AH. The relationship between gambling expenditure, sociodemographics, health-related correlates and gambling behaviour—a cross-sectional population-based survey in Finland. Addiction 2018;113(1):91106. // [Электронный ресурс]. - URL: <https://doi.org/10.1111/add.13929>

¹⁸Konstantinov, V., Mynbayeva, A., Gritsenko, V., Stelmakh, S., Reznik, A., Porat, S. L. R., & Isralowitz, R. (2024). Gaming disorder among Russian and Kazakh university students. Discover Global Society, 2(1), 93.

Касательно последствий игровой зависимости, исследования подтверждают, что среди лудоманов значительно повышен риск совершения суицида¹⁹. Лудомания, как форма зависимого поведения, часто сопровождается глубокими психологическими и социальными проблемами, такими как финансовые потери, разрушение межличностных отношений, стресс и депрессия, что может способствовать ухудшению психоэмоционального состояния человека. Эти факторы, в свою очередь, увеличивают вероятность возникновения суицидальных мыслей и попыток. Риск суицидального поведения, включая мысли о самоубийстве и попытки самоубийства среди лиц с азартными играми, выше по сравнению с другими социальными категориями²⁰. Таким образом, лудомания не только приводит к долгосрочным негативным последствиям для физического и психического здоровья, но и представляет собой серьезную угрозу для жизни и благополучия зависимых людей.

Кроме того, лудомания часто сопровождается серьезными социально-экономическими трудностями, включая высокий уровень задолженности, долговую нагрузку и сложности в межличностных отношениях. Исследования показывают, что патологическая игровая зависимость способствует возникновению хаоса и дисфункции в семье, разрушая брачные отношения и создавая благоприятную почву для конфликтов. Это приводит к увеличению уровня разводов, поскольку зависимые от азартных игр часто не способны справиться с финансовыми трудностями, не могут поддерживать стабильные и здоровые отношения с близкими, что в конечном итоге ведет к социальному и семейному краху^{21,22,23}.

В целом современные исследования подтверждают, что лудомания является многогранным и многослойным феноменом, тесно связанным с целым комплексом факторов, включая социально-экономические, психологические, биологические и культурные аспекты. Этот феномен не ограничивается одной страной или регионом, и его проявления могут варьироваться в зависимости от специфики общества. Учитывая общие тенденции, наблюдаемые в международной практике, можно

предположить, что эти обобщенные результаты исследований могут быть также актуальными для казахстанского общества.

Факторы распространения лудомании

В Казахстане сложность проведения корреляционного анализа между лудоманией и рядом социально-экономических факторов обусловлена значительным дефицитом достоверных статистических данных о количестве людей, страдающих от зависимости. Иногда в информационном пространстве публикуются цифры без каких-либо точных исследований. При этом согласно результатам математического моделирования, представленного министерством здравоохранения, количество лиц, признающих проблемы, связанные с пристрастием к азартным играм, составляет порядка 36 тысяч²⁴. Однако эта цифра, вероятно, является лишь ориентировочной, поскольку многие случаи не регистрируются из-за скрытого характера зависимости, что затрудняет точное понимание масштаба проблемы и необходимость разработки эффективных методов вмешательства.

Вместе с тем в Казахстане, как и в других странах, такие факторы как экономическая нестабильность, высокий уровень безработицы, социальное неравенство и доступность азартных игр могут способствовать развитию и распространению лудомании. Также проблема лудомании может быть связана с широким распространением смартфонов, развитием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и увеличением доступности онлайн-площадок для ставок, пари и тотализаторов, онлайн-казино. В свете этих изменений важно рассмотреть факторы, которые могут быть сопряжены с развитием лудомании в динамике последних десяти лет.

Безработица выступает одним из тех факторов, который может подталкивать людей к азартным играм в поисках легкого заработка или временного облегчения от стресса. Азартные игры, в свою очередь, могут усугубить финансовое положение и привести к психологической нестабильности, что делает процесс поиска работы и улучшения жизни еще более сложным. Такой замкнутый круг негативно сказывается как на

¹⁹<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3397475/>

²⁰Armoon B. et al. Suicidal behaviors and associated factors among individuals with gambling disorders: A meta-analysis //Journal of gambling studies. – 2023. – Т. 39. – №. 2. – С. 751-777.

²¹Shaw MC, Forbush KT, Schlinder J, Rosenman E, Black DW. The Effect of Pathological Gambling on Families, Marriages, and Children. CNS Spectrums. 2007;12(8):615-622. doi:10.1017/S1092852900021416

²²Arifina, D. A., Yusnadi, Y., & Machmud, M. T. (2024). The effect of online gambling addiction (slot) on family harmony: A case study of family leaders in Bunga Tanjung Village. International Journal of Education, Psychology and Counselling, 2(1). <https://doi.org/10.61220/ijepp.v2i1.0243>

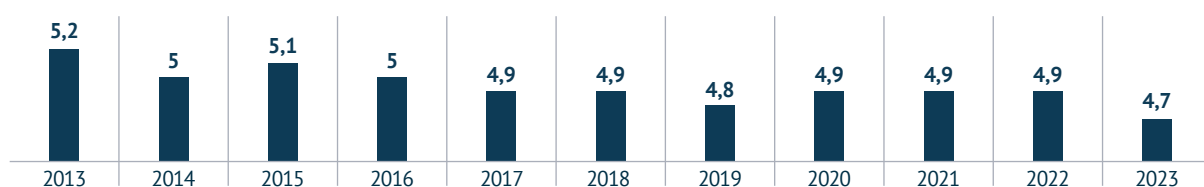
²³Botterill, E., Gill, P. R., McLaren, S., & Gomez, R. (2016). Marital status and problem gambling among Australian older adults: The mediating role of loneliness. Journal of gambling studies, 32, 1027-1038.

²⁴Эксперт оценил, сколько в Казахстане может быть людей с лудоманией. <https://orda.kz>

индивидуальном уровне, так и на уровне общества, увеличивая масштаб проблемы. Однако, несмотря на возможные теоретические связи между безработицей и лудоманией, официальные статистические данные свидетельствуют о постепенном снижении уровня безработицы в Казахстане: с 5,2% в 2013 году до 4,7% в 2023 году. Отсутствие прямой взаимосвязи между безработицей и распространенностью лудомании может объясняться тем, что среди зависимых от азартных игр могут быть не только безработные, но и работающие люди, студенты, самозанятые, а также лица, вовлеченные в другие социально-экономические группы.

Данные о сопутствующих лудомании девиациях поведения, таких как употребление психоактивных и наркотических веществ, хотя и не могут служить прямой основой для вывода о наличии корреляции с лудоманией, все же требуют внимательного учета при исследовании этой проблемы. По состоянию на 1 января 2024 года на динамическом наблюдении с диагнозом «психические поведенческие расстройства» вследствие употребления психоактивных веществ находятся 108 722 человека, из которых 18 329 человек имеют зависимость от наркотических средств и психотропных веществ²⁷. Вместе с тем

Диаграмма №1. Уровень безработицы в Казахстане, %

Источник: БНС АСПИР РК

Еще одним взаимозависимым фактором с лудоманией, по мнению специалистов, может быть закредитованность населения. Согласно некоторым данным, за последние два года объем потребительского кредитования в Казахстане увеличился в три раза. Общий объем выданных кредитов составляет 18 трлн тенге, из которых 13 трлн приходится на потребительские займы. Число заемщиков в стране составляет около 8,5 млн человек²⁵. Это более 80% от экономически активного населения²⁶. Рост закредитованности населения может служить фактором, способствующим усилению проблемы лудомании, поскольку люди, находящиеся в финансовом затруднении, могут прибегать к азартным играм в попытке быстро решить свои финансовые проблемы. Это создает опасный порочный круг, где дальнейшая задолженность и финансовые трудности усиливаются за счет азартных игр, что в свою очередь приводит к еще большему финансовому стрессу и социальной изоляции. В первом квартале 2023 года расходы населения Казахстана на азартные игры, по данным Министерства внутренних дел РК, составили порядка 100 млрд тенге.

официальная статистика, отражающая количество лиц, находящихся на динамическом наблюдении с диагнозом «психо-поведенческие расстройства, вызванные употреблением психоактивных веществ», формируется на основе зарегистрированных случаев. Однако важно учитывать, что взятие на динамическое наблюдение осуществляется только с информированного согласия пациента. Это обстоятельство может создавать определенные ограничения для полноты статистических данных, поскольку не все зависимые от психоактивных веществ обращаются за помощью или соглашаются на официальное наблюдение. В результате имеющаяся статистика не полностью отражает реальную картину зависимости, что порождает вопросы о соответствии статистики фактической ситуации. По мнению специалистов, фактическое количество наркозависимых в Казахстане может достигать около 200 тыс. человек²⁸. Это оценочное число учитывает не только зарегистрированных наркозависимых, но и тех, кто не находится на учете, но имеет зависимость от наркотических веществ. Сопутствующие зависимости и девиации,

²⁵В Казахстане закредитованность населения выросла в три раза - до 18 трлн тенге. https://www.kt.kz/rus/ekonomika/v_kazahstane_zakreditovannost_naseleniya_vyroslo_v_tri_1377961983.html

²⁶Закредитованность населения Казахстана достигла рекордных уровней: более 80% занятых имеют займы. <https://kz.kursiv.media>

²⁷Официальная статистика не отражает реальное количество наркозависимых в стране - А.Бексултанова. <https://ortcom.kz/ru/novosti/1708410665>

²⁸МВД считает, что наркозависимых в Казахстане в 10 раз больше официальной статистики. https://kz.kursiv.media/2024-05-21/tksh-narkomany-statistika-mvd/?utm_campaign=endless_feed

такие как употребление психоактивных веществ, могут усиливать риски для здоровья и социальной стабильности.

Рынок азартных игр

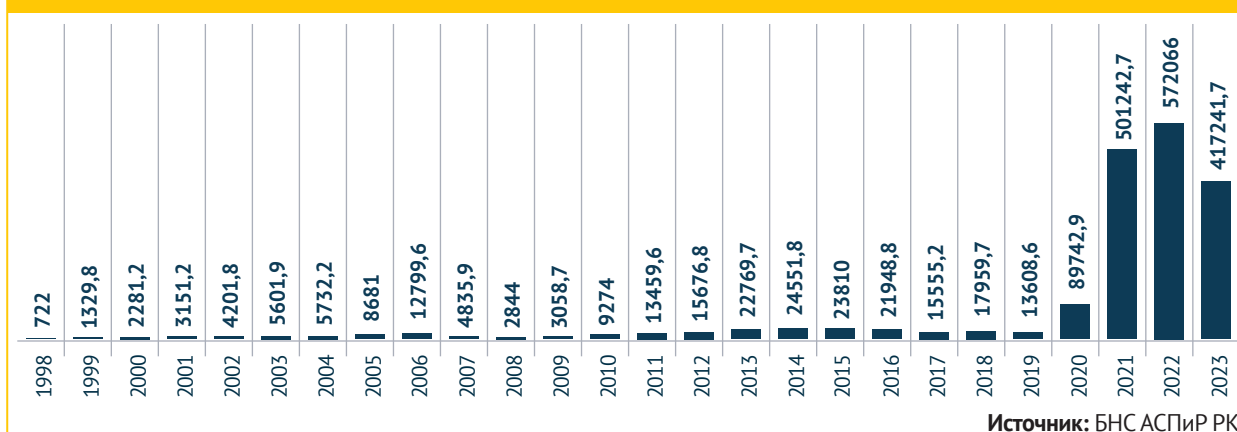
Говоря о рынке азартных игр в Казахстане, следует отметить, что он приносит значительные налоговые поступления в бюджет страны. В то же время, согласно официальным статистическим данным, в 2021-2022 годах наблюдается резкий рост объема услуг, связанных с организацией азартных игр и заключением пари. В 2021 году объем этих услуг составил 501,2 млрд тенге, а в 2022 году он увеличился до 572 млрд тенге. В 2024 году только

нительные риски, связанные с распространением игровой зависимости.

При этом, в разрезе регионов Казахстана, наибольший объем услуг игорного бизнеса сосредоточен в пяти областях: Акмолинской, Алматинской, Жамбылской, Жетісу и Карагандинской областях. Особенно выделяется Алматинская область, в которой объем услуг, связанных с азартными играми, составил 369,3 млрд тенге.

Рынок азартных игр в Казахстане демонстрирует стабильный рост, что отражается в увеличении объема услуг, связанных с организацией азартных игр и заключением пари. Это приносит как экономические выгоды, так и риски, связанные с социальной пробле-

Диаграмма №2. Объем услуг по организации азартных игр и заключению пари, млн тенге

Источник: БНС АСПИР РК

Таблица №1. Объем услуг по организации азартных игр и заключению пари в региональном разрезе, млн тенге

Области	Объем услуг
Алматинская	369313,8
Акмолинская	47812,8
Карагандинская	58,3
Жамбылская	36,7
Жетісу	20

Источник: БНС АСПИР РК

по итогам третьего квартала объем услуг в сфере азартных игр достиг 353,6 млрд тенге²⁹. Этот рост может свидетельствовать о расширении рынка азартных игр и повышении его доступности, что, с одной стороны, способствует увеличению доходов государства, но, с другой стороны, создает допол-

мой зависимости, что требует комплексного подхода к регулированию и контролю данного сектора.

Социальные сети как индикатор распространения лудомании³⁰

Одним из возможных методов подсчета количества лудоманов, пользующихся социальными сетями, является отслеживание активности их аккаунтов, а именно – подписки на сообщества и группы с тематической направленностью – «ставки», «прогнозы» и т.п. Подписка на онлайн-сообщества, связанные с азартными играми, ставками на спорт и другими видами негативного контента, может быть значительным индикатором скрытых психологических проблем и негативных привычек.

Для анализа использованы данные двух крупнейших социальных сетей – ВКонтакте и Instagram. Вовлеченность пользователей в группы, посвященные азартным играм, ставкам на спорт и лотереям, позво-

²⁹https://t.me/DataHub_FCBK/2969

³⁰ Данные представлены компанией «AiMap»

ляют выявить поведенческие паттерны, которые могут свидетельствовать о повышенном риске развития проблем с азартными играми и других сопутствующих последствий. Для классификации профилей был использован авторский алгоритм, определяющий вероятность того, что аккаунт принадлежит казахстанскому пользователю, на основе географических меток и других характеристик. Исследование, в первую очередь, сосредоточено на аккаунтах, подписанных на сообщества, связанные с букмекерскими конторами, прогнозами на спорт, лотереями, казино и другими темами азартных игр.

На платформе ВКонтакте было зафиксировано 1 462 744 уникальных аккаунтов, заявивших себя как казахстанцы и подписанных хотя бы на одну группу, связанную с азартными играми (ставки, букмекеры, прогнозы, казино, лотереи, спортивные паблики с рекламой ставок). Эти пользователи подписаны на 8536 тематических ресурсов. Для оценки уровня интереса и влияния контента была использована условная группа, включающая пользователей, подписанных на 5 и более групп. В группе повышенного риска оказалось 102 311 пользователей, что свидетельствует о высоком интересе к тематике и вероятности возникновения проблем с азартными играми.

Таблица №2. Количество аккаунтов, подписанных на тематические ресурсы в сети ВКонтакте, ед.

	Группы	Аккаунты
Прогнозы	5408	1224988
Ставки	1398	664931
Другое	745	354225
Спортивные паблики	22	232444
Онлайн-казино	1326	72032
Лотереи	314	60638
Всего	8536	1 462 744

Среди всех пользователей, подписанных на группы азартных игр, 36% были активны на протяжении года. Особенно стоит отметить, что среди несовершеннолетних пользователей данный показатель может достигать 47,6%. Это указывает на высокий уровень вовлеченности молодежной аудитории в такие группы.

Количество групп по различным тематическим направлениям составляет 8 536, а общее число аккаунтов, подписанных хотя бы на одну из таких групп, достигает 1 462 744. Это подтверждает высокий интерес пользователей к таким темам, как прогнозы, ставки, он-

лайн-казино и лотереи. Эти данные позволяют выделить самые популярные группы и определить интерес пользователей к азартным играм в социальных сетях.

Наибольшее количество групп (5 408) связано с прогнозами, которые охватывают темы, связанные со ставками на спорт и другими азартными играми. Эти группы привлекают 1 224 988 пользователей, что является наибольшим числом среди всех категорий. Это свидетельствует о том, что прогнозы на спорт являются самой популярной темой среди подписчиков и имеют широкий охват. Кроме того, существует значительное количество групп, посвященных ставкам (1 398 групп), на которые подписан 66 931 аккаунт. Эти группы ориентированы на размещение информации о ставках. В категории «Другое» находится 745 групп, на которые подписаны 354 225 аккаунтов. Эти группы могут быть менее специализированными, но все же имеют значительное количество участников, заинтересованных в азартных играх и ставках.

Также стоит отметить группы, ориентированные на спортивные паблики с рекламой ставок. Их насчитывается 22, и на них подписано 232 444 пользователя. Это свидетельствует о том, что многие люди интересуются возможностью сделать ставку. В категории «Онлайн казино» есть 1 326 групп, и их посещают 72 032 аккаунта. Онлайн-казино представляют собой еще одну важную часть азартных игр в социальных сетях, которая привлекает большое количество участников. Наконец, группы, посвященные лотереям, составляют 314, и на них подписано 60 638 аккаунтов. Лотереи, хотя и представляют собой более ограниченную тему по сравнению с другими категориями, все равно пользуются популярностью среди пользователей.

Диаграмма №3. Количество аккаунтов, подписанных на определенное количество тематических пабликов и групп, ед.

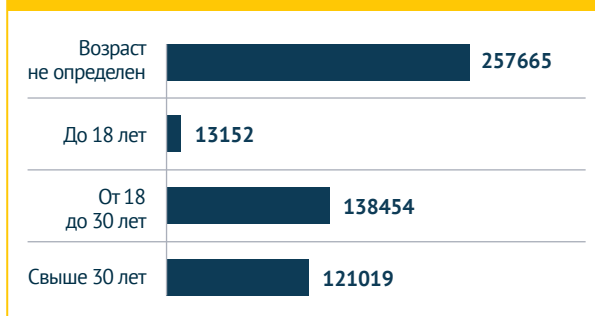
От 1 до 5	1360433
От 5 до 10	75153
От 10 до 20	21274
От 20 до 50	5102
От 50 до 100	699
Свыше 100	83

Из представленных данных можно выделить несколько важных аспектов, которые касаются количества подписок на ресурсы, связанные с азартными играми, и их воздействия на пользователей. В первую очередь, данные о количестве подписок на различные

тематические ресурсы показывают, что большинство пользователей подписаны на 1-5 групп, таких как букмекерские конторы, прогнозы на спорт и азартные игры (1 360 433 аккаунта). Это указывает на то, что основная масса пользователей заинтересована в данной тематике, но в ограниченном объеме. Однако, чем больше подписок на такие ресурсы, тем выше вероятность того, что пользователь серьезно увлечен азартными играми. Пользователи, подписанные на 5 и более групп (75 153 аккаунта), относятся к группе повышенного риска. Такой уровень вовлеченности может быть связан с тем, что люди начинают активно потреблять контент, связанный с азартными играми, что усиливает влияние этих групп на их поведение. Это может привести к тому, что такие пользователи становятся более подвержены зависимости от азартных игр.

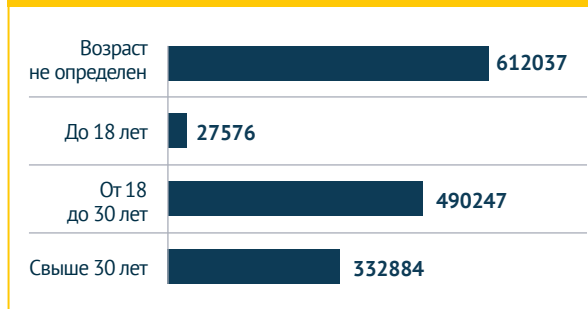
Из рассмотренных аккаунтов 530 290 (или 36% всех указанных профилей) были активны с начала года. При этом активность в сети среди несовершеннолетних пользователей достигает до 47,6%. Пользователи, которые подписаны на более 5 групп лудомании, активны в 50% случаев с начала года. Это 51 522 активных аккаунта относительно 102 311 пользователей. Среди них наибольшее количество пользователей (257 665 аккаунтов) не указали свой возраст, что может свидетельствовать о наличии несовершеннолетних пользователей, скрывающих эту информацию. Среди пользователей, указавших свой возраст, наибольшее количество составляет группа от 18 до 30 лет (138 454 аккаунта), за которой следуют пользователи старше 30 лет (121 019 аккаунтов). Пользователи младше 18 лет составляют 13 152 аккаунта. Это распределение показывает, что наибольшее количество подписчиков приходится на молодежь, что может свидетельствовать о высоком интересе к азартным играм среди данной возрастной группы. Важно отметить, что возраст, не указанный в профиле, может скрывать подростков, что увеличивает риски вовлечения несовершеннолетних в азартные игры и ставочные практики.

Диаграмма №4. Количество активных с начала года аккаунтов в возрастном разрезе, ед.

В целом в возрастном разрезе по всем аккаунтам наиболее представлены молодые люди в возрасте от 18 до 30 лет (после тех, чей возраст не определен).

Диаграмма №5. Количество аккаунтов в возрастном разрезе, ед.

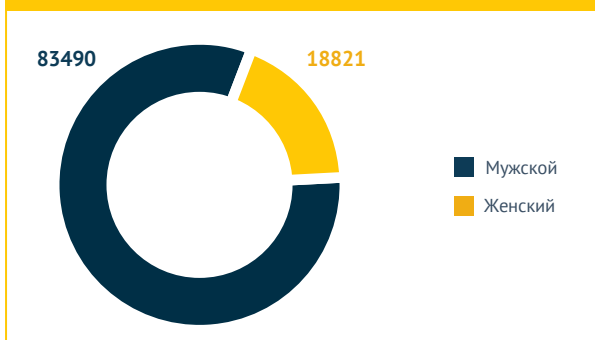
Важно учитывать, что чем больше подписок на ресурсы, связанные с азартными играми, тем выше вероятность формирования зависимости. В группах с 5 и более подписками влияние контента становится более значимым, поскольку алгоритмы социальных сетей предлагают пользователям похожие ресурсы, что только усиливает их вовлеченность. Например, каперские сообщества часто отправляют пользователям личные сообщения с «бесплатными прогнозами» или обещаниями «100%-ной ставки», что может провоцировать дальнейшее вовлечение в ставки и усиление зависимости. Эти данные подчеркивают важность контроля за активностью пользователей в социальных сетях, особенно среди молодежи и несовершеннолетних, для снижения рисков, связанных с азартными играми и зависимостью.

В представленных данных о распределении пользователей по полу можно выделить несколько интересных аспектов, которые касаются зависимости между полом пользователей и их активностью в группах, связанных с азартными играми. Во-первых, общее распределение по полу среди всех пользователей, подписанных хотя бы на одну группу, связанную с азартными играми, показывает, что мужчин значительно больше, чем женщин — их доля составляет 63%. Это свидетельствует о том, что мужчины в целом более склонны к подписке на такие ресурсы, что может быть связано с большей активностью мужской аудитории в сфере азартных игр.

В разрезе пользователей, подписанных на более 5 групп, доля мужчин значительно больше. В этой категории мужчин уже 82%, что указывает на то, что мужчины более интенсивно потребляют контент, связанный с азартными играми. Прослеживается тенденция: чем больше подписок на азартные ресурсы (что может

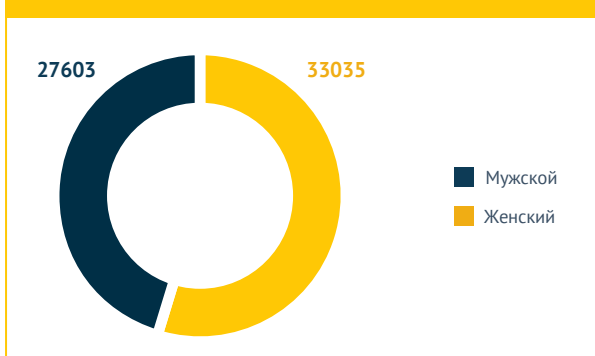
указывать на более высокую степень вовлеченности и зависимости), тем выше доля мужчин. Мужчины, таким образом, являются более подверженной группой риску среди пользователей с интересом к лудомании.

Диаграмма №6. Количество выявленных аккаунтов с подпиской на 5 и более групп и пабликов в гендерном разрезе, ед.

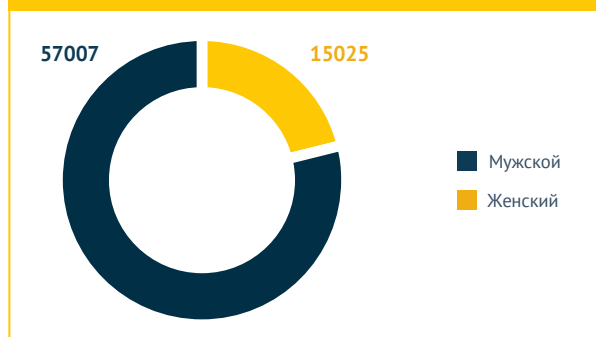
Внутри отдельных категорий можно наблюдать изменения в гендерном распределении. Например, в категории «лотерея» доля женщин составляет 54%, что является исключением в рамках общего тренда. Это может свидетельствовать о том, что лотерейные игры привлекают женщин в большей степени, чем другие формы азартных игр, такие как ставки на спорт или онлайн-казино.

Диаграмма №7. Количество распределений аккаунтов внутри категории «лотерея» в гендерном разрезе, ед.

Вместе с тем, в категории «онлайн-казино» доля женщин составляет лишь 20%. Это наводит на мысль, что азартные игры в формате онлайн-казино в основном популярны среди мужчин, и женская аудитория здесь значительно менее представлена. В целом, можно заключить, что мужская аудитория преобладает в лудомании, особенно в категориях, связанных с онлайн-ставками и казино, тогда как женщины чаще вовлечены в более легкие формы азартных игр, такие как лотереи.

Диаграмма №8. Количество распределений аккаунтов внутри категории «онлайн-казино» в гендерном разрезе, ед.

Статистика в разрезе возрастов показала, что среди всех пользователей, подписанных хотя бы на одну группу, значительная доля приходится на молодежь и несовершеннолетних. Важно учитывать, что в категории «возраст не указан» могут быть скрыты профили несовершеннолетних пользователей. Однако, учитывая данные, можно предположить, что молодежь составляет значительную часть аудитории, что требует осторожности в подходах к регулированию доступа к таким сообществам. Наибольшее количество пользователей азартных сообществ составляют молодые люди в возрасте от 18 до 30 лет. Группа пользователей младше 18 лет составляет 27 576 человека, что подчеркивает наличие несовершеннолетних, вовлеченных в лудоманию. Это является тревожным сигналом, требующим более тщательного мониторинга и, возможно, вмешательства для защиты данной категории пользователей.

В разрезе образования из всех пользователей, подписанных хотя бы на одну группу, 134 146 указали наличие высшего образования. Это могут быть как студенты, так и преподаватели, и выпускники. Такой показатель может свидетельствовать о том, что интерес к азартным играм и ставкам на спорт охватывает не только молодежь, но и более образованную часть населения.

На основании представленных данных можно сделать вывод о значительном **региональном разбросе** пользователей, зарегистрированных в различных областях Казахстана. Общее число пользователей составляет 1 305 772 человека, что позволяет получить представление о географическом распределении аудитории. Наиболее заметным является лидерство Алматы, где зарегистрировано 289 608 пользователей. Это объясняется высокой плотностью населения в мегаполисе, развитой инфраструктурой и более широким доступом к интернету и цифровым техноло-

гиям. Алматы выступает не только культурным и экономическим центром страны, но и ключевым узлом онлайн-активности. Важно отметить, что значительное число пользователей в этом регионе может также указывать на более высокий уровень вовлеченности в социальные и экономические процессы, что подтверждает важность города в изучении интернет-зависимости и других связанных явлений. На втором месте по количеству пользователей находится Шымкент с 165 138 зарегистрированными аккаунтами. Это еще один крупный город Казахстана, который также характеризуется высокой плотностью населения и активным развитием в последние годы. Примечательно, что разрыв между Шымкентом и Алматы достаточно значителен, что подчеркивает разницу в уровнях урбанизации и интернет-проникновения. Третье место занимает Астана, столица Казахстана, с 143 645 пользователями. Несмотря на статус столицы, Астана уступает по количеству пользователей Алматы и Шымкенту. Это может быть связано с меньшей численностью населения или особенностями демографического состава. Тем не менее, столица остается важным регионом с высокой степенью интернет-активности.

На средних позициях расположены такие области, как Жамбылская (72 920 пользователей), Карагандинская (66 276 пользователей) и Актыбинская (59 116 пользователей). Эти регионы характеризуются средним уровнем интернет-проникновения, что может быть связано с их географическими, экономическими и социальными особенностями. Важно отметить, что данные регионы играют значительную роль в общем объеме пользователей, несмотря на меньшие показатели по сравнению с мегаполисами. Менее значительное число пользователей наблюдается в таких регионах, как область Абай (36 756 пользователей), Восточно-Казахстанская область (35 276 пользователей) и Северо-Казахстанская область (23 023 пользователя). Низкие показатели могут быть связаны с менее плотным населением, ограниченным доступом к интернету или недостаточно развитой инфраструктурой. Интересным аспектом является низкое количество пользователей в области Ұлытау (7 902 пользователя). Это может быть обусловлено географической изолированностью, низкой численностью населения или другими социально-экономическими факторами, ограничивающими доступ к цифровым технологиям.

Анализ распределения пользователей подчеркивает явное доминирование крупных городов, таких как Алматы, Шымкент и Астана. Учитывая, что более 1,3 миллиона пользователей вовлечены в онлайн-сообщества, дальнейшие исследования должны сосре-

Таблица №3. Количество аккаунтов, подписанных на тематические ресурсы в сети ВКонтакте в региональном разрезе, ед.

Область/город	Количество аккаунтов
Алматы	289608
Шымкент	165138
Астана	143645
Жамбылская	72920
Карагандинская	66276
Актыбинская	59223
Кызылординская	59016
Мангистауская	55993
Атырауская	47949
Туркестанская	46903
Западно-Казахстанская	43750
Павлодарская	40020
Костанайская	37801
Абай	36756
Восточно-Казахстанская	35276
Жетісу	30906
Ақмолинская	28421
Северо-Казахстанская	23032
Алматинская	15237
Ұлытау	7902

Источник: БНС АСПИР РК

доточиться на изучении специфики активности в каждом регионе для более точного понимания влияния социальных факторов на поведение пользователей.

В разрезе **семейного статуса** наибольшую группу составляет категория «не указано» (1 251 601 человек), что означает отсутствие данных о статусе отношений этих людей. Это может свидетельствовать о том, что респонденты не захотели раскрывать эту информацию или что сбор данных, не включал аспект социального статуса для некоторых людей. Далее идут группы «в браке» (77 014 человек) и «в поиске» (44 404), что говорит о значительном числе людей, которые либо уже находятся в отношениях, либо активно их ищут. Также выделяется категория «влюбленных» (38 858 человек), что предполагает наличие у этих людей романтических или эмоциональных привязанностей. Дополнительно 27 642 человека классифицируются как «одинокое», что указывает на отсутствие у них отношений на данный момент. Меньшие группы составляют категории «все

сложно» (10 863), «в отношениях» (8 921) и «обручены» (3 441), что подчеркивает разнообразие в отношении к социальным связям и их текущему состоянию среди разных слоев населения.

В сети Instagram выявлено 1 731 532 аккаунта с подпиской на 2 757 ресурса по тематике лудомании. Из них 1 660 121 человек подписаны на от 1 до 5 тематических групп, 34 239 человек – от 6 до 10 групп и 37 171 человек – на более 10 групп.

Диаграмма №9. Количество аккаунтов с подпиской на тематические аккаунты в разрезе семейного статуса, ед.

Не указан	1251601
В браке	77014
В поиске	44404
Влюблен(-а)	38858
Одинок(-а)	27642
Все сложно	10863
В отношениях	8921
Обручен(-а)	3441

Согласно данным, в сети ВКонтакте зафиксировано 1 462 744 пользователей с аддиктивным потенциалом, требующих внимания, а в Instagram – 1 731 532. Однако важно учитывать, что данные,

полученные из социальных сетей ВКонтакте и Instagram, не могут полностью отражать картину зависимости, поскольку в расчет не принимаются пользователи других платформ, таких как Telegram, которые также могут быть вовлечены в зависимость от азартных игр. Это лишь частичная картина и для более точной оценки проблемы необходимо учитывать широкий спектр источников информации, включая другие мессенджеры и социальные сети,

Диаграмма №10. Количество аккаунтов в сети Instagram с подпиской на тематические аккаунты, ед.

От 1 до 5	1660121
От 6 до 10	34239
Более 10	37171

данные которых на данный момент остаются недоступными.

В целом сегодня проблема лудомании в Казахстане является серьезным общественным вызовом. Она тесно связана с социально-экономическими проблемами. Вместе с тем, точная оценка масштаба проблемы затруднена из-за недостатка достоверной статистики и различных методов сбора данных. Также отсутствие комплексных исследований, охватывающих все факторы риска и последствий, ограничивает понимание масштабов проблемы.

ЭКСПЕРТНЫЕ ИНТЕРВЬЮ

Основные выводы

В ходе экспертных интервью были выявлены несколько ключевых тенденций, существенно влияющих на развитие лудомании в Казахстане. Данные факторы уже неоднократно обсуждались в общественном поле, и опрошенные специалисты подтвердили их актуальность. В то же время они требуют дальнейшего научного осмысления и более глубокого междисциплинарного анализа. Необходимо выделить следующие аспекты:

Доступность азартных игр через интернет и мобильные устройства. Данный фактор является основным драйвером роста лудомании в стране. Легкость доступа к азартным играм через онлайн-платформы снижает порог вовлечения в игру, что делает зависимость более распространенной и труднопредсказуемой. Возможность играть в любое время и в любом месте значительно увеличивает риски формирования патологии, делая процесс игры доступным для более широкого круга людей.

Психологический стимул как ключевой фактор, побуждающий к игре. Важным мотивом вовлечения в азартные игры становится не столько стремление к выигрышу, сколько эмоциональное удовлетворение от самого процесса. Ожидание выигрыша, азарт и напряжение в ходе игры зачастую становятся более значимыми, чем конечный результат. Это порождает зависимость, в которой процесс игры и переживаемые эмоции становятся самодостаточной целью, а не средство достижения материального благополучия.

Популярность онлайн-игр. Ставки на спорт и онлайн-казино являются наиболее распространенными формами азартных игр, способствующими росту лудомании в Казахстане. Эти виды игр обладают высокой степенью вовлечения и предлагают мгновенные результаты, что усиливает зависимость от игры и способствует ее развитию среди пользователей.

В группе риска в основном мужчины. Лудомания, в первую очередь, затрагивает мужчин, особенно в возрасте 18–35 лет, а также людей с низким социально-экономическим статусом и психоэмоциональными проблемами. Эти категории населения более подвержены риску развития зависимости, так как сталкиваются с дополнительными факторами, такими как финансовая нестабильность, склонность к рисковому поведению, эмоциональная уязвимость и недостаточная зрелость в принятии решений. Такие люди часто оказываются в ситуации, когда азартные игры

становятся средством бегства от реальности или попыткой улучшить свое финансовое положение.

Низкий уровень правовой осведомленности населения. Одним из серьезных факторов, способствующих росту лудомании, является низкий уровень информированности граждан о правовых нормах, регулирующих азартные игры в Казахстане. Недостаточная правовая грамотность и отсутствие эффективной информационной политики приводят к тому, что значительная часть населения не осознает рисков, связанных с участием в нелегальных азартных играх. Легкий доступ к незаконным онлайн-платформам увеличивает вероятность попадания пользователей в ситуацию, где они сталкиваются с юридическими и финансовыми последствиями, зачастую не осознавая их в момент совершения ставки.

Проблема лудомании в Казахстане – это многослойное явление, требующая комплексного, междисциплинарного решения. В целом, своевременное реагирование со стороны государственных органов и повышение осведомленности граждан о рисках и последствиях азартных игр могут значительно снизить уровень зависимости в обществе.

Понятие, причины и факторы развития лудомании

Анализируя понятие лудомании, опрошенные специалисты выделили схожесть приверженности азартным играм с употреблением психоактивных веществ. В частности, во время интервью эксперты признали, что лудомания – это вид зависимости, сложное неврологическое и поведенческое заболевание, подобное приему наркотических веществ. Они отмечают, что азартные игры влияют на мозг и выработку гормонов аналогично, как и в процессе употребления алкоголя, каннабиса, галлюциногенов и других веществ. По их мнению, данная зависимость имеет в большинстве случаев, приобретенный характер.

На основе анализа ответов экспертов можно заключить, что **лудомания является серьезным психо-поведенческим расстройством, которое характеризуется патологической зависимостью от азартных игр.** Это расстройство охватывает не только биологические аспекты, такие как нарушения в нейрохимических процессах, связанных с системой вознаграждения в мозге, но и психологические, социальные и духовные элементы, влияющие на личность зависимого. Эксперты подчеркивают, что ключевой характеристикой лудомании является неспособность кон-

тролировать свою тягу к азартным играм, несмотря на последствия в личной жизни, профессиональной сфере и финансовых делах.

«Лудомания – это патологическая зависимость от азартных игр, при которой человек теряет контроль над своим игровым поведением, несмотря на негативные последствия. Ключевыми признаками лудомании являются постоянные мысли о ставках (навязчивость), невозможность прекратить играть, несмотря на финансовые или социальные проблемы, и необходимость увеличивать суммы ставок для достижения прежнего уровня возбуждения».

Терапевт, аддиктолог, 10 лет стажа

«Лудомания, или игровая зависимость – это патологическое влечение к азартным играм, выражающееся в неспособности контролировать себя и в постоянном участии в играх, несмотря на отрицательные последствия. Эта зависимость может проявляться в различных формах азартных игр, таких как игровые автоматы, ставки на спорт, карточные игры и онлайн-казино.

Основные критерии диагностики лудомании:

1. Склонность к зависимому поведению.
2. Чувство раздражительности и беспокойства.
3. Отсутствие интереса к окружающему миру.
4. Финансовая нестабильность.
5. Психологические отклонения от общепринятых норм поведения».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Лудомания – это психическое расстройство, которое связано с геном азарта. Ген азарта есть у каждого из нас».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

Основными признаками лудомании являются частые мысли о ставках, нарастающее влечение к игре и неспособность остановиться, даже когда возникают серьезные проблемы. Эксперты обращают внимание на важность своевременной диагностики и комплексного подхода к лечению. Лечение лудомании требует не только медикаментозной терапии, но и психологической помощи, в частности, когнитивно-поведенческой терапии, а также социальной поддержки и изменения среды. В целом согласно экспертным оценкам, лудомания – это не просто плохая

привычка или слабость воли, а сложное и разрушительное психическое расстройство, которое требует комплексного подхода в лечении и поддержке.

Ключевые фреймы, способствующие развитию лудомании в обществе

Развитие игровой зависимости обусловлено множеством факторов, которые действуют одновременно и создают благоприятные условия для формирования этого расстройства. По мнению экспертов, главным образом, **доступность азартных игр и агрессивная реклама** играют ключевую роль. С развитием технологий азартные игры стали легко доступными через интернет, что позволяет людям играть в любое время и в любом месте. Это значительно повышает вероятность зависимости, так как порог вовлечения становится минимальным.

«Основной фактор, способствующий развитию лудомании, – это доступность всех видов игр и других активностей, приводящих к зависимости. Легкая доступность наркотиков, онлайн игр и других».

Социолог, 12 лет стажа

«Исходя из личного профессионального опыта, на первое место все-таки я бы поставила доступность. Сейчас любой из нас может играть в любое время и в любом месте, что значительно повышает риск развития зависимости. И превалирующим фактором риска считаю психологические и эмоциональные проблемы. Игровая зависимость часто развивается у людей, стремящихся избежать стресса, депрессии или тревожных состояний. Азартные игры дают это ощущение эйфории и победы (хоть и мнимое)».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

Реклама азартных игр, в свою очередь, активно создает привлекательный образ легких выигрышей и успешной жизни, что может манипулировать восприятием людей и подталкивать их к участию в играх. Психологические механизмы рекламы, такие как обещания мгновенного успеха, усиливают иллюзии контроля, заставляя игроков верить, что они могут управлять ситуацией, даже несмотря на свою потерю контроля.

Социальное давление остается важным фактором, поскольку в некоторых кругах азартные игры

рассматриваются как нормальная форма досуга или способ решения финансовых проблем. Социальные сети и интернет создают среду, в которой азартные игры подаются как средство расслабления, что увеличивает их привлекательность и способствует распространению зависимости.

«Факторов множество, однако, одним из наиболее существенных, на наш взгляд, является социальные сети и интернет в целом. Интернет буквально «под рукой», а доступ к играм и контенту, который продвигает азартные игры, никогда еще не был таким простым».

СЕО консалтинговой компании

В то же время **финансовая безграмотность** и экономические трудности, такие как долги или нехватка денег, могут заставить людей искать «легкий» способ заработка через ставки и игры, что еще больше усиливает риски. В условиях неопределенности и кризисов азартные игры часто воспринимаются как быстрый путь к решению проблем, что также способствует развитию зависимости.

«Финансовая безграмотность: брать рассрочку, кредит и потом искать «легкий и быстрый» способ его закрыть. Также это доступность букмекерских контор, онлайн-формат».

Психолог, 7 лет стажа

Психологическая уязвимость еще один фрейм незащищенности. Люди, страдающие от депрессии, тревожности или низкой самооценки, могут искать утешение в азартных играх, которые временно приносят чувство эйфории и победы, пусть и мнимое. Азартные игры становятся своего рода механизмом эскапизма – бегства от реальности, способом подавления негативных эмоций. Это усиливается в условиях стрессов и внутреннего дискомфорта, когда человек ищет временное облегчение через игру, не осознавая, что тем самым он погружает себя в еще более глубокую зависимость.

Не менее важным является **генетическая предрасположенность**. Некоторые люди изначально могут быть более склонны к зависимому поведению, что, в сочетании с окружающими условиями и личными проблемами, может привести к формированию игровой зависимости. В то же время в семьях, где были распространены азартные игры или где воспитание не акцентировалось на важности материальных ценностей, может развиваться склонность к играм

и к поиску «легких» путей в жизни. Если человек с раннего возраста сталкивается с игроманией в семье или наблюдает за поведением родителей, это создает определенные установки и ожидания, которые могут повлиять на его отношение к азартным играм в будущем.

«Во-первых, это снижение каких-то ценностей. Все – от воспитания, опять-таки, в семье: какие ценности в семье прививались в принципе, какое внимание оказывалось, какие профессиональные компетенции у человека, какое материальное положение. Да, в принципе, это все может повлиять на то, чтобы вот этот ген у нас с вами проснулся».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

«Некоторые люди склонны к зависимости из-за биологических особенностей, что увеличивает риск игрового поведения».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

Следовательно, распространение лудомании – это результат взаимодействия множества факторов. Современная доступность азартных игр, социальное давление, психологические проблемы, финансовая безграмотность, а также генетическая предрасположенность и семейные установки создают комплекс условий, при которых вероятность зависимости значительно возрастает. Эти факторы не действуют изолированно, а переплетаются, создавая порочный круг, из которого человеку сложно выбраться без внешней помощи.

Главные мотивы вовлечения

Быстрый заработок

Стремление к быстрому заработку действительно оказывает значительное влияние на развитие зависимости от азартных игр. Желание быстрого дохода, в свою очередь, является следствием так называемой культуры потребления, где успех часто ассоциируется с мгновенным достижением финансового благополучия. Современные технологии и социальные сети играют ключевую роль в формировании этой иллюзии. Постоянное предъявление идеализированных образов жизни блогеров, известных личностей и успешных людей создает ложное представление о том, что успех можно достичь легко и без особых усилий.

Как отмечают эксперты, на психологическом уровне стремление к быстрому заработку связано

с так называемым феноменом немедленного удовлетворения, когда человек ищет быструю награду, что связано с механизмами эволюционного приспособления, обеспечивающими быстрые реакции на внешние стимулы. Однако в условиях современной жизни этот инстинктивный механизм, который был полезен в прошлом, начинает играть против человека. Желание быстрых результатов, а также отсутствие готовности к долгосрочным усилиям, обостряет увлечение азартными играми, которые обещают моментальные выигрыши и возможность изменить жизнь за короткий срок.

«Одним из косвенных факторов является сильное развитие психологии современного потребления, которым «заражено» современное казахстанское общество. Для поколения зумеров образцом поведения являются блогеры, которым удалось в кратчайшие сроки добиться успеха, особенно в сфере экстремально быстрого достижения финансового благополучия».

Социолог, 12 лет стажа

«В наше время, когда Instagram превратился в витрину идеальных жизней, каждый из нас, словно замороженный, следит за тем, как другие люди смакуют свою удачу, попивая коктейли на лазурных побережьях, окруженные безмятежным счастьем. Но человек-игроман не понимает, что эти образы – лишь капля в океане человеческого существования, что такие «герои» составляют мизерную часть от множества людей в нашей действительности. Человек убежден, что обязан стать одним из них, как- будто это его предназначение».

Терапевт, аддиктолог, 10 лет стажа

Культ потребительства, доминирующий в современном обществе, образ «успешного человека», который достигает финансового благополучия через стремление к быстрому успеху и удовольствию, активно транслируется через медиа, социальные сети и рекламу. В условиях давления на личную идентичность, когда успех ассоциируется с материальными достижениями, многие люди начинают воспринимать азартные игры как один из способов достигнуть этой «успешной жизни». Здесь можно выделить подражание образам в социальных сетях, где люди зачастую представляют свою жизнь как идеализированную картину, заставляя других стремиться к такому же образу жизни, иногда прибегая к рискованным и деструктивным путям.

Явление искаженного восприятия реальности появляется, когда человек начинает верить в миф о «легких деньгах» и идеализирует процесс игры. После первого удачного выигрыша появляется ощущение, что «удача» всегда будет на его стороне, что создает зависимость. Эта зависимость подпитывается не только эмоциональной вовлеченностью в процесс игры, но и измененным восприятием риска, где вероятность проигрыша воспринимается как временная неудача, а не закономерность.

«Немаловажно отметить «искажения» мышления у людей. Люди начинают думать, что удача или «система» помогут им «перехитрить» казино или букмекеров. В реальности азартные игры всегда имеют математическое преимущество в пользу организаторов».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Да, это своего рода иллюзия легких денег, что вызвано отсутствием финансовой грамотности и постоянное сравнение с теми, кого видят в социальных сетях, нежеланием работать».

Психолог, 5 лет стажа

К этому добавляется низкий уровень финансовой грамотности, что ведет к недостаточному осознанию возможных рисков. Люди, особенно молодежь, часто не оценивают последствия своих действий и оказываются в ловушке, где азарт становится способом избежать проблем, почувствовать контроль и выйти из финансовых трудностей.

В целом желание индивида быстро заработать через вовлечение в азартные игры – это не только результат социальных и культурных влияний, но и глубоко укоренившаяся психологическая потребность в быстром успехе, что в конечном итоге приводит к разрушительным последствиям в виде зависимости.

Психологическое влечение

Сегодня для многих людей игра превращается в источник эмоционального удовлетворения, а не стремление к деньгам. Это психологическое влечение к игре связано с выбросами дофамина – нейромедиатора, который активируется в мозгу при получении удовольствия. Когда человек ставит деньги, его мозг не только ожидает результата, но и активирует механизмы вознаграждения, создавая иллюзию удовольствия, даже если выигрыша не происходит.

Процесс игры сам по себе становится для зависимого человека эмоционально вознаграждающим. Чувство предвкушения выигрыша, напряжение и ожидание «удачи» – все это вызывает сильный выброс адреналина, создавая яркие и захватывающие эмоции. Это ощущение силы и контроля, возникающее в процессе игры, может быть важнее, чем сам выигрыш, который часто оказывается краткосрочным и не приносящим долгосрочного удовлетворения. Важно отметить, что такие переживания похожи на те, что возникают при употреблении психоактивных веществ, таких как наркотики или алкоголь, где также происходит активация тех же нейробиологических процессов.

«Я считаю, что на 90% именно психологическое влечение к процессу игры и ожиданию выигрыша влияет на развитие лудомании. Для некоторых людей это предвкушение выигрыша, как эмоциональный пик, становится ценнее, чем сам выигрыш. Также азартные игры выступают в роли эмоционального «анестетика» для людей, испытывающих стресс, тревогу или депрессию. Процесс игры помогает им временно забыть о негативных переживаниях и сосредоточиться на мгновенных эмоциях, даже если финансовый выигрыш не стоит на первом месте».

Психолог, 5 лет стажа

Психологическая зависимость от игры развивается через повторение этих сильных эмоций, которые, подобно наркотической зависимости, становятся целью, а не средством для получения чего-либо. В некоторых случаях азарт и предвкушение выигрыша становятся настолько важными, что сам процесс игры, с его риском и неопределенностью, приносит более сильные переживания, чем любой финансовый результат. Это создает замкнутый круг, в котором человек снова и снова возвращается к игре, надеясь на следующий «пик» ощущений, даже если деньги для него уже не играют первостепенную роль.

«Даже если выигрыш не происходит, ощущение, что «в следующий раз» удача будет на его стороне, может вызывать такое же сильное чувство, как и реальный выигрыш. Это приводит к тому, что человек становится все более вовлеченным в процесс игры, его мозг «запоминает» приятные ощущения, связанные с ожиданием, а не только с результатом».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«В игру вступает наша гормональная система: адреналин, дофамин, эндорфины, кортизол. Именно благодаря гормонам человек становится зависимым, один и тот же «коктейль» помогает нагрузить нервную систему избытками переживаний. Первый выигрыш – это самый большой «пик», человек теряет бдительность и переходит черту, чтобы снова ощутить этот «пик».

Психолог, 7 лет стажа

По мнению большинства практикующих психологов, именно психологическое влечение к процессу игры является основным фактором, способствующим развитию лудомании, и во многом превосходит финансовую мотивацию. То есть в основе развития лудомании лежит психологическая зависимость от самого игрового процесса, которая активирует нейрохимические механизмы вознаграждения, включая выбросы дофамина, адреналина и других гормонов. Этот процесс становится самодостаточной целью для зависимого, так как эмоции, связанные с предвкушением и ожиданием выигрыша, оказываются более значимыми, чем сам результат. Это приводит к формированию замкнутого цикла, в котором постоянное стремление к эмоциональному «пику» поддерживает зависимость, аналогичную наркозависимости.

Масштаб распространения лудомании

Проблема лудомании в Казахстане действительно приобретает масштабы, которые требуют пристального внимания. Разногласия среди экспертов в оценке распространенности зависимости от азартных игр объясняются различиями в подходах к исследованию и анализу ситуации, а также в интерпретации статистических данных. Тем не менее, общая тенденция указывает на значительное число людей, вовлеченных в азартные игры, с потенциальным ростом зависимости.

Одной из центральных проблем является отсутствие точных и достоверных данных. Проблема лудомании часто скрыта за социальной стигматизацией, а также из-за конфиденциальности в частных лечебных центрах, где пациенты могут быть не готовы или не желать публично признавать свою зависимость. Это затрудняет сбор объективной статистики и усложняет принятие решений на уровне государственной политики.

«Сказать однозначно нельзя, потому что в Казахстане не было еще проведено таких больших

масштабных исследований по проблеме вовлечения населения в данную проблему. Официальные статистические данные по диагнозу «Патологическое влечение к азартным играм» показывают, что на динамическом наблюдении состоит 13 таких пациентов. Нет информации по частным центрам».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«Как специалист узкой направленности могу уверенно сказать, что проблема действительно масштабна, но в связи с конфиденциальностью в частных центрах и нежеланием людей обращаться с этой проблемой в государственные учреждения, выявить правдивую статистику сложно».

Психолог, аддиктолог, 4 года стажа

«Глобализация и цифровизация в Казахстане породили уровень игровой зависимости у населения. На наш взгляд охват вовлеченности в азартные игры составляет более 50%. Однако, масштабность играющих и зависимых людей имеет латентный (скрытый характер, и ее уровень оценить на самом деле очень сложно».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Около 5-6% от всего взрослого населения».

Психолог, 5 лет стажа

«Это каждый 10 житель нашей страны. Это такой «оптимистичный» расклад, в тоже время я не беру здесь алкоголизм и наркоманию».

Психолог, 7 лет стажа

Несмотря на отсутствие точных данных, многие эксперты на основе анализа косвенных данных отмечают, что количество людей, страдающих от зависимости, может быть значительно выше официальных цифр. В исследованиях о распространенности лудомании в мире приводятся оценки от 0,12% до 5,8%, что в среднем составляет около 2,95% от взрослого населения.

«Если переложить эти цифры на Республику Казахстан, данная проблема может выглядеть следующим образом: регулярно играющих 1 875 000 человек (12,5%), здесь я бы хотел отметить, что данная цифра включает всех лиц, играющих в любые азартные игры (лотерея, лото, карты, шаш-

ки, домино и т.д.); распространенность патологии может составить до 442,5 тысяч человек (2,95%); признающих проблемы, связанных с пристрастием к азартным играм 36 тысяч человек (8,3%)».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«В Казахстане лудомания становится большой социальной проблемой. По оценкам, около 36 тысяч человек в стране зависят от азартных игр, и, по некоторым оценкам, это число может достигать 350 тысяч. Многие из этих людей сталкиваются с серьезными финансовыми трудностями, а средний долг составляет более 10 млн тенге. Широкое распространение азартных игр и их легализация усугубляют проблему. Кроме того, доходы от азартных игр в 2020 году составили 89,7 млрд тенге, а в 2022 году – более 600 млрд тенге, что больше, чем годовые бюджеты некоторых областей. Ссылаясь на эти данные, считаю, что 3%».

Экономист, ассоциированный профессор

В Казахстане данные социальных сетей также указывают на масштабность вовлечения в сферу азартных игр. По мнению экспертов, люди часто ищут возможности для самоопределения и идентификации, что может способствовать росту зависимости, особенно если отсутствует система ценностей или поддержка в реальной жизни.

«На данный момент мы оцениваем, что проблема лудомании в Казахстане достаточно значительна. Это подтверждают наши цифры и данные из открытых новостных источников. По данным AiMap, около 1,7 млн аккаунтов казахстанцев подписаны на сообщества в Instagram, связанные со ставками на спорт, казино, прогнозами, лото и т. д. Похожая ситуация и в ВКонтakte, где мы видим 1,4 млн аккаунтов казахстанцев, подписанные на подобные группы. Из числа пользователей ВКонтakte 517 тысяч – пользователи до 30 лет. Такие цифры не всегда говорят нам о наличии зависимости у человека, однако являются хорошим показателем того, что человек может попасть в эту ловушку. Вместе с тем, мы определяем пользователей по количеству подписок на девиантные сообщества. Таким образом, из 3,1 млн пользователей двух социальных сетей: от 1 до 5 подписок – 3 020 554, от 6 до 10 подписок – 109 392, более 10 подписок – 64 329».

CEO консалтинговой компании

Характерные черты распространения лудомании

Социальные и экономические условия, способствующие развитию лудомании, являются многогранными. Одним из ключевых факторов является **экономическая нестабильность**. В условиях кризисов, инфляции и финансовых трудностей люди начинают искать пути быстрого выхода из сложных ситуаций, что порой приводит их к азартным играм как к иллюзорному способу решить финансовые проблемы. Это особенно остро чувствуется в условиях ограниченных возможностей для легального заработка, низкой социальной мобильности и отсутствия достаточных социальных гарантий. В таких случаях азартные игры воспринимаются как способ «обогатиться» быстро и без усилий.

При этом важно отметить, что экономический статус не всегда является решающим фактором. Как показывают исследования, лудомания может затронуть людей с разным уровнем доходов – как из бедных, так и из более благополучных слоев общества. В то время как для одних ключевыми факторами являются финансовые трудности, другие могут быть вовлечены в азартные игры, несмотря на наличие достатка, что указывает на сложные психологические аспекты зависимости.

«Опять же, говорить, что в игровую зависимость попадают только люди, находящиеся в тяжелом финансовом положении, нельзя. Сейчас зависимости подвержены практически все социальные слои».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

Социальная изоляция и маргинализация также выступают факторами процесса масштабирования проблемы лудомании. В частности, низкая самооценка и проблемы с самопринятием могут подталкивать человека к поиску внешних подтверждений своей ценности через выигрыш или успех в игре. В результате люди, лишённые социальной поддержки и контактов, склонны искать способы компенсировать одиночество и эмоциональные потребности. Азартные игры могут стать способом уйти от реальности, когда человек испытывает нехватку позитивных эмоций, а выигрыш временно заполняет внутреннюю пустоту. В этой связи, социальное отчуждение и отсутствие связей с окружающими могут стать важным катализатором для возникновения зависимости.

Вовлечение в лудоманию имеет биологические и нейрофизиологические аспекты. **Генетическая предрасположенность**, особенности дофаминовой системы и нейropsychологическая реактивность могут влиять на склонность к азартным играм. У людей с определенной нейробиологической конституцией может быть повышенная чувствительность к вознаграждению, что делает азартные игры особенно привлекательными. В таких случаях стимуляция системы вознаграждения через игры вызывает сильное ощущение удовлетворения и эйфории, что способствует повторению поведения.

«Если говорить о причинах, то я бы здесь ответила однозначно – предрасположенность. В настоящее время наши студенты участвуют в одном исследовании, которое проводит общественный фонд, занимающийся профилактикой наркотического и другого поведения. Там очень интересные гипотезы, и я сама согласна с этой гипотезой и надеюсь она подтвердится. Гипотеза такая: «у молодежи до 14 лет формируется основа для наркотической зависимости». То есть зона от 6 до 14 лет практически не изучается, и я как раз-таки думаю, что в этом возрасте кроется та самая опасность, и многие медики и сотрудники здравоохранения об этом как раз-таки говорят. Я не вижу тут только социально-экономические причины. Здесь другие причины».

Социолог, 12 лет стажа

Недостаток образования и осведомленности формирует более благоприятную среду для развития лудомании. Многие люди, не понимая реальных рисков, вовлекаются в азартные игры, думая, что им удастся «перехитрить» систему и выйти победителями. Это также связано с дефицитом навыков планирования долгосрочной финансовой стабильности и неспособностью рассматривать риски и последствия своих поступков.

«Сейчас очень большое количество возможностей учиться по-разному. И вы знаете, я сейчас могу встретить интересных людей, которые говорят, что вот жаль, что я тогда плохо учился, и жаль, что я никогда не развивал свои компетенции. Оказывается, столько много всего можно будет сделать по жизни».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

Когнитивно-поведенческие и психоэмоциональные механизмы также остаются триггерами игровой зависимости. Люди, которые ищут острых ощущений, не находя их в обычной жизни, могут искать их в азартных играх. Адреналин и дофамин, высвобождающиеся при участии в игре, дают временное ощущение вознаграждения и эйфории, что становится мощным стимулом для повторного вовлечения. В конечном итоге эти эмоции становятся самыми важными и разрушительными для психики — игра начинает восприниматься как способ управления стрессом, депрессией и неудовлетворенностью жизнью.

«Опьянение и азарт «помогают» избежать монотонности повседневной жизни, справиться с депрессией, стрессом, почувствовать новые ощущения, уйти от повседневной рутины. Все это активирует нейромедиаторные, дофаминовые и серотониновые системы, создавая ощущение «вознаграждения» или «эйфории».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«Азартные игры могут рассматриваться как способ снять стресс или временно избавиться от трудных эмоциональных состояний. Это особенно актуально в сложных жизненных ситуациях, таких как безработица или личные проблемы. Некоторые люди любят ситуации, наполненные риском и опасностью, и это поведение может проявляться через азартные игры».

Экономист, ассоциированный профессор

Лудомания, как и любая зависимость, является многослойным феноменом, на возникновение которого влияют различные факторы. Экономические условия на самом деле это лишь одна сторона медали. Бедность, низкий уровень образования, безработица или социальная изоляция, действительно могут стать катализаторами, но сами по себе они не являются единственными причинами. В таких условиях азартные игры могут восприниматься как выход из финансовых трудностей или способ самоутвердиться, особенно когда у человека нет других путей для улучшения своего положения. Однако важно понимать, что зависимость может развиваться как у людей с высокими доходами, так и у тех, кто живет в условиях бедности.

Важно понимать, что поведение человека в отношении азартных игр часто является результатом взаимодействия множества биологических, психоло-

гических и социальных факторов. Учитывая все эти аспекты, становится очевидным, что лечение лудомании должно быть комплексным, охватывающим как психотерапевтические методы, так и коррекцию социального окружения, а также работу с биологическими и нейропсихологическими особенностями личности.

Группы риска

Эксперты отмечают, что проблема лудомании в Казахстане имеет явные социально-демографические особенности, которые могут быть важными для дальнейшего изучения и разработки эффективных программ профилактики и реабилитации. Одним из ключевых аспектов является половая и возрастная составляющие. В целом, большинство экспертов сходятся во мнении, что **мужчины более подвержены зависимости от азартных игр, чем женщины**. Женщины, по мнению некоторых экспертов, реже подвержены риску, так как их жизнь зачастую более структурирована, включая обязанности в семье и более осторожный подход к риску.

«Исходя из наших наблюдений: 63,2% мужчин к 36,8% женщин. Такое соотношение среди подписчиков лудоманских сообществ в ВКонтакте. Мужчины больше потребляют контент, связанный со спортом, ставками, прогнозами и капперами, а также онлайн-казино. Показатель женщин выше только в категории «Потеряя»: 53,8% на 46,2%».

СЕО консалтинговой компании

«Мужчины более склонны к азартным играм нежели женщины».

Психолог, 5 лет стажа

«Предположение, что в Казахстане – также как в других странах, исследования показывают большую вовлеченность мужчин, так как они чаще вовлекаются в ставки, и для них более характерно стремление к риску».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«Ввиду того, что есть какие-то обязанности, женщинам и некогда ходить по казино и по всяким мероприятиям, хотя единичные случаи есть, когда и женщины в такие зависимости вступают».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

Возрастная группа, наиболее подверженная лудомании, сосредоточена среди молодежи. **Преимущественно это лица в возрасте от 18 до 35 лет.** Молодежь менее устойчива в финансовом плане и более склонна к рисковому поведению, что делает ее уязвимой для вовлечения в азартные игры, особенно с учетом доступности онлайн-платформ и популярных мобильных приложений для ставок. Молодые люди часто оказываются в ловушке, когда выигрыши дают стимул продолжать игру, несмотря на последующие потери и обострение проблемы. Более старшее поколение, в свою очередь, склонно обращаться к традиционным формам азартных игр, таким как казино, но в целом вовлеченность среди них ниже.

«Касаемо возрастных групп. Из открытых источников мы видим такую картину: пользователи, от 18 до 30 лет составляют – 57,63%, свыше 30 лет – 39,13% и до 18 лет – 3,24%».

СЕО консалтинговой компании

«В моем опыте больше мужчины от 18 лет, азиаты».

Психолог, 7 лет стажа

«Скорее всего, это мужчины в возрасте от 18 до 30 лет».

Психолог, аддиктолог, 4 года стажа

«Молодежь более склонна к азартным играм, таким как ставки на спорт или онлайн-игры, в то время как старшее поколение более склонно посещать казино».

Психолог, 5 лет стажа

«Молодые люди 18–35 лет вовлекаются больше, чем лица старшего возраста, и это связано с доступностью онлайн-платформ и недостаточной зрелостью в финансовом плане, а также склонностью к импульсивным решениям. Пожилые люди тоже могут быть в группе риска, особенно те, кто испытывает одиночество или финансовые трудности».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

Кроме того, социально-экономический статус является важным фактором, влияющим на развитие лудомании. Эксперты отмечают, что люди с низким уровнем дохода, финансовыми трудностями и психо-

эмоциональными проблемами более склонны к зависимостям. Невозможность удовлетворить свои финансовые потребности или чувство отчужденности могут заставить человека искать решения в азартных играх. Те же факторы могут способствовать развитию зависимости среди лиц, страдающих депрессией и тревожными расстройствами, что также отражает сложность психологического фона, с которым сталкиваются зависимые от азартных игр.

«Больше зависимости наблюдается у подростков, мужчин, граждан с низким экономическим статусом и уровнем образования».

Экономист, ассоциированный профессор

«Молодые люди и подростки, лица с низким уровнем дохода или финансовыми трудностями, люди с психическим расстройством или эмоциональными проблемами, люди с предрасположенностью к зависимостям. В целом вовлекаются в азартные игры мужчины, преимущественно молодежь. В научных источниках отмечается, что этнические и культурные группы, мигранты и представители меньшинств более чаще подвержены лудомании. Социально-экономический статус тоже входит в социально-демографический показатель».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Лица, страдающие от депрессии, тревожных расстройств, имеющие низкую самооценку, более склонны к азартным играм».

Психолог, 5 лет стажа

Хотя в Казахстане существуют различные этнические группы, большинство специалистов утверждает, что социально-экономический статус, а также возраст и пол гораздо более значимы для формирования зависимости от азартных игр, чем этническая принадлежность.

«Этническая принадлежность, как мне кажется, в Казахстане не является определяющим фактором».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«Ну и казахов тоже чуть больше просто потому, что численность казахов близится к 90% населению. У нас сейчас около 70-80%, поэтому их

чуть больше, потому что численность населения больше. Но мальчиков, очевидно, больше».

Социолог, 12 лет стажа

Проблема лудомании в Казахстане представляет собой многогранную социальную проблему, в которой ключевыми факторами являются возраст, пол, социально-экономическое положение и психологическое состояние индивида. Понимание этих факторов имеет важное значение для разработки профилактических и реабилитационных программ, которые должны быть ориентированы на группы риска, такие как молодежь, мужчины, лица с низким доходом и те, кто переживает психоэмоциональные трудности.

Взаимосвязь лудомании и урбанизации

Результаты ответов экспертов на тему взаимосвязи лудомании и урбанизации позволяют выделить несколько ключевых аспектов, влияющих на распространенность зависимости с учетом типа населенного пункта. Так, большинство экспертов отметили, что более высокая распространенность лудомании фиксируется в крупных городах по сравнению с сельскими населенными пунктами. Это явление можно объяснить рядом факторов, которые напрямую связаны с урбанизацией. Во-первых, в крупных городах значительно выше доступность азартных игр как в физическом, так и в онлайн-формате. Здесь часто более развита цифровая инфраструктура, что позволяет доступ к интернет-ставкам и онлайн-казино практически круглосуточно.

Важно учитывать социально-экономический контекст крупных городов, где уровень стресса, социальной изоляции и экономических трудностей может быть выше. Люди, испытывающие финансовые проблемы или эмоциональные перегрузки, могут искать способы ухода от реальности, и азартные игры становятся одним из таких способов. В условиях стресса и неуверенности в будущем лудомания может служить своего рода психологическим «убежищем», а в условиях города с высоким уровнем анонимности и социальной мобильности, люди могут ощущать меньшее давление со стороны окружающих, что облегчает развитие зависимости.

«Лудомания чаще встречается в городах, особенно в крупных. Это связано с более высоким уровнем доступности азартных игр, как онлайн, так и в физическом формате (казино, игровые автоматы, букмекерские конторы). В больших городах также больше людей с высоким уровнем стресса, социаль-

ной изоляции и экономических трудностей, что может способствовать развитию зависимостей. В крупных городах вероятность столкнуться с лудоманией выше, что также связано с развитой инфраструктурой для азартных игр, большими возможностями для анонимности и социальной мобильности».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Да, существует зависимость. Распространенность выше в больших городах, нежели в маленьких или в сельских регионах».

Психолог, 5 лет стажа

«В больших городах темы зависимости больше, в тоже время я не замечала, что в каких-то городах больше или меньше».

Психолог, 7 лет стажа

В то же время, как отмечают некоторые эксперты, влияние урбанизации и доступности азартных игр затрагивает и население малых городов и сельских районов, особенно если эти территории находятся вблизи легальных игорных зон. Примером могут служить населенные пункты, расположенные недалеко от таких игорных зон, как Капшагай и Щучинск, где люди из ближайших сел и небольших городов могут более легко попасть в зависимость.

«Пока нет исследований, сказать трудно. Интернет сейчас доступен везде. Можно предположить, что в крупных городах больше возможностей для участия в азартных играх. Здесь находится больше букмекерских контор, игровых клубов, а также более развит доступ к интернету. Также население небольших городов и поселков, которые находятся рядом с легальными игорными зонами».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

Эксперт считает, что несмотря на то, что в малых населенных пунктах доступ к азартным играм ограничен (например, отсутствуют крупные казино и букмекерские конторы), зависимость от азартных игр также существует, но она может быть менее заметной или более скрытой ввиду ограниченных возможностей для получения информации об игровых зависимостях или доступа к реабилитационным центрам.

«В меньших населенных пунктах доступ к азартным играм ограничен, но может существовать скрытая зависимость, особенно среди молодежи, которая не всегда имеет доступ к реабилитационным услугам».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

Тем не менее, существует и другой взгляд, который подчеркивает, что влияние урбанизации не всегда однозначно. Некоторые эксперты не заметили существенного различия в распространенности лудомании между большими и маленькими городами или географическими особенностями. Это может быть связано с тем, что доступность интернета и мобильных приложений для ставок на спорт и игры теперь существует почти везде, и она нивелирует различия между крупными и небольшими населенными пунктами. В современном мире, где интернет доступен практически везде, «цифровая урбанизация» позволяет жителям отдаленных регионов также участвовать в азартных играх, не покидая своих домов.

«Если говорить о географических особенностях, то мне кажется, нет абсолютно никаких. Если до проекта моих студентов я думала, что проблема наркомании лудомании и других видов аддикции – это проблема крупных городов, то сейчас я вижу результаты опросов и понимаю, что нет никакой разницы. Есть разницы только в каналах распространения, например, если мы говорим о городе, то тут наркотрафик строится через закладки, Telegram каналы, что-то такое. То в малых городах, поселках все это можно приобрести в свободном доступе. Я думаю, что с лудоманией такая же ситуация».

Социолог, 12 лет стажа

Некоторые эксперты отмечают, что в западных регионах Казахстана наблюдается большое количество обращений по вопросам лудомании, что может быть связано с особенностями социально-экономической ситуации в этих регионах, а также с доступностью информационных технологий, которые позволяют людям легко попасть в азартные игры.

«В последние годы наблюдается большое количество обращений с запада Казахстана».

Психолог, аддиктолог, 4 года стажа

Сегодня ключевыми факторами, способствующими более высокой распространенности лудомании в крупных городах, являются высокая доступность азартных игр, развитая инфраструктура, а также социально-экономические проблемы и уровень стресса, характерные для городской жизни. Однако, с учетом глобализации и цифровизации, данное различие между крупными и малыми городами становится менее заметным, и влияние интернета на поведение людей становится одним из решающих факторов в распространении зависимости от азартных игр.

Осведомленность и распространенность азартных игр

Уровень осведомленности обычных клиентов игорного бизнеса о легальности тех или иных видов азартных игр в Казахстане в целом остается низким. Несмотря на существование законодательства, регулирующего игровую индустрию, большая часть населения не обладает достаточными знаниями о правовых нормах. Это связано как с низкой эффективностью информационной политики, так и с низким уровнем правовой грамотности среди населения, то есть двухсторонний фактор. В результате **игроки могут легко попасть на нелегальные платформы**, не осознавая возможные юридические и финансовые риски.

При этом эксперты отмечают, что осведомленность о законности азартных игр может оказывать некоторое влияние на выбор потребителей лишь на начальных этапах. В дальнейшем при формировании игровой зависимости, запреты и осознание правовых последствий перестают быть сдерживающими факторами. Это подчеркивает важность информирования и профилактики, особенно среди молодежи, чтобы предотвратить вовлечение в нелегальные игры и развитие зависимости.

«Исходя из текущей ситуации, можно предположить, что уровень осведомленности обычных потребителей азартных игр о легальности тех или иных видов азартных игр в Казахстане довольно низкий».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Раз человек видит рекламу по телевизору, значит государство это одобряет».

**Заведующая кафедры психологии,
29 лет стажа**

«Потребитель азартных игр не совсем отличается легитимность или нелегитимность. У нас это никак не разъясняется, не ведется никакая информационная политика. Такое ощущение, что весь вопрос азартных игр находится под большим «грифом секретности».

**Руководитель образовательной программы,
12 лет стажа**

«Исходя из опыта, единицы из наших пациентов имели хоть какие-то юридические знания о том, что с ними происходит».

**Врач психиатр нарколог,
кандидат медицинских наук, 21 год стажа**

Реклама азартных игр продолжает оказывать значительное влияние на формирование интереса к играм и на развитие игровой зависимости. Эксперты сходятся во мнении, что сокращение объемов рекламы может снизить число новых случаев лудомании, поскольку уменьшит соблазн и снизит воздействие эмоциональных триггеров, связанных с азартными играми. Это особенно актуально для молодых людей, которые подвержены влиянию рекламы в социальных сетях и медиа.

«Реклама азартных игр оказывает существенное влияние на формирование отношения людей к азартным играм и на развитие лудомании. Снижение количества рекламы азартных игр, безусловно, может повлиять на снижение числа новых зависимых людей, особенно среди молодежи и уязвимых групп населения. Однако для эффективной борьбы с лудоманией необходим комплексный подход, включающий не только регулирование рекламы, но и повышение осведомленности, психологическую поддержку, а также создание условий для профилактики и реабилитации зависимости».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Реклама однозначно оказывает влияние. Возможно, да, уменьшится число лудоманов, если сократится реклама. Но здесь проблема не в самой рекламе: она лишь восполняет свободные ниши в системе ценностей молодежи. Проблема кроется гораздо глубже, чем просто маркетинговое пространство рекламы».

**Руководитель образовательной программы,
12 лет стажа**

«Рекламные кампании так и построены, чтобы использовать все возможные эмоциональные триггеры, чтобы привлечь даже тех, кто ранее и не задумывался об азартных играх. А для людей с уже существующей зависимостью процесс отказа от игры значительно усложняется из-за провоцирующих их на новые ставки билбордов, телетрансляций и т. д.».

**Врач психиатр нарколог,
кандидат медицинских наук, 21 год стажа**

«Мы считаем, что реклама азартных игр оказывает существенное влияние. Она создает иллюзию легкого заработка и привлекательности азартных игр как развлечения. Особенно это заметно среди молодых людей, которые подвержены рекламе в социальных сетях и других медиа».

СЕО консалтинговой компании

Эксперты подчеркивают, что одной лишь регуляции рекламы недостаточно для решения проблемы лудомании. Необходим комплексный подход, включающий не только запреты на маркетинг, но и повышение правовой и психологической грамотности населения, создание альтернативных возможностей для досуга и самореализации. Важно также развивать программы профилактики и реабилитации, чтобы минимизировать риски для тех, кто уже попал в зависимость, и предложить обществу здоровые альтернативы азартным играм.

При этом эксперты подтверждают, что **существует значительная разница между рекламой легальных и нелегальных операторов азартных игр**, и эта разница напрямую влияет на степень риска развития лудомании. Легальные операторы действуют в рамках законодательства, что обязывает их соблюдать строгие правила рекламы, включая ограничения по возрасту и информирование о рисках азартных игр. Они обязаны внедрять меры защиты, такие как предотвращение доступа несовершеннолетних и предоставление информации о службах помощи для людей с игровой зависимостью. Это снижает риск вовлечения уязвимых групп населения и способствует более ответственному подходу к азартным играм.

Нелегальные операторы, напротив, не подчиняются никаким правилам и стремятся к максимальному вовлечению игроков, часто используя агрессивные маркетинговые стратегии. Их реклама нацелена на привлечение большего количе-

ства пользователей, обещая быстрые и крупные выигрыши без учета последствий. Она доступна в любой момент, анонимна и не требует проверки возраста, что особенно опасно для молодежи и несовершеннолетних. Эти платформы не только увеличивают риск возникновения зависимости, но и связаны с мошенничеством и отсутствием гарантий выплат, что усугубляет негативные последствия для игроков. Таким образом, различия в рекламе легальных и нелегальных операторов способствуют разному уровню риска, и ограничение рекламы нелегальных игр может стать важным шагом в борьбе с лудоманией.

«Легальные операторы азартных игр, как правило, работают в рамках четко установленного законодательства, обязаны соблюдать нормы безопасности и защиты игроков. Реклама таких операторов обычно регулируется государственными органами, что предполагает наличие определенных ограничений на содержание рекламы, целевую аудиторию и даже частоту распространения рекламных материалов. Легальные операторы обязаны информировать своих пользователей о рисках азартных игр, ограничивать доступ к играм для несовершеннолетних, а также предоставлять информацию о службах помощи в случае игровой зависимости. Реклама нелегальных азартных игр преследует одну цель – это массовость вовлечения в азартные игры без учета вышеуказанных последствий».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«В контексте борьбы с лудоманией я не вижу никакого смысла. Какая разница лудоману: легальный или нелегальный способ?».

Врач-терапевт, аддиктолог, 10 лет стажа

«У нелегальных организаций на одной стороне весов находится неподчинение законам страны, неуплата налогов, мутная и неконтролируемая система регулирования, отсутствие гарантий выплат игрокам, а также мошенничество и связь с криминалом, а на другой стороне – обещания анонимности, моментальная доступность, отсутствие входного возраста, возможность скрыть свое пристрастие в мессенджере и на закрытых сайтах. Из крупных и официальных букмекерских компаний можно вы-

вести деньги двумя способами: привязать карту – для чего понадобится раскрыть свое пристрастие для иного человека, либо забрать деньги из кассы. Во втором случае, вместе с идентификационным кодом игрока, потребуют удостоверение личности, для того чтобы убедиться в совершеннолетию. В случае с «нелегалами» все гораздо проще – они не спрашивают о возрасте, а игрок, в свою очередь, не спрашивает их лицензию и степень законности».

CEO консалтинговой компании

Эксперты отмечают, что наиболее часто встречающиеся случаи лудомании связаны с онлайн-казино, ставками на спорт, слотами и покером. Эти виды азартных игр приводят к глубоким финансовым и психологическим проблемам у зависимых людей. Лечение лудомании требует значительных временных и ресурсных затрат. Процесс реабилитации может занять от нескольких месяцев до нескольких лет и зависит от множества факторов, включая степень зависимости, социальный статус и поддержку семьи. Комплексный подход, включающий психотерапию и социальную адаптацию, является ключом к успешному восстановлению.

Особое внимание уделяется тому, что лудоманов вылечить сложнее, чем людей с другими видами зависимостей, такими как алкоголизм или наркомания. Это связано с тем, что лудоманы часто находятся в состоянии отрицания своей проблемы, что замедляет процесс лечения. Эксперты подчеркивают, что эффективная реабилитация требует длительной изоляции и интенсивной психотерапии. Кроме того, успешное лечение невозможно без поддержки со стороны семьи и близких, поскольку они также страдают от последствий этой зависимости.

«Онлайн-казино, слоты, ставки на спорт и покер чаще всего становятся источником наиболее глубоких и разрушительных зависимостей. На временные рамки лечения зависимости человека от лудомании влияет множество факторов».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«Чаще всего букмекерских контор. Для достижения хорошего результата у меня уходит минимум 3 месяца интенсивной работы».

Врач-терапевт, аддиктолог, 10 лет стажа

«Например, там как бы наши студенты проходят практику реабилитации от шести месяцев. И, к сожалению, ни один госслужащий, ни один военнослужащий не имеет такого количества времени на то, чтобы все бросить и пойти шесть месяцев реабилитироваться».

**Заведующая кафедры психологии,
29 лет стажа**

«Я видела таких людей в двух частных рехабах, один в Алматинской области и в городе Алматы. И самое главное выяснилось, что лудоманов, как и алкоголиков, вылечить гораздо сложнее, чем наркоманов. Об этом говорят все врачи».

**Руководитель образовательной программы,
12 лет стажа**

«Лечить таких людей нелегко, так как изоляция важна. В тоже время и длительная психотерапия. Большие страдают родные и близкие. Сам зависимый от игры человек очень долго приходит к последствиям своей зависимости, так как есть отрицание. Анозогнозия в психологии – это клиническое явление, при котором пациент отвергает идею о своем заболевании, игнорирует его или недооценивает свое состояние. Игры: от «облачка» в онлайн формате до ставок в разных онлайн букмекерских конторах».

Практикующий психолог, 6 лет стажа

«Лечение любой зависимости требует времени и ресурсов. А так как лудомания относится к хроническим расстройствам, то и здесь процесс восстановления обычно занимает от нескольких месяцев до нескольких лет, в зависимости от уровня зависимости и вовлеченности человека в свою реабилитацию. Важно, чтобы лечение было комплексным, включало качественную психотерапию, поддержку как со стороны специалистов, так и со стороны семьи».

**Врач психиатр нарколог,
кандидат медицинских наук, 21 год стажа**

«Чаще всего сложность возникает в связи с сильной закредитованностью и отсутствием финансов, также причиной является нежелание обращаться в государственное учреждение из-за страха быть на учете, также количество учреждений, где реально могут помочь и бесплатно сводится к минимуму».

Психолог, аддиктолог, 4 года стажа

«Не всегда разговор может идти о полном выздоровлении, а только о сдерживании самых тяжелых последствий. Поддержка семьи, окружения, а также специализированные программы и психологи – все это необходимо для успешного восстановления».

СЕО консалтинговой компании

«Зависимые от азартных игр часто испытывают финансовые трудности, социальную изоляцию и семейные кризисы».

Ассоциированный профессор

Для решения проблемы лудомании в Казахстане необходимо внедрение комплексной стратегии, включающей улучшение правовой осведомленности, регулирование рекламы, повышение психологической грамотности и создание альтернативных форм досуга. Также требуется развитие программ профилактики и реабилитации, чтобы помочь людям, уже попавшим в зависимость, и предотвратить дальнейшее распространение проблемы.

Наиболее распространенные виды азартных игр

В ходе интервью эксперты подчеркнули, что ставки на спорт и киберспорт в букмекерских конторах занимают лидирующие позиции среди наиболее популярных форм азартных игр в Казахстане. Это явление объясняется как растущей доступностью онлайн-платформ для ставок, а также, вероятно, возрастающим интересом населения к спортивным и киберспортивным событиям.

«Все начинается с карт, шахмат (когда на интерес, становится скучно), потом ставки (на события в спорте и т.д.)».

Психолог, 7 лет стажа

«Букмекерские конторы и спортивные ставки, казино».

Экономист, ассоциированный профессор

«Ставки на спорт или киберспорт, игровые автоматы».

Психолог, 5 лет стажа

«Букмекерские конторы и онлайн-казино».

Психолог, аддиктолог, 4 года стажа

«Наиболее распространены различные виды онлайн-ставок, ставки на спорт и лотереи. Ставки на спорт, особенно через букмекеров, пользуются популярностью, так как воспринимаются как интересное развлечение, которое якобы может принести доход».

СЕО консалтинговой компании

«Исходя из практики, могу сказать, что большинство наших пациентов имели проблемы использования букмекерских контор со ставками на различные виды спорта и их онлайн-платформы. На втором месте – это игра на игровых автоматах».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«У нас, наверное, почти нет никого, кто не ставил бы ставки во время футбола. Мужчины, каждый, хотя бы пять тысяч тенге, но поставит. И вот кто-то остановился вовремя, а кто-то нет и уходит туда дальше, вот в эти спортивные ставки. Они опасны. Плюс еще момент такой – у нас есть стране бесконечная реклама. Едешь в машине, радио включено, и по радио передают «Париматч», «Олимп Бет». КТК включаешь – там постоянно эта реклама идет».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

При этом отмечается, популярность онлайн-казино и игровых автоматов. Широкая распространенность данных видов игр обусловлена их высокой доступностью и удобством, поскольку большинство пользователей могут участвовать в азартных играх, находясь дома, при помощи интернета. Согласно мнению экспертов, тенденция привлечения игроков значительно расширится, охватывая не только взрослую аудиторию, но и молодежь, благодаря использованию мобильных приложений и рекламных акций, предлагающих бонусы. Такой доступ и маркетинговые стратегии способствуют росту интереса к данным формам азартных игр среди молодых людей, что вызывает обеспокоенность по поводу возможных последствий для психоэмоционального состояния и финансового благополучия этой категории пользователей.

«Однозначно вижу онлайн-игры всевозможные. Раньше свободные автоматы стояли на улице, сейчас я вижу, что они перешли в формат онлайн игр, слотов. Практически все присутствует в онлайн».

Социолог, 12 лет стажа

«В Казахстане азартные игры регулируются законодательством, и на данный момент существует несколько наиболее популярных видов, которые легально предлагаются в стране: казино, игровые автоматы, букмекерские конторы и ставки на спорт, лотереи, онлайн-казино и азартные игры в интернете».

**Кандидат юридических наук,
доцент кафедры, 25 лет стажа**

«... представьте, когда без конца выплывает вот эта реклама. Естественно, ты начинаешь думать: «что за ставки?» А когда тебе уже на телефон приходит СМС: «Дарим тебе сто тысяч бонусов». Ну, представьте, сто тысяч бонусов. Но это не просто так оно упало. Почему мне эти сто тысяч бонусов? Это как бы втягивание в игру идет, и вот человек, у которого мало радости в жизни или у которого мало возможностей..., а это подарок, как бы из ниоткуда. И они думают, а почему бы не попробовать, в принципе?».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

Эксперты также отмечают различного вида инвестиционные схемы – финансовые пирамиды. Несмотря на то, что этот вид не совсем относится к традиционным азартным играм, эксперты отмечают, что финансовые пирамиды, которые обещают быстрые и большие доходы, играют роль в формировании зависимости. Люди часто воспринимают их как способ получения «легких денег», что в свою очередь может приводить к финансовым потерям и зависимости. Особенно часто такие схемы маскируются под легальные финансовые продукты, что делает их еще более привлекательными для неопытных инвесторов.

«...есть такие, знаете, кто втягивается через инвестиции. Я помню, было у нас так, вложили деньги в финансовые пирамиды. Как много людей у нас постоянно обманываются, то есть все хотят «легких денег». И все готовы даже квартиры

продавать и вкладывать эти деньги. Потому что быстрый возврат. Но в любой пирамиде только верхушка добивается больших денег. Это инвестиции, они тоже играют какую-то роль и тоже могут привести к лудомании. Поэтому люди все это теряют».

**Заведующая кафедры психологии
национального вуза, 29 лет стажа**

В целом, по мнению экспертов, в последние годы в стране наблюдается заметный рост популярности онлайн-казино и букмекерских контор, что связано с развитием интернета, мобильных технологий и расширением доступа к виртуальным платформам. Как следствие, проблема лудомании выходит на новый уровень: с одной стороны, доступность азартных игр через интернет способствует вовлечению все большего числа людей в эту деятельность, с другой – отсутствие строгого контроля со стороны государственных органов и слабая регуляция цифровых азартных платформ способствуют развитию зависимостей среди пользователей. Особенно уязвимыми являются подростки и молодежь, которые могут не осознавать всех рисков, связанных с азартными играми. Это создает серьезные вызовы для сферы здравоохранения, образования, правоохранительных органов, которые должны выработать комплексные меры для минимизации социальных и экономических последствий лудомании в стране.

Перспективы распространения лудомании

Рост лудомании в будущем будет во многом зависеть от множества социальных вызовов, которые расширяются в текущих условиях национального развития. В первую очередь, это доступность азартных игр через интернет и мобильные устройства. Современные технологии сделали игры более доступными, а онлайн-платформы позволяют людям легко подключаться к игровому процессу без каких-либо ограничений. И в этом контексте особо следует выделить роль социальных сетей и цифровых коммуникаций, где активно пропагандируются различные виды азартных развлечений, создавая культ мгновенного успеха и быстрого заработка. Лутбоксы, микротранзакции и геймификация в социальных играх становятся неотъемлемой частью ежедневного досуга, создавая у людей ложное представление о легкости получения материальных благ через азарт. Это формирует у них привычку, которая с течением времени может перерасти в зависимость.

«Безусловно, интернет будет только способствовать росту лудомании, если ничего не менять. Доступность онлайн-игр и сообществ с негативной информацией в соцсетях – это серьезный риск».

СЕО консалтинговой компании

«Современные технологии значительно упростили доступ к азартным играм. Люди воспринимают процесс игры как обычную часть досуга, не осознавая, что игра может стать зависимостью. То есть с увеличением доступности азартных игр меняется и восприятие этого поведения как «нормы». Этому также способствуют агрессивный маркетинг и реклама. Поэтому в ближайшее время, если не предпринимать никаких политических и государственных действий, число лиц, вовлеченных в эту проблему, будет только расти».

**Психиатр, руководитель
Информационно-аналитического
мониторингового центра, 21 год стажа**

«Популяризация, геймификация, общая экономическая нестабильность в мире. Все переходит и перейдет в формат азартных онлайн-игр».

Психолог, 5 лет стажа

В свою очередь, кризисные экономические условия и растущий уровень социальной неопределенности усиливают риски расширения масштабов вовлечения населения в игровую зависимость. Азартные игры становятся привлекательными, как кажущийся выход из трудной ситуации, хотя, в действительности, они только усугубляют проблему. Недостаток профессиональных и социальных навыков также может приводить к тому, что люди начинают искать эмоциональное удовлетворение в играх, вместо того чтобы решать реальные проблемы.

«В условиях стресса, социального неравенства и неопределенности люди ищут легкий способ убежать от реальности, а что становится такой отдушиной? Верно, игры, алкоголь, наркотики».

Терапевт, аддиктолог, 10 лет стажа

Влияние поп-культуры и медиа, которые часто романтизируют азартные игры и показывают их как способ быстро стать успешным, также способствует росту популярности лудомании. Это, в сочетании с отсутствием строгого контроля и законодательных мер, позволяет игровой индустрии процветать, создавая

иллюзию нормальности и привлекательности азартных развлечений.

С развитием технологий и виртуальных миров, зависимость от онлайн-развлечений может перерасти в более сложный и многоуровневый тип зависимости. Уже сейчас многие ищут утешение в цифровых мирах, и если эта тенденция продолжится, то зависимость от технологий и виртуальных реальностей может стать основным вызовом для общества в будущем.

«Я думаю, что сейчас лудомания как зависимость набирает обороты из-за того, что увеличивает-ся фактор одиночества, разобщенность людей и страх доверять. Ценности современного человека – это «быстро, выше, сильнее». Нарциссическое общество можно охарактеризовать как общество, в котором акцент делается на индивидуальные достижения, внешний успех и самооценку, основанную на признании и восхищении окружающих».

Психолог, 7 лет стажа

В Казахстане в краткосрочной перспективе лудомания будет лишь одной из составляющих более широкого спектра зависимостей, которые будут развиваться в будущем, если не будут предприняты усилия по регулированию и осведомленности. При этом ситуация может ухудшиться, если не будут приняты активные меры на уровне законодательства, здравоохранения и образования. Без комплексного подхода, направленного на профилактику и лечение зависимости, можно ожидать, что количество людей, страдающих от лудомании, будет продолжать расти. Люди будут все чаще искать «бегство» от реальности в онлайн-играх, социальных сетях и виртуальных мирах, особенно в условиях социального стресса, где все большее число людей будет чувствовать себя изолированными и неуверенными.

ГЛУБИННЫЕ ИНТЕРВЬЮ

Портрет

В ходе проведенных интервью были выявлены несколько ключевых характеристик, которые могут помочь сформировать условный портрет лудомана. В то же время полученные данные требуют дальнейшего научного осмысления и более глубокого междисциплинарного анализа для полного понимания этого явления.

Гендер. Мужчины (90%) значительно преобладают среди людей с игровой зависимостью, что, вероятно, обусловлено не только биологическими, но и социальными факторами, включая стигматизацию женщин в обществе. Женская зависимость от азартных игр зачастую воспринимается как табу, что снижает открытость и доступность диагностики и помощи для женщин.

Этнос. Наибольшую часть среди лудоманов составляют представители казахской этнической группы, что связано с демографическими особенностями и численным преобладанием казахов в населении страны.

Возраст. Средний возраст лудомана – 29 лет, что указывает на достаточно молодую аудиторию среди зависимых от азартных игр. Самому молодому информанту – 20 лет, самому взрослому – 49. Большинство опрошенных начали играть в школьные годы, что может свидетельствовать о высоком риске развития зависимости в подростковом возрасте.

Образование. Преобладание среди лудоманов людей с высшим образованием (71,7%) может свидетельствовать о высокой когнитивной активности и уверенности в своих силах. Эти

люди склонны воспринимать азартные игры как интеллектуальное испытание, создавая иллюзию способности «переиграть» систему. Такой высокий уровень самоуверенности и неосознаваемая зависимость становятся катализаторами развития игровой болезни.

Семейное положение. Основная часть респондентов состоит или состояла в браке (свыше 56%) и имеют детей, что подчеркивает значимость социальной и семейной поддержки в процессе реабилитации. Семьи часто оказываются в ситуации созависимости, где супруги активно вовлечены в реабилитационные программы, помогая лудоманам преодолевать зависимость.

Экономический статус. Многие информанты имели стабильный источник дохода, что свидетельствует о наличии у них определенного уровня социальной и экономической устойчивости на момент возникновения зависимости.

География реабилитации. Большинство респондентов предпочитают проходить лечение в крупных городах (Астана и Алматы). Это может быть связано как с отсутствием специализированных программ реабилитации в регионах проживания, так и с желанием сохранить анонимность и избежать общественного осуждения.

В целом представленные усредненные данные о лудомании указывают, что проблема имеет множество корневых факторов. Это подчеркивает необходимость комплексного подхода к решению вопросов игровой зависимости, включающего не только медицинские, но и социальные, культурные и образовательные меры.

ГЛУБИННЫЕ ИНТЕРВЬЮ С ЛУДОМАНАМИ: ПОРТРЕТ

90% мужчины
10% женщины

90%
представители казахской
этнической группы

20 ЛЕТ самый молодой
29,7 ЛЕТ средний возраст
49 ЛЕТ самый взрослый

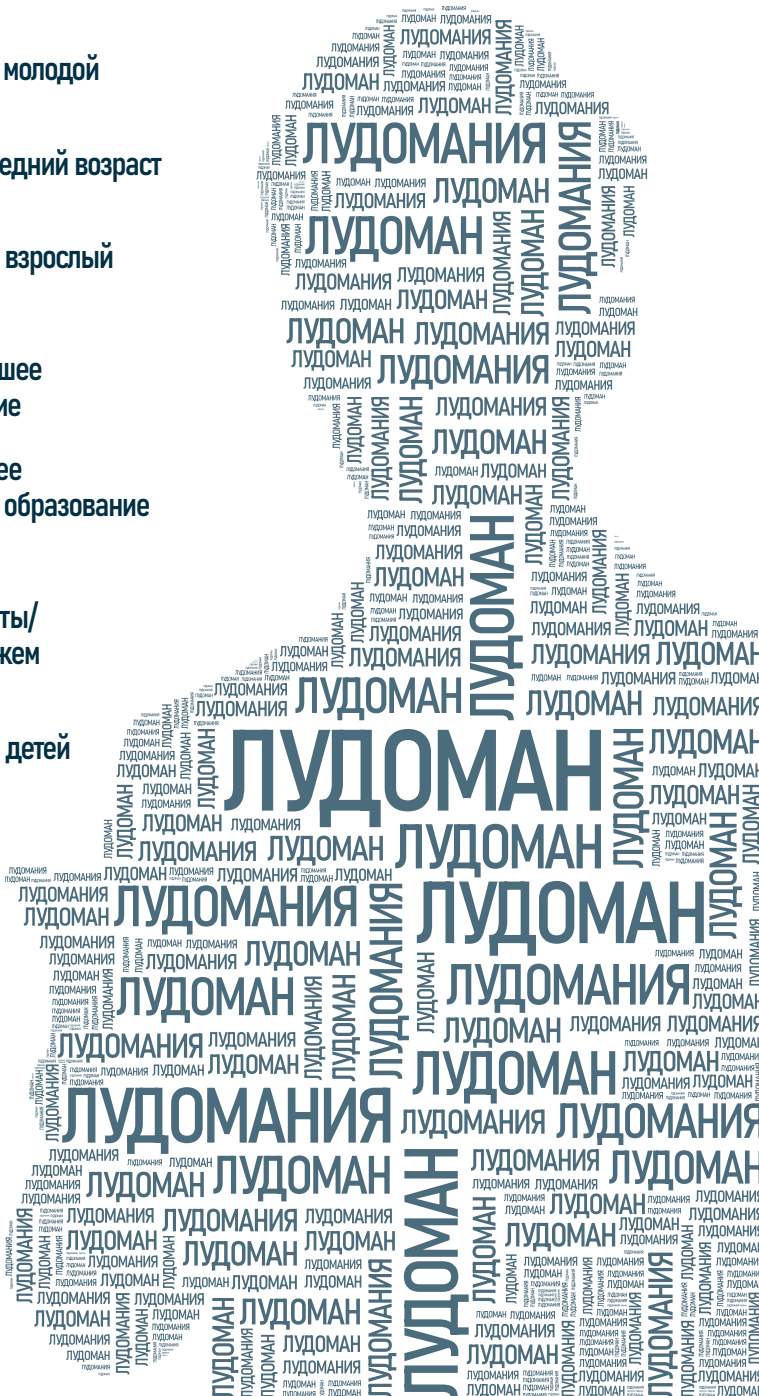
71,6% имеют высшее образование
20% имеют среднее специальное образование

43,3% не женаты/
не замужем
33,3% в браке
и имеют детей
20% в разводе

43,3%
проходят лечение
в городе проживания
56,6%
приезжие
из других городов

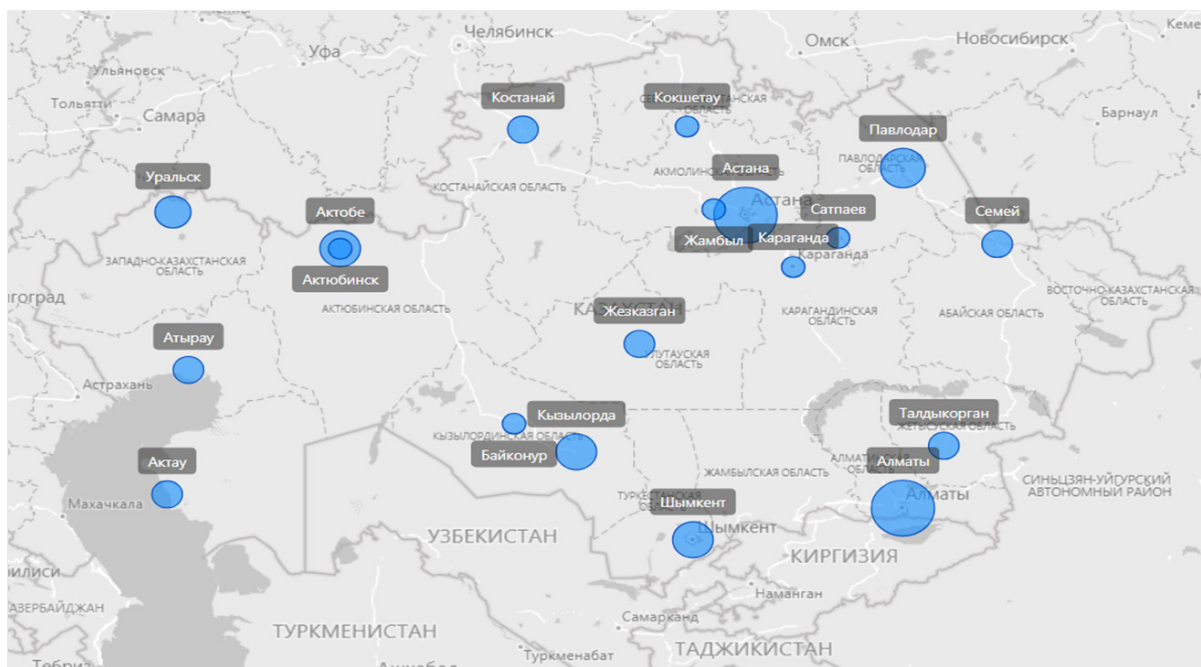
Патологическая вовлеченность в азартные игры

Проблема лудомании в Казахстане остается крайне актуальной и недостаточно изученной. Отсутствие в стране научной базы, ориентированной на исследование аддиктологии, а также специализированных образовательных и программных решений, направленных на борьбу с игровой зависимостью, значительно затрудняет системное изучение, и как следствие, эффективную профилактику игровой зависимости. В результате в Казахстане наблюдается дефицит практических и теоретических знаний, необходимых для

реабилитационных центров. Кроме того, результаты исследования могут способствовать более глубокому пониманию факторов, влияющих на развитие игровой зависимости, и помочь в формировании эффективных стратегий для совершенствования существующих систем диагностики, профилактики и реабилитации.

Интервью были проведены в нескольких крупных городах страны: 28 респондентов – из Астаны, 24 – из Алматы, 5 – из Шымкента и 3 – из Павлодара. Однако не все информанты были жителями указанных регионов, многие из них прибыли из других областей.

Рисунок 1. Региональная представленность

комплексного подхода к решению проблемы игровой зависимости.

В целях исследования феномена лудомании в Казахстане и факторов, способствующих ее развитию, проведено 60 глубинных интервью с людьми, которым был поставлен диагноз «патологическая игровая зависимость». Все респонденты на момент проведения интервью находились в процессе лечения или уже завершили реабилитацию в частных центрах, где работают психологи и аддиктологи, предоставляющие специализированную помощь пациентам с игровой зависимостью.

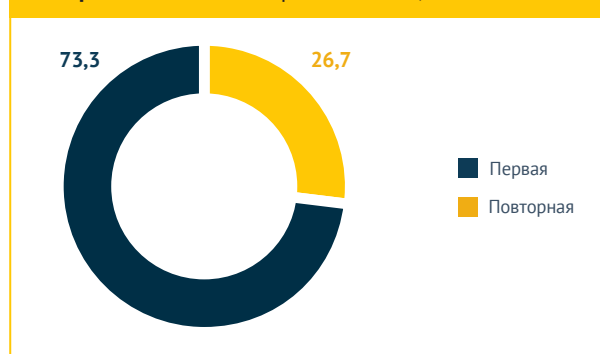
Данный методологический подход позволяет получить более точную информацию о состоянии людей, страдающих от игровой зависимости, а также выявить особенности их лечения в условиях частных

Касательно процедуры вхождения в программу реабилитации, на первом этапе каждый пациент, обратившийся в центр, проходит обязательное тестирование и индивидуальную беседу. Ключевой целью консультаций является диагностика зависимости и определение стадий. На основе полученных данных разрабатывается программа лечения, которая может включать различные варианты: трехмесячный или семимесячный курсы, а также повторную реабилитацию в случае срыва.

Необходимо отметить, что для большинства респондентов (73,3%) это было первое обращение в центр. В то же время среди опрошенных имелись случаи многократных обращений за помощью. Например, один из участников исследования сообщил, что проходил лечение 9 раз. Также были зафиксированы

случаи, когда пациенты завершили курс лечения, но не завершили программу реабилитации, что указывает на наличие проблем в обеспечении долгосрочной эффективности лечения и поддержания устойчивых результатов реабилитации.

Диаграмма №11. Стадии реабилитации, в %

В рамках курса лечения пациенты слушают лекции, проводимые аддиктологами и другими специалистами в области психологии и медицины. Эти занятия направлены на ознакомление участников с теоретическими аспектами игровой зависимости, включая ее возможное происхождение, механизмы развития и факторы, способствующие ее возникновению. Специалисты подробно объясняют биологические, психологические и социальные аспекты зависимости, что помогает пациентам лучше понять природу их проблемы и осознать важность комплексного подхода в процессе реабилитации.

Лудоманы часто не могут точно определить момент, когда их зависимость от азартных игр начала развиваться, но наиболее часто упоминаются семейные проблемы как одна из возможных причин. На начальных стадиях зависимости многие из них успешно скрывали свою проблему от близких и знакомых. Однако по мере накопления крупных долгов и поступления звонков от банков, близкие начали осознавать серьезность ситуации и пытались помочь, предлагая услуги реабилитационных центров. Необходимо отметить, что положительный эффект от лечения наступал лишь в том случае, если сам лудоман принимал решение начать процесс восстановления.

Между тем большинство людей, страдающих от лудомании, частично осознавали наличие проблем с азартными играми, но не признавали свою зависимость до обращения в реабилитационный центр. На этапе осознания проблемы многие респонденты испытывали сопротивление и отрицание, что является характерной чертой зависимых состояний. Этот феномен часто связан с психоэмоциональными защитными

механизмами, такими как минимизация проблемы или убеждение в контролируемости поведения, что затрудняет признание зависимости до того, как человек сталкивается с необходимостью лечения. Обращение в реабилитационный центр становилось важным моментом в процессе осознания и принятия своей проблемы, что открывает путь к дальнейшему восстановлению и реабилитации.

«Зависимость я осознал только по приходу в реабилитационный центр. Помню первичную консультацию. И мне объясняют-объясняют и вдруг по фактам подходят, схожести есть. Но все равно нет принятия. Только в самом реабилитационном центре я начал понимать, что у меня игровая зависимость, что я лудоман. А до этого так образно скажу, «мазался» иллюзиями, что лудоманы это те, кто квартиры закладывают те, кто машины сдают. У кого миллионные долги».

Мужчина, Астана, 21 года, опыт игры – 8 лет

В среднем у лудоманов уходило от 2 до 8 месяцев, прежде чем они осознавали, что у них имеется зависимость, и что она, вероятно, будет сохраняться на протяжении всей жизни. Этот период часто связан с постепенным осознанием тяжести своей проблемы и ее долгосрочных последствий. Важным этапом в этом процессе становится осознание того, что зависимость – это не просто временное увлечение, а хроническое состояние, требующее постоянной работы над собой. На вопрос «Как Вы понимаете зависимость?» респонденты давали следующие ответы:

«Для меня зависимость – это определенный уход от реальности. Вот когда мне становится некомфортно, я пытаюсь уйти от этой реальности через наркотики, алкоголь и игру. В моем случае, это в основном игра, потому что у меня зависимость игровая».

Мужчина, Астана, 28 года, опыт игры – 12 лет

«Зависимость для меня – это преобразование. Преобразование детских травм, они влияют».

Мужчина, Астана, 24 года, опыт игры – 8 лет

«Болезнь. Неизлечимая болезнь».

Мужчина, Астана, 29 года, опыт игры – 14 лет

Почти все респонденты указали, что оказались в реабилитационном центре вынужденно, после того как достигли своего «дна». Каждый из них определяет

это состояние по-своему, но общими для большинства являются несколько характерных переживаний. Игро-маны часто описывают свое состояние как потерю поддержки со стороны близких, чувство стыда перед детьми или родителями, а также переживания, связанные с самобичеванием (например, мысли «я дурак», «как я мог так поступить»). Множество респондентов утратили работу, накопили значительные долги, стали объектами преследования со стороны коллекторов, и некоторые из них сталкивались с суицидальными мыслями или даже пытались покончить с собой.

В большинстве случаев близкие родственники (родители, братья, сестры, супруги) осознавали, что проблема заключается не только в финансовых трудностях, таких как долги и кредиты, но и в глубокой игровой зависимости. Однако они часто не могли донести до зависимого человека всю серьезность ситуации. Родные пытались предложить помощь через консультации психологов или беседы с представителями религиозных общин. Лудоманы соглашались на такую помощь, но вскоре возвращались к своим играм, так как это не решало основной проблемы зависимости.

Когда финансовая поддержка прекращалась, и зависимый человек оказывался один на один с последствиями своей игры, он сталкивался с реальностью, что приводило к так называемому «дну» – состоянию, когда проблема становится невыносимой и требует немедленного вмешательства. В такие моменты чаще всего зависимые начинали соглашаться на реабилитацию. Иногда это происходило по собственной инициативе, но гораздо чаще – по совету близких. В таких случаях, совместно с родственниками, они находили подходящий реабилитационный центр, оплачивали лечение и начинали проходить курс реабилитации, надеясь на восстановление и улучшение своей жизни.

В целом результаты исследования показали, что для большинства респондентов процесс осознания своей зависимости начинается только после обращения в реабилитационные центры. Зависимые часто сталкиваются с долгим периодом отрицания и сопротивления. Лишь после того, как они оказываются в критической ситуации, они начинают осознавать тяжесть своей проблемы и необходимость вмешательства. Эта трансформация осознания зависимости, по мнению респондентов, требует значительного времени (от 2 до 8 месяцев) и становится основой для начала успешной реабилитации.

Кроме того, исследование выявило, что близкие родственники часто видят проблему игровой зависимости у своих близких, но сталкиваются с трудностью донесения этого осознания до зависимого человека. В

большинстве случаев попытки помочь через консультации специалистов или религиозные практики не приводят к долгосрочным результатам, что указывает на необходимость применения более комплексных и устойчивых методов реабилитации. Ключевым фактором для успешного лечения становится не только медицинская помощь, но и поддержка со стороны семьи, готовность принять участие в процессе реабилитации и предоставить финансовую помощь для оплаты лечения.

Социально-экономические характеристики зависимых

Лудомания или зависимость от азартных игр представляет собой серьезную психосоциальную проблему, затрагивающую различные аспекты жизни человека. В последние годы она привлекает все большее внимание как в научных кругах, так и среди специалистов в области здравоохранения и социальной работы, поскольку последствия этой зависимости становятся все более ощутимыми. Особенно важным является изучение факторов, способствующих развитию лудомании, а также характеристик зависимых, поскольку это позволяет выработать более эффективные методы профилактики и лечения.

В Казахстане лудомания затрагивает людей различных возрастных групп, однако особенно уязвимы молодые люди, находящиеся на этапе формирования личности и профессиональной карьеры. Проблема имеет ярко выраженные социальные и культурные аспекты, некоторые семейные особенности. По результатам интервью с людьми, которым был поставлен диагноз «патологическая игровая зависимость», были выявлены следующие социально-экономические характеристики.

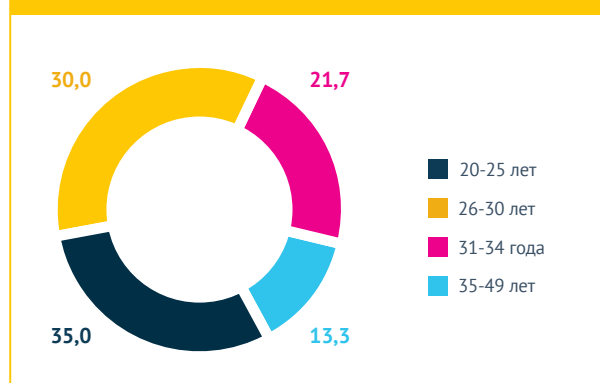
Возраст. Анализ возрастной структуры людей, страдающих от этой зависимости, показывает явное преобладание молодых людей, что указывает на высокий риск развития лудомании в данной возрастной когорте. Самому молодому респонденту 20 лет, старшему – 49 лет. Необходимо отметить, что возрастная категория 26-30 лет занимает наибольшую долю среди респондентов – 35%. Это свидетельствует о том, что зависимость часто формируется в период активного социального и профессионального становления личности, когда человек сталкивается с высокими нагрузками, стрессом и стремлением к самоутверждению.

В свою очередь значительный процент людей в возрасте 20-25 лет (30%) указывает на повышенную уязвимость этой возрастной группы, находящейся на стыке подросткового возраста и начала взрослой жизни.

ни. Это возраст, когда молодежь часто экспериментирует с различными формами досуга и социализации, что увеличивает вероятность вовлечения в рискованные и деструктивные виды активности, включая азартные игры.

Менее выражена распространенность лудомании среди более зрелых возрастных групп, таких как 31-34 года (21,7%) и 35-49 лет (13,3%). Тем не менее, эти данные не исключают возможности развития зависимости и в более старшем возрасте, что свидетельствует о снижении, но не исчезновении риска по мере взросления. В целом различия в уровнях заболеваемости между возрастными группами могут быть обусловлены множеством факторов, включая социально-экономическое положение, личные обстоятельства и психоэмоциональное состояние.

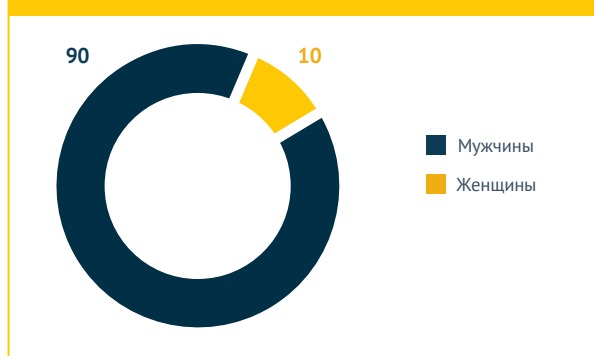
Диаграмма №12. Возраст, в %

Гендер. Число мужчин, страдающих от игровой зависимости, значительно превышает количество женщин и составляет 90% против 10%, что указывает на выраженную гендерную асимметрию в распространенности этого расстройства. Такое соотношение может быть обусловлено рядом факторов, среди которых важное место занимают социальные и культурные барьеры, которые могут ограничивать доступ женщин к реабилитационным программам. Женщины нередко сталкиваются с недостаточной поддержкой со стороны семьи и общества, а также с финансовыми и эмоциональными трудностями, которые затрудняют их обращение за помощью и прохождение лечения. Эти проблемы создают дополнительные препятствия на пути к восстановлению, ограничивая возможности женщин для преодоления зависимости и снижения ее последствий.

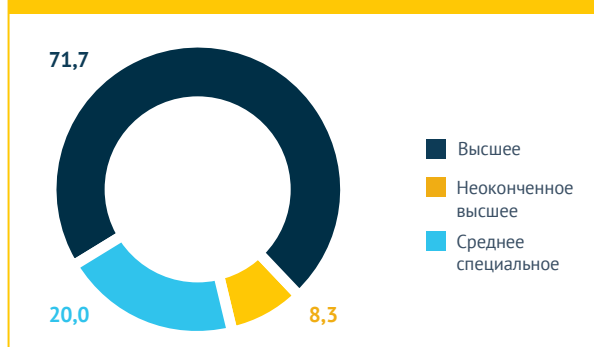
Образование. 71,7% лудоманов имеют высшее образование, 20% – среднее специальное, и лишь 8,3% обладают неоконченным высшим образованием. Интересным фактом является то, что в школьные годы

Диаграмма №13. Гендер, в %

многие из опрошенных демонстрировали хорошие результаты в учебе, активно участвовали в дополнительных секциях и кружках, что указывает на наличие стремления к саморазвитию и высокую активность в учебной сфере. Эти данные могут свидетельствовать о том, что зависимость от азартных игр не всегда связана с низким уровнем образования или недостатком интеллектуальных способностей. Вместо этого, лудомания может развиваться у людей с высоким потенциалом, что подчеркивает сложность и многофакторность этого расстройства.

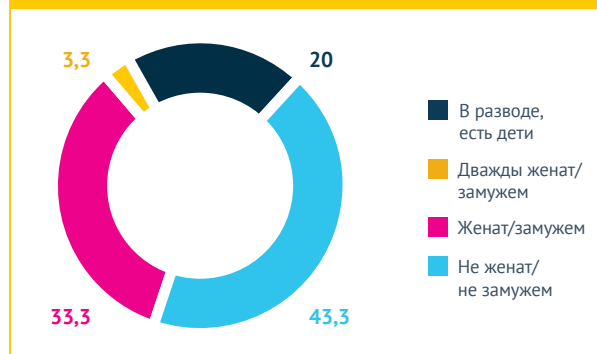
Диаграмма №14. Образование, в %

Семейное положение. Среди опрошенных 63,3% не состоят в браке или находятся в разводе, и причину этому многие лудоманы связывают именно с собственной зависимостью. Большинство из них осознавали, что не способны строить стабильные отношения, а их игровое поведение создает проблемы для окружающих. Стремление отыграться приводило к накоплению долгов и кредитов, что лишь усугубляло чувство безысходности и одиночества. Как результат, одной из характерных особенностей игроманов является их склонность к одиночеству: они часто избегают общения и взаимодействия с окружающими. Это может быть связано с внутренним дискомфортом, стыдом и чувством вины за свое поведение.

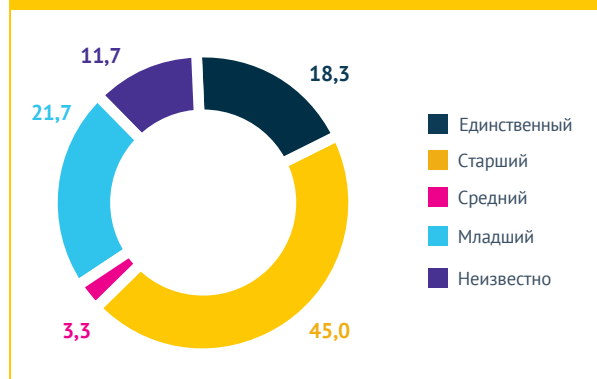
В то же время 33,3% участников состоят в браке. Однако следует отметить, что лишь немногие из жен были осведомлены о зависимости своих супругов до заключения брака. Важная деталь, что в процессе реабилитации многие супруги прошли курс по созависимости, аналогичный тому, который проходят родители зависимых. Этот курс направлен на оказание поддержки женам в трудные моменты, обучение выявлению признаков срыва и эффективному управлению стрессом.

Диаграмма №15. Социальный статус, в %

Интересным наблюдением является то, что среди игроманов редко встречаются «средние дети» – чаще это старшие или младшие сыновья, в то время как их братья и сестры зачастую не имеют подобных зависимостей. Это может указывать на влияние семейной динамики и роли ребенка в семье на развитие зависимостей. Также семьи лудоманов часто оказываются деструктивными: родители могут страдать от различных зависимостей, особенно алкогольной, или проявлять чрезмерную строгость и требовательность. Семейные условия могут способствовать развитию у детей негативных моделей поведения, включая избегание реальности через азартные игры, что в свою очередь усиливает стремление игроманов избегать реального мира и его проблем.

Диаграмма №16. Семейная динамика, в %

Профессиональная реализация. Многие участники интервью, прошедшие реабилитацию, уволились с работы, однако некоторые из них планируют вернуться после долгого перерыва. При этом они предпочитают не раскрывать информацию о своем восстановлении и не намерены возвращаться на прежнее рабочее место. Вместо этого, в будущем многие из них выражают желание остаться в сфере реабилитации и помогать другим зависимым, что свидетельствует о стремлении использовать свой опыт для поддержки других людей, оказавшихся в похожей ситуации.

Среди опрошенных лудоманов 18,3% работают или работали в строительной и промышленной сфере, 13,3% – в финансовом секторе, 11,7% – являются государственными служащими, фрилансерами или предпринимателями, а 10% – представители социальной сферы. Эти данные демонстрируют разнообразие профессиональных сфер, в которых могут работать или работали лудоманы. Несмотря на наличие зависимости, они обладают различными трудовыми навыками и опытом, что подчеркивает их способность работать в разных областях. Важно отметить, что зависимость от азартных игр не обязательно препятствует профессиональной реализации, хотя и требует значительных усилий для преодоления.

Таблица №4. Сфера профессиональной деятельности, %

Сфера	%
Строительство и промышленность	18,3
Финансовый сектор	13,3
Государственная служба	11,7
Бизнес, предпринимательство	11,7
Самозанятость, фриланс	11,7
Социальная сфера (здравоохранение, образование, культура)	10,0
Сфера обслуживающего персонала	8,3
Безработные	8,3
ИТ-сфера	3,3
Юриспруденция	3,3

Необходимо отметить, что социально-экономический статус опрошенных лудоманов имеет свои особенности. В исследовании участвовали люди, имеющие возможность проходить лечение в частных клиниках, стоимость которого варьируется от 100-500 тысяч тенге в месяц, а продолжительность лечения составляет от 3 до 8 месяцев. То есть, вероятно, лечение в частных центрах может быть ограничено для опреде-

ленных социальных групп. Данный факт следует учитывать при интерпретации полученных данных.

В целом результаты исследования свидетельствуют о том, что лудомания представляет собой многогранную проблему, затрагивающую различные социальные и личностные аспекты жизни человека. На основании анализа возрастной, гендерной, образовательной, семейной и профессиональной структуры зависимых можно выделить несколько ключевых наблюдений.

Прежде всего, лудомания чаще всего затрагивает молодое поколение, особенно людей в возрасте 20-30 лет. Это явление может быть связано с активным социальным и профессиональным становлением личности, когда возрастает психоэмоциональная нагрузка, появляется множество стрессовых факторов и усиливается потребность в самоутверждении. В этот переходный период недостаточная зрелость для конструктивного решения возникающих жизненных проблем делает молодежь более уязвимой к зависимому поведению, включая азартные игры. Несмотря на снижение уровня заболеваемости в более зрелом возрасте, риск развития зависимости не исчезает, что подчеркивает необходимость раннего вмешательства и профилактики.

Анализ гендерной и семейной структуры показал, что лудомания преимущественно затрагивает мужчин, что может быть связано с социальными и культурными особенностями общества. Семейная динамика играет значительную роль в развитии зависимости, поскольку деструктивные семейные отношения, такие как наличие зависимостей у родителей или жесткая дисциплина, могут способствовать формированию негативных моделей поведения у детей.

Не менее важным является тот факт, что зависимость от азартных игр не ограничивается людьми с низким уровнем образования. Большинство опрошенных лудоманов имеют высшее образование. В профессиональной сфере зависимые обладают разнообразным трудовым опытом и навыками, что свидетельствует о широком диапазоне их профессиональных компетенций. При этом отсутствует четкая зависимость между экономическим положением и наличием зависимости. Тем не менее, игромания оказывает разрушительное воздействие на финансовую стабильность, нарушает социальные связи и препятствует карьерному росту.

Таким образом, лудомания представляет собой сложное расстройство, преодоление которого возможно лишь при своевременном вмешательстве и активном участии самого зависимого в процессе

восстановления. Ключевым аспектом реабилитации является комплексный подход, охватывающий восстановление финансового положения, социальную адаптацию и укрепление личных отношений. Кроме того, ряд бывших зависимых, прошедших реабилитацию, стремится вернуться в сферу помощи другим, что подчеркивает ценность их личного опыта в качестве ресурса для поддержки и помощи тем, кто сталкивается с аналогичной проблемой.

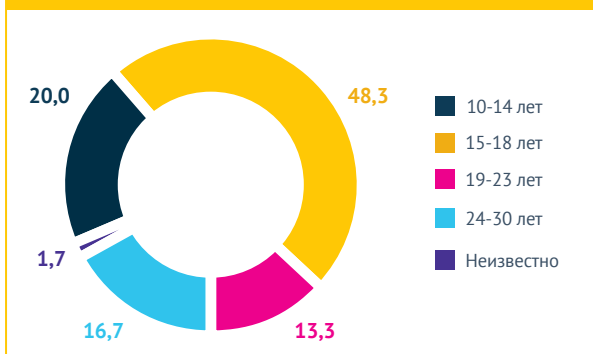
Игровая динамика

До начала вовлечения в азартные игры жизнь большинства опрошенных лудоманов была благополучной. В детстве и подростковом возрасте многие из них достигали высоких академических результатов, активно занимались спортом, а некоторые даже планировали построить карьеру в этой области. Их социально-экономическое положение было стабильным, и родители не ограничивали их в выборе увлечений. Однако, несмотря на внешнее благополучие, эмоциональная вовлеченность родителей в жизнь детей часто была недостаточной. Это могло способствовать формированию уязвимости и поиску альтернативных источников самоутверждения, таких как азартные игры.

Первый опыт участия в азартных играх у многих происходил в подростковом возрасте, в среднем около 15-16 лет, и чаще всего заключался в играх на автоматах или ставках в букмекерских конторах. В этот период значительное влияние оказывали сверстники – одноклассники или старшие подростки, а также родственники (братья, сестры, родители), которые имели опыт игры и порой делились положительными впечатлениями. Азартные игры воспринимались как часть социальной активности, а не как угроза для личного благополучия. В результате многие не осознавали риски, связанные с этим поведением, и не могли предсказать разрушительные последствия зависимости.

Средний возраст людей, которые делают свою первую ставку, составляет 18 лет, что, вероятно, связано с достижением совершеннолетия и большей доступностью азартных игр. Однако случаи более раннего вовлечения не являются редкостью: среди респондентов встречались и 10-летние дети, а самым взрослым человеком, сделавшим первую ставку, оказался 30-летний мужчина. Ранний опыт игры решает ключевую роль в дальнейшем развитии зависимости, формируя убеждение, что азартные игры могут быть источником дохода или эмоционального удовлетворения.

Диаграмма №17. Возраст начала игровой деятельности, в %

По итогам интервью можно выделить общий сценарий вовлечения в азартные игры, который характеризуется динамичным развитием зависимости, сопровождающимся значительными изменениями в социальной, финансовой и психологической сферах жизни. Этот процесс проходит несколько ключевых стадий, каждая из которых имеет свои особенности и последствия.

1. Начальное вовлечение: азарт как развлечение и способ отдыха. Большинство опрошенных лудоманов (70%) впервые сталкиваются с азартными играми в школьные годы. На этом этапе ставки, как правило, невелики и случаются редко. Азартные игры часто приурочены к важным событиям, таким как спортивные соревнования, встречи с друзьями или получение стипендии. Игры воспринимаются как способ отдыха и отвлечения от повседневных забот, что способствует формированию мнения, что эта активность не несет в себе серьезных рисков. Первые небольшие выигрыши становятся важным эмоциональным переживанием, что усиливает желание повторить успех.

2. Расширение интереса: финансовая независимость и вовлечение окружения. С переходом в студенческие годы и началом трудовой деятельности интерес к азартным играм возобновляется или усиливается, поскольку появляется самостоятельный доход. В этот период меняется и расширяется окружение, которое разделяет увлечение азартными играми. Игроки начинают ощущать уникальные эмоциональные переживания, которые сложно получить от других видов досуга. Азартные игры становятся частью социальной активности, и практически у каждого лудомана появляется коллега или знакомый, вовлеченный в азартные игры. Это свидетельствует о распространенности зависимости в различных профессиональных сферах.

3. Иллюзия контроля: крупные выигрыши и проигрыши. Когда лудоманы начинают выигрывать значительные суммы, появляется иллюзия уверенности в своих силах и способности контролировать процесс игры. После крупных выигрышей обычно происходит краткосрочный перерыв, когда игроки могут снять часть выигрыша и отдохнуть. Однако, если происходит крупный проигрыш, зависимые начинают брать кредиты, и часто возвращаются к играм, проигрывая вновь заработанные деньги. Близкие начинают подозревать о наличии зависимости, но игроки продолжают игнорировать их предупреждения и углубляются в азарт. Некоторые из них обращаются к психологам или религиозным организациям в поисках помощи, но это не приносит значительного облегчения.

4. Кризис: ухудшение финансового положения. По мере развития зависимости лудоманы сталкиваются с серьезными финансовыми и психологическими проблемами. Эмоциональное замешательство или состояние «тильта» приводит к агрессии и необдуманным поступкам. На этом этапе начинают проявляться признаки преступной активности: продажа личных ценностей, манипуляции с близкими, мошенничество и обман с целью получения денег для продолжения игры. Несмотря на редкие выигрыши, игроки не могут остановиться, продолжая терять деньги в попытке отыграться. Лудоманы становятся мастерами манипуляций, и их зависимость часто остается скрытой, что позволяет долгое время не замечать серьезности проблемы.

5. Разрушение: изоляция, самоуничтожение и поиск выхода. На этой стадии зависимость от азартных игр полностью захватывает человека. Он игнорирует основные потребности, такие как еда, сон и социальное взаимодействие. Игра больше не приносит радости, становится необходимостью, при этом самостоятельно остановиться практически невозможно. Некоторые лудоманы изолируются, снимают квартиры или гостиничные номера, где проводят все свое время за игрой. Зачастую подключается употребление алкоголя или наркотиков для того, чтобы заглушить тревожные мысли. Этот период сопровождается глубокой эмоциональной опустошенностью, самоуничтожением и агрессией, что приводит к депрессивным эпизодам. Близкие начинают активно вмешиваться, предлагая помощь в виде реабилитации. Однако игроки осознают, что из их состояния есть два выхода: реабилитация или суицид.

В целом все респонденты, страдающие от лудомании, подчеркнули разрушительное воздействие,

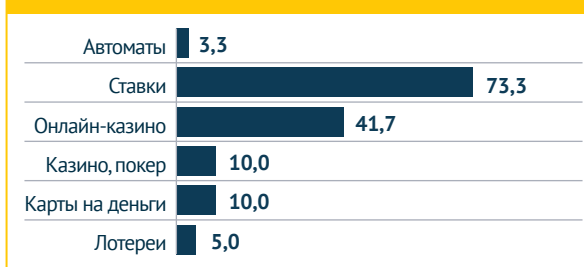
которое эта зависимость оказала на различные аспекты их жизни. Азартные игры стали причиной значительного ухудшения физического и психоэмоционального состояния, социальной изоляции, духовных кризисов и хронического стресса. Зависимые часто сталкиваются с такими расстройствами, как хроническая усталость, тревожность, депрессия и утрата интереса к жизни. Социальная адаптация ухудшается в результате постоянного уклонения от реальности и вовлеченности в разрушительные привычки. Однако после поступления в реабилитационные центры все респонденты отметили существенное улучшение как в физическом, так и в психологическом состоянии.

Стоит отметить, что, хотя описанные этапы формирования зависимости от азартных игр характерны для большинства лудоманов, их интенсивность и длительность могут варьироваться в зависимости от психического состояния человека и от типа азартных игр, к которым склонен зависимый человек. Предпочтения игроков относительно видов азартных игр играют ключевую роль в динамике развития зависимости, что следует учитывать при разработке индивидуальных стратегий реабилитации и профилактики.

На первом месте среди наиболее популярных форм азартных игр находятся ставки на спорт. Эта категория привлекает множество игроков благодаря широкому выбору событий и возможностям для стратегического подхода. На втором месте расположены онлайн-казино, включая игры с фриспинами, которые обрели большую популярность благодаря удобству доступа через интернет и разнообразию предложений, предлагаемых платформами. Традиционные казино и карточные игры занимают третью позицию, привлекательность которых обусловлена атмосферой реального участия, а также возможностью социальных взаимодействий, что способствует созданию общего опыта и повышает эмоциональную вовлеченность.

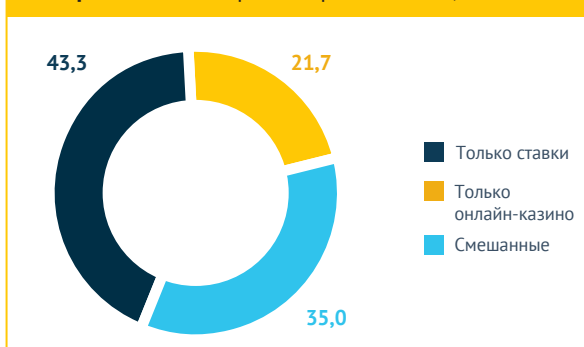
Наименее популярными являются лотереи и игровые автоматы. Несмотря на их доступность, эти формы азартных игр привлекают меньшую аудиторию, поскольку они предлагают меньшую вовлеченность и связаны с более высокими рисками потерь для игроков. Данные особенности указывают на необходимость учета предпочтений лудоманов при разработке стратегий реабилитации. Каждый тип азартных игр может по-разному влиять на развитие зависимости и требовать индивидуального подхода в процессе лечения и профилактики.

Диаграмма №18. Популярность азартных игр, в %

Между тем 56,7% респондентов отдают предпочтение конкретному виду азартных игр, будь то ставки на спорт или онлайн-казино. Среди опрошенных есть и те, для кого не имеет значения конкретный формат игры. Для этих людей главное – возможность получить определенную сумму денег, независимо от того, идет ли речь о ставках, играх в казино или других формах азартных развлечений. Это подчеркивает важность учета мотивации игроков при разработке стратегий профилактики и реабилитации.

Диаграмма №19. Игровые предпочтения, в %

Азартные игры, несмотря на разнообразие форм, всегда привлекают игроков через определенные иллюзии, которые искажают их восприятие реальности. Эти иллюзии могут различаться в зависимости от типа игры, однако все они создают видимость контроля над результатом, что способствует укреплению зависимости. Рассмотрим, как различные типы азартных игр воспринимаются опрошенными лудоманьями.

Иллюзии ставок на спорт. Для большинства респондентов ставки на спорт связаны с иллюзией контроля. Игроки убеждены, что могут «переиграть систему» с помощью аналитики и интуитивных прогнозов. Знания в области спорта, например, в футболе, дают уверенность, а подготовка к ставке приносит больше удовольствия, чем сам процесс игры. На начальных стадиях лудоманы делают ставки на долгосрочные события, такие как футбольные матчи, но с развитием зависимости переходят к более быстрым ставкам,

например, на теннис, где результаты известны в кратчайшие сроки. Важно отметить, что на этом этапе не столько значимо само событие, сколько сам процесс ставок, который вызывает ощущение контроля и удовлетворения.

Иллюзии казино. Любители казино часто стремятся ощутить свою исключительность и удачу, что поддерживается атмосферой, создаваемой заведением. Игроки уверены, что могут влиять на результат, особенно в случае успешных первых выигрышей, что усиливает иллюзию контроля. Они убеждены, что результат игры зависит только от удачи, что подкрепляется убеждениями, такими как «новичкам везет» или «если не повезло сейчас, обязательно повезет в следующий раз». Несмотря на привлекательность казино, многие из респондентов осознают, что игры требуют значительных финансовых вложений, что делает их менее доступными, однако эта недоступность лишь усиливает соблазн и вызывает желание продолжить игру.

Иллюзии лотоматиков и лото. Лудоманы часто начинают свою зависимость с лотоматиков и лото, где небольшие вложения могут привести к значительным выигрышам. Первоначальные успехи и звуки падающих монет создают иллюзию легкости и доступности выигрыша, что затягивает игроков в процесс. Однако часть респондентов выражает недоверие к этим играм, считая их подверженными манипуляциям, что снижает их привлекательность и вызывает ощущение обманчивости. Это недовольство механикой работы лото и игровых автоматов может повлиять на восприятие таких игр как нечестных или даже мошеннических.

Иллюзии онлайн-игр. Они привлекают лудоманов высокой «затягивающей» способностью и доступностью. Простота регистрации, бонусные предложения и заманчивые рекламные акции создают иллюзию легкости выигрыша. Многие респонденты начали играть после того, как увидели рекламу или получили рекомендации от популярных личностей, таких как стримеры. Онлайн-игры становятся особенно популярными среди молодежи, и влияние таких личностей, как Mellstroy, который демонстрирует свои выигрыши, лишь усиливает этот тренд. Игроки уверены, что выигрыш возможен и реален, что усиливает вовлеченность и углубляет их зависимость.

Иллюзии, возникающие в процессе участия в различных типах азартных игр, играют ключевую роль в формировании зависимости. Эти иллюзии, в свою очередь, способствуют укреплению игрового поведения и

развитию зависимости, что подчеркивает важность их осознания и коррекции в рамках профилактических и реабилитационных программ.

Результаты исследования демонстрируют, что вовлечение в азартные игры часто происходит в условиях социальной и эмоциональной изоляции, несмотря на внешнее благополучие. Многие респонденты были успешными в учебе и спорте, однако недостаток эмоциональной вовлеченности со стороны родителей или близких стал катализатором поиска альтернативных источников удовлетворения и самоутверждения, таких как азартные игры.

Начальные этапы вовлечения в азартные игры часто связаны с минимальными ставками и ограниченным финансовым риском. Однако с развитием зависимости у игроков возникает иллюзия контроля и уверенность в возможности использовать азартные игры как источник дохода или эмоционального удовлетворения. Со временем зависимость начинает доминировать в жизни, подрывая стабильность в социальной, финансовой и психологической сферах.

Разнообразие типов азартных игр – от ставок на спорт до онлайн-казино, лото и игровых автоматов – оказывает существенное влияние на развитие зависимости. Каждый тип игры сопровождается специфическими иллюзиями, которые усиливают веру в возможность выигрыша, затягивая игроков в порочный круг.

Все эти данные указывают на важность учета как типа игры, так и индивидуальных особенностей игроков для разработки эффективных программ лечения и профилактики игровой зависимости. Понимание того, как различные виды азартных игр влияют на формирование зависимости и какие иллюзии они создают, является ключевым для создания успешных реабилитационных стратегий.

Влияние нелегальных азартных игр

Сфера легальных азартных игр в Казахстане является регулируемой отраслью, на которую распространяется законодательный контроль. Эта деятельность ограничена функционированием казино и других игорных заведений, разрешенных только в специально отведенных зонах, таких как Капшагай и Щучинск. Между тем 9 сентября 2024 года в стране вступили в силу новые ограничительные и стимулирующие законодательные меры, направленные на снижение распространенности игровой зависимости среди населения. В частности, был расширен список лиц, которым запрещено участвовать в азартных играх и пари³¹.

³¹<https://www.zakon.kz/pravo/6447899-v-kazakhstan-nachal-deystvovat-zakon-zapreshchayushchiy-gossluzhashchim-uchastvovat-v-azartnykh-igrakh.html>

Также согласно закону³², организаторы онлайн-казино будут привлекаться к уголовной ответственности по статье 307 Уголовного кодекса.

Однако, несмотря на усилия государства, в Казахстане продолжают активно действовать субъекты сферы нелегальных азартных игр, которые наносят серьезный ущерб экономике, обществу и отдельным гражданам. К примеру, в октябре 2024 года был обновлен список нелегальных интернет-казино. В список вошли 1820 уникальных адресов с признаками интернет-казино³³. Это подчеркивает важность дальнейших усилий по улучшению законодательства в борьбе с нелегальной игровой деятельностью.

Несмотря на закон о запрете онлайн-казино, они популярны среди населения страны. Данные игры создают иллюзию контроля, заставляя игроков верить, что удача и везение могут повлиять на результат. В результате люди оказываются в ловушке, где их действия ограничены лишь быстрыми ставками, и они утрачивают способность объективно оценивать риски. На самом деле результат зависит от случайности, и игроки не могут воздействовать на исход игры, полагаясь лишь на иллюзию успеха. Кроме того, популярность онлайн-игр обусловлена рядом факторов, включая доступность, интерактивность и элементы социального взаимодействия. Влияние стримеров, таких как Mellstroy, который активно демонстрирует свои выигрыши, усиливает этот тренд, создавая иллюзию легкости и достижимости успеха. Публикация успешных игровых результатов и значительных выигрышей формирует у зрителей убеждение в реальности получения выигрыша, что служит мощным психологическим стимулом для продолжения вовлеченности в игровой процесс.

«Там (в онлайн-играх) – это уход от реальности. В мини-казино там много бонусов. Казино вначале притягивает людей, они дают бешеные выигрыши. Вот сейчас здесь (в центре) три онлайн-казиношников, они говорят: ну, положишь 10 тысяч тенге и получаешь 500 тысяч примерно за один день». Они так вначале дают-дают, а потом забирают»

Мужчина, Актау, 24 года, опыт игры – 9 лет

В ходе интервью некоторые респонденты рассказали об игре «Авиатор». Игра привлекает многих из-за своей динамичности и высокой скорости, что де-

лает ее особенно популярной среди тех, кто ищет быстрые и большие выигрыши. Суть игры заключается в том, что игрок делает ставку, и начинается виртуальный полет самолета. Во время этого полета на экране отображается множитель ставки, который увеличивается с каждым моментом времени, пока самолет находится в воздухе. Чем дольше самолет остается в воздухе, тем выше множитель и потенциальная прибыль. Однако, игра имеет свою особенность: игрок должен принять решение и зафиксировать свой выигрыш до того, как самолет «падет» (что символизирует конец полета и потерю ставки). Если игрок не успевает вывести деньги до момента падения, он теряет ставку. Это создает элемент риска и напряжения, ведь игроки всегда сталкиваются с дилеммой: продолжать ждать и увеличивать множитель или вывести деньги раньше, чем игра завершится неудачей. Такие игры могут способствовать развитию зависимости, поскольку они играют на эмоциональных реакциях игроков, создавая иллюзию контроля и возможности быстрого выигрыша. Доступ к этой игре идет через ссылки по WhatsApp.

«Да, авиатор, самолетик. Это какой-то китаец его придумал, он сейчас миллионер из-за этого. Он (самолет) поднимается, он может взлететь и упасть сразу же. Вы его никак не контролируете. Там он сам по себе летит. В какой момент упадет – надо угадать. Если вот так летит-летит, вот здесь вы остановились, вот здесь – все, вы выиграли. А если не остановились, он здесь упал – все, проиграла. Например, условно 100 тысяч ставят, проигрывают, надо вернуть, 200 тысяч ставят, проиграл, 400 тысяч ставят, и бац 1,6 млн он уже выиграл. Например, потерял там сколько? 500? А 1,6 млн выиграл».

Мужчина, Жезказган, 37 лет, опыт игры – 8 лет

«У меня был один опыт. Это нелегальный, наверное, авиатор. Может, слышали, нет? Самолетчик такой летит, типа. Именно по WhatsApp ссылку кидают. У меня один раз знакомый скидывал этот авиатор. Он говорит, что на нем поднял деньги там и на котловане квартиру вроде купил. И через авиатора закрыл этот котлован, чуть-чуть денег типа поднял. Я говорю: фантастика!».

Мужчина, Алматы, 34 года, опыт игры – 22 года

³²Закон Республики Казахстан об игорном бизнесе (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.09.2024 г.)

³³<https://liter.kz/v-kazakhstane-obnovlen-spisok-nelegalnykh-internet-kazino-1730095128/>

Среди информантов были зафиксированы случаи посещения нелегальных казино в Астане и Алматы. В этих заведениях проводятся игры в покер, рулетки и другие азартные развлечения с высокими финансовыми ставками. Доступ к таким казино ограничен, и попасть туда можно только по приглашению или рекомендации, что способствует поддержанию конфиденциальности и снижению рисков раскрытия их деятельности.

«Ну бывало. Может просто там зайти подурчиться, чтобы большую сумму туда влить – нет».

Мужчина, Павлодар, 24 года, опыт игры – 7 лет

«Когда даже вот эти казино были у нас закрыты, были подпольные да, нелегальные. Мы ходили туда, нас запускали. Мы там играли. Нас даже бесплатно там и кормили, и поили».

Мужчина, Астана, 35 года, опыт игры – 19 лет

С правовой точки зрения разница между легальными и нелегальными азартными играми является явной. Однако для многих игроков, особенно зависимых, это различие часто не имеет значения. Согласно результатам исследования, большинство респондентов не видят существенной разницы между легальными и нелегальными азартными играми. Для зависимых людей важен не сам формат игры, а возможность получить денежный выигрыш.

«Ну, это знаете, как вам сказать: между легальными и нелегальными здесь разницы нет. И там, и там играют».

Мужчина, Астана, 30 лет, опыт игры – 14 лет

«Я бы сказал никакой разницы нет для человека зависимого. Там и там играют, или в телефоне, играют в букмекерских конторах. Там конец один – крах по любому. Но просто в легальном, например, в Капшагае сумма большая, большие косяки попадают сразу».

**Мужчина, Кызылорда, 34 года,
опыт игры – 12 лет**

Между тем 51,7% участников интервью были осведомлены о разнице между легальными и нелегальными азартными играми, в то время как 48,3% заявили о своей неосведомленности по этому вопросу. Эти данные свидетельствуют о почти равномерном распределении знаний среди опрошенных, что подчеркивает необходимость усиленной информационной работы,

направленной на повышение степени осведомленности о правовых аспектах азартных игр и их воздействии на игроков.

При этом 35% респондентов заявили, что способны отличить легальные и нелегальные азартные игры, в то время как 65% не могут сделать этого. Однако среди тех, кто утверждает, что осведомлен о различии, многие ошибочно интерпретируют, какие именно игры считаются легальными. К примеру, часть информантов заявили, что казино, расположенные в Капшагай и Щучинске, являются нелегальными. Эти данные указывают на значительный пробел в понимании основных принципов легальности азартных игр

Диаграмма №20. Уровень осведомленности степени законности азартных игр, в %

Знают	51,7
Не знают	48,3
Отличают	35,0
Не отличают	65,0

Результаты исследования свидетельствуют о низком уровне осведомленности населения о различиях между легальными и нелегальными азартными играми. Несмотря на существующие законодательные меры и специально отведенные зоны для легальных игорных заведений, значительная часть респондентов (65%) не может четко различить легальные азартные игры от нелегальных. Более того, даже среди тех, кто считает себя информированным, наблюдается распространенное недоразумение в отношении юридического статуса различных форматов азартных игр.

Данные исследования подчеркивают необходимость проведения масштабных информационно-просветительских мероприятий, направленных на повышение правовой грамотности населения. Особое внимание следует уделить разъяснению юридических аспектов азартных игр, а также обучению граждан способам различения легальных и нелегальных игорных заведений. Такой подход не только повысит уровень осведомленности, но и окажет положительное влияние на снижение участия граждан в нелегальных азартных играх, что, в свою очередь, будет способствовать уменьшению их негативного воздействия на общество и экономику страны.

Понимание будущего

Лудомания, как патологическая зависимость, представляет собой не только серьезную психологическую проблему, но и препятствие для формиро-

вания ясного представления о будущем. Эта зависимость затрагивает когнитивные, эмоциональные и поведенческие аспекты личности, что в значительной степени сказывается на способности человека строить долгосрочные планы и адаптироваться к жизненным изменениям. Процесс восстановления бывших лудоманов требует комплексного переосмысления жизненных ориентиров и ценностей, что невозможно без осознания своей роли в будущем. После прохождения программы реабилитации бывшие лудоманы, как правило, нацелены на переосмысление и активное построение своего будущего. Важно отметить, что этот процесс включает несколько ключевых аспектов.

Профилактика рецидивов. Признание того, что преодоление зависимости требует постоянных усилий, является важной частью реабилитации. Бывшие лудоманы активно работают над избеганием триггеров, что включает отказ от посещения игорных заведений и сайтов, а также от общения с людьми, способствующими возвращению к игровой привычке. Ключевыми элементами предотвращения рецидивов являются регулярные терапевтические сессии и участие в группах поддержки, где человек получает помощь и общается с теми, кто переживает схожие проблемы. В этом вопросе важно отметить работу по минимизации рекламы, так как они могут послужить триггером для бывших лудоманов.

Социальная интеграция. После реабилитации для многих бывших лудоманов ответственным этапом является восстановление разрушенных социальных связей. Зависимость часто приводит к изоляции и утрате доверия со стороны близких и друзей. Восстановление этих отношений и создание нового поддерживающего окружения становятся важной частью их будущего. Для успешной социальной адаптации необходимо не только работать над восстановлением доверия, но и

активно участвовать в жизни общества, включая поиск новых, здоровых форм взаимодействия с окружающими.

Финансовая стабилизация и профессиональная адаптация. Восстановление финансовой стабильности является ключевой целью для многих бывших лудоманов. Азартные игры могут привести к значительным финансовым потерям, долгам и обязательствам. После реабилитации многие стремятся найти стабильную работу, которая позволит не только обеспечить доход, но и начать погашение долгов.

Личностный рост и развитие. Многие бывшие лудоманы стремятся к личностному росту и поиску новых жизненных ориентиров. Часто их интерес направлен на помощь другим, страдающим от игровой зависимости. Участие в группах поддержки или наставничество в реабилитационных центрах помогает укрепить осознание своей зависимости и способствует личностному развитию. Это также становится фактором, предотвращающим рецидивы и поддерживающим мотивацию на пути восстановления.

Волонтерская работа как инструмент социальной реабилитации. В процессе лечения у многих пациентов возникает желание продолжить свою деятельность в реабилитационном центре. Ранее такая практика отсутствовала, но в последние годы бывшие пациенты часто остаются консультантами. Эта волонтерская работа способствует поддержанию чистоты и поддержки как для новых, так и для уже прошедших реабилитацию пациентов.

Таким образом, процесс реабилитации представляет собой не только восстановление утраченных аспектов жизни, но и активное переосмысление своего будущего, где важным компонентом является осознание своей роли в обществе, а также способность строить устойчивые и осмысленные планы на будущее.

РЕКОМЕНДАЦИИ

В экспертной среде существует единое мнение о необходимости комплексного подхода в борьбе с лудоманией, который сочетает социальные инициативы и психологическую поддержку. Лудомания рассматривается не только как вредная привычка, но и как психическое расстройство, требующее внимания как со стороны государственных структур, так и общества в целом. В частности, повышение финансовой грамотности может помочь в осознании рисков азартных игр, однако эксперты отмечают, что этого недостаточно, так как среди зависимых часто встречаются люди с высоким уровнем материального благополучия, включая успешных предпринимателей. Ключевым аспектом, по мнению специалистов, является акцент на психотерапевтической помощи, которая позволяет выявить и проработать основные причины зависимости, такие как стресс, одиночество и другие психологические проблемы.

Что касается оценки государственной политики в сфере борьбы с лудоманией, мнения экспертов разделяются. Некоторые из них отмечают позитивные усилия властей в сфере профилактики и выявления рисков, особенно в рамках деятельности правоохранительных органов, однако указывают на дефицит профилактических мероприятий и недостаточную информационную прозрачность. Другие эксперты считают текущие меры недостаточными и рекомендуют усиливать их, в частности, расширив доступ к специализированным реабилитационным центрам и программам психологической поддержки. Для повышения эффективности борьбы с лудоманией важно привлекать как государственные, так и общественные структуры, сосредоточив внимание не только на обеспечении безопасности, но и на лечении и реабилитации зависимых.

В целом, **рекомендации экспертов** можно свести к следующим ключевым направлениям:

Разработка комплексной стратегии профилактики зависимостей и повышения осведомленности о рисках лудомании:

- Создание и внедрение программ, направленных на повышение осведомленности о рисках лудомании и других зависимостей на государственном уровне. Это может включать информационные кампании, освещение проблемы в средствах массовой информации, а также интеграцию

вопросов зависимости в образовательные программы.

- Разработка образовательных инициатив и тренингов для молодежи и взрослого населения, направленных на развитие навыков управления стрессом, повышение эмоциональной устойчивости и критического мышления, что может предотвратить вовлечение в азартные игры и другие формы зависимого поведения.

- Укрепление межведомственного сотрудничества между государственными органами, некоммерческими организациями и частным сектором для обеспечения согласованного подхода к профилактике и лечению лудомании.

Совершенствование инфраструктуры реабилитации и психологической поддержки для борьбы с лудоманией и другими зависимостями:

- Расширение сети реабилитационных центров и программ, доступных для лечения лудомании, включая программы поддержки для членов семей зависимых. Это требует дополнительного финансирования и обучения специалистов, работающих в области психотерапии и реабилитации.

- Внедрение круглосуточных линий доверия и анонимных онлайн-консультаций для предоставления оперативной психологической помощи. Это позволит снизить барьеры для обращения за помощью и поможет предотвратить развитие зависимости на ранних стадиях.

- Признание значимости психического здоровья на государственном уровне и продвижение идей психотерапевтической помощи как важной составляющей здорового образа жизни. Возможно, необходимо создать специализированные программы, аналогичные зарубежным инициативам по улучшению общего благополучия и счастья.

Ужесточение регулирования сферы нелегальных азартных игр и защита уязвимых групп населения от зависимости:

- Ужесточение законодательства, регулирующего рекламу и доступность азартных игр, с особым акцентом на защиту молодежи и уязвимых социальных групп. Особое внимание должно уделяться контролю за деятельностью онлайн-казино и букмекерских контор, в том числе нелегальных.

- Проведение анонимных опросов и тестирований в учебных заведениях и на рабочих местах

для раннего выявления признаков игровой зависимости и направления людей на специализированное лечение.

- Введение более строгих мер для пресечения нелегальной деятельности в сфере азартных игр, включая штрафы и другие санкции для нарушителей, а также создание системы мониторинга и отчетности по выполнению данных мер.

Реализация данных рекомендаций, согласно мнению экспертов, имеет потенциал значительно

снизить распространенность лудомании, а также улучшить качество жизни как людей, страдающих от зависимости, так и общества. В целом путем улучшения информированности, расширения доступных методов помощи и интеграции эффективных реабилитационных программ можно создать условия для устойчивого восстановления, нивелируя долгосрочные социальные и экономические последствия лудомании.